ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
Мельник Л. Ю.,
д.е.н., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:
Федоренко В. Г.,
д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН
Дацій О. І.,
д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:
Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:
Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»
Васильєва Н. К., д.е.н., професор, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету
Вініченко І. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету
Гудзинський О. Д., д.е.н., професор, професор кафедри Національного університету біотехнологій і природокористування
Іванюта В. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету
Кадієвський В. А., д.е.н., професор, професор кафедри завідувач кафедри Державної академії статистики, обліку і аудиту
Коренюк П. І., д.е.н., доцент, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету
Крисанов Д. Ф., д.е.н., професор, провідний науковий співробітник відділу ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України
Малік М. Й., д.е.н., професор, завідувач відділу ННЦ «Інститут аграрної економіки НААН України»
Плаксієнко В. Я., д.е.н., професор, завідувач кафедри Полтавської державної аграрної академії
Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі
Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України
Ульянченко О. В., член.кор. НААН України, д.е.н., професор, професор кафедри Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва
Чупіс А. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Сумського національного аграрно-економічного університету

Свідоцтво КВ № 17595-6445ПР від 28.03.2011 року
ISSN 2306-6792
Передплатний індекс: 21847
Засновники:
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, ТОВ "ДКС Центр"

Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"

Адреса редакції:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Телефон: (044) 223-26-28, (044) 537-14-33
Телефон/факс: (044) 458-10-73
www.agrosvit.info
E-mail: economy_2008@ukr.net
Відділ реклами: Чурсіна А. М.
Коректор: Строганова Г. М.
Комп'ютерна верстка: Полулященко А. В.
Технічне забезпечення: Дідук Б. Б.

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

АГРОСВІТ

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 14 липень 2015 р.

У НОМЕРІ:

Запша Г. М.
Методологічні основи наукових досліджень відносин власності в системі сучасних аграрних перетворень 3
Трусова Н. В.
Лізингові послуги як інструмент фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства 7
Корнієцький О. В.
Поняття та сутність логістики 13
Золотницька Ю. В.
Особливості організації обліку та складання фінансової звітності на підприємствах малого бізнесу 17
Шевченко Н. О., Сичова М. О.
Сучасні проблеми продовольчої безпеки України 23
Ор'єва К. В.
Об'єктна орієнтованість прикладного стратегічного управління: сутність та проблеми забезпечення 29
Іваницька О. В., Рощина Н. В., Сербул Р. С.
Транспортна задача лінійного програмування 35
Радєва О. Г.
Методологічні засади управління основними засобами з метою забезпечення ефективної роботи машинобудівних підприємств 41
Мельничук Я. П.
Інформаційне забезпечення сертифікації земельних ділянок та їх використання для виробництва органічної продукції 45
Кривобок П. В.
Соціально-орієнтоване підприємство як модель соціально-економічного розвитку сіл України 51

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ
(постанова президії ВАК України № 1-05/2 від 27.05.2009 р., наказ ВАК України № 340 від 21.04.2011 р. «Про внесення змін до переліку наукових фахових видань України», наказ Міністерства освіти і науки України № 1528 від 29.12.2014)

Рекомендовано до друку
Вченою радою Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету 23 липня 2015 р.
Підписано до друку 23.07.15 р.
Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 7,7. Наклад — 1000 прим.
Папір крейдований, друк офсетний. Замовлення № 2307/2.
Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»
© АгроСвіт, 2015

АГРОСВІТ

№ 14 / 2015

CONTENTS:

Zapsha G.
METHODOLOGICAL BASES OF RESEARCH OF PROPERTY RELATIONS IN THE SYSTEM OF MODERN AGRARIAN TRANSFORMATIONS 3
Trusova N.
LEASING SERVICE AS A TOOL FOR FINANCIAL AND CREDIT PROVISION OF AGRICULTURE 7
Kornietskiy O.
CONCEPT AND NATURE OF LOGISTICS 13
Zolotnitska Y.
FEATURES OF ACCOUNTING AND REPORTING FOR SMALL BUSINESSES 17
Shevchenko N., Sycheva M.
CURRENT PROBLEMS FOOD SAFETY OF UKRAINE 23
Orieva K.
OBJECT DIRECTIVITY OF THE APPLIED STRATEGIC MANAGEMENT: ESSENCE AND PROBLEMS OF PROVIDING 29
Ivanytskaya O., Roshchina N., Serbul R.
TRANSPORTATION PROBLEM OF LINEAR PROGRAMMING 35
Radeva O.
METHODOLOGICAL BASES OF FIXED ASSETS TO ENSURE THE EFFECTIVE WORK OF MACGINE-BUILDING ENTERPRISES 41
Melnychuk Y.
THE NFORMATION SUPPORT OF LAND CERTIFICATION AND IT'S USE FOR ORGANIC PRODUCTION 45
Kryvobok P.
SOCIALLY-ORIENTED ENTERPRISE AS A MODEL OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF VILLAGES UKRAINE 51

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

— У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (регистр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).

— Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).

— Назва статті (регистр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.

— Анотація мовою статті та англійською мовою.

— Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.

— Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обгрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури **(References) в романському алфавіті (harvard reference system)**, повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

— Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.

— Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файла з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.

— Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

УДК 303.01; 338.431.4

Г. М. Запша,
д. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту і маркетингу,
Одеський державний аграрний університет, м. Одеса

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ АГРАРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

G. Zapsha,
Ph.D in economic sciences, associate professor, the head of management and marketing department,
Odesa state agrarian university

METHODOLOGICAL BASES OF RESEARCH OF PROPERTY RELATIONS IN THE SYSTEM OF MODERN AGRARIAN TRANSFORMATIONS

Обгрунтовано, що опрацювання методологічних основ наукових досліджень відносин власності в системі сучасних аграрних перетворень сприятиме формуванню та розвитку високоефективного сільського господарства — невід'ємної складової національного господарського комплексу. Узагальнено методологічні підходи та принципи дослідження сучасних трансформацій відносин власності в сільському господарстві. Визначено, що системність, об'єктивність, історичність та динамічність формують методологічну першооснову сучасних наукових досліджень відносин власності. Доведено, що знання методології дослідження розвитку відносин власності та управління трансформаційними процесами, а також необхідність постійного та повноцінного відтворення в суспільстві системи умов і факторів розвитку відносин власності обумовлюють можливість досягнення високої соціально-економічної результативності реформ як в аграрній, так і в інших сферах економіки.

It is substantiated that the development of methodological bases of research of property relations in the system of modern agrarian transformations will contribute to the formation and development of highly efficient agriculture which is an integral component of the national economic complex. The methodological approaches and principles of the study of the modern transformation of property relations in agriculture are summerized.

It is determined that consistency, objectivity, historicity and dynamism form the methodological basis of modern scientific research of property relations. It is proven that knowledge of research methodology development of property relations and management of transformation processes and the need of permanent and full reproduction in society a system of conditions and factors of development of property relations determine the possibility of achieving a high socio-economic impact of the reforms in the agrarian and in other areas of the economy.

Ключові слова: відносини власності, методологія, аграрні трансформації.
Key words: property relations, methodology, agrarian transformation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Масштаб проведених в сільському господарстві України трансформацій та здобутки від них як сільських мешканців, так і суспільства в цілому актуалізують опрацювання методологічних основ наукових досліджень відносин власності в системі сучасних аграрних перетворень, бо лише система наукових методів пізнання дозволяє сформувати вчення, що є адекватним існуючим у сільському соціумі реаліям предметного розвитку відносин власності, і на цій основі цілеспрямовано здійснюваними наступні перетворення, які забезпечують досягнення сільською громадою та суспільством у цілому світових стандартів життєдіяльності.

Передплатний індекс 21847

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Підвищений інтерес представників як економічної теорії, так і прикладної аграрної економіки до методологічних проблем сучасних наукових досліджень обумовлений визначальним значенням методу наукового пізнання для виявлення сутності, внутрішньої структури та вектору розвитку явищ і процесів, що характеризують сучасні ринкові трансформації. Так, досліджуючи методи економічної теорії, академік Чухно А.А. справедливо вказує, що об'єктивна дійсність і метод її пізнання, наукова теорія і методологія являють собою певну відповідність, більше за те — єдність. Щоб розкрити внутрішню організацію предмета, необхідно виявити, передусім, об'єктивно існуючі взаємозв'язки і взаємозалежності у предметі дослідження, діалектику їх функціонування і розвитку і вже потім відтворити в теоретичній системі законів і категорій. У силу цього діалектика предмета досліджень містить у собі і визначає собою метод досліджень [1, с. 6].

На необхідність "опрацювання науково обгрунтованого інструментарію, який став би важливою і фундаментальною основою подальшого розвитку аграрної економічної науки та практики" наголошує Хорунжий М.Й. У зв'язку з цим, вчений відзначає необхідність ідентифікації та класифікації нововведених понять та категорій за їхнім цільовим призначенням, умовами й місцем використання, виходячи зі смислового і спорідненого зв'язку, вказує на важливість опрацювання механізму імплементації сучасного дослідницького інструментарію в практику [2, с. 96].

Досліджуючи зміст, цілі, принципи та завдання новітньої аграрної політики України, Кваша С.М. науково обгрунтовує необхідність нового методологічного базису, який в суспільно-політичній площині будується на відомих наукових платформах теорії суспільного вибору, а з позицій оцінки соціально-економічних наслідків прийняття рішень базується на теорії добробуту [3, с. 12—21].

Основою сучасних аграрних трансформацій є розвиток відносин власності. Проблемні ситуації даного явища потребують пізнання його сутності, особливостей розвитку та можливостей з тим, щоб здійснювати аграрні перетворення з максимальною ефективністю для поточної та довгострокової життєдіяльності сільської громади та суспільства в цілому.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є обгрунтування методологічних підходів щодо науково прикладного дослідження розвитку та підвищення соціально-економічної результативності відносин власності в сучасних аграрних перетвореннях України.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА ЇХ ОБГРУНТУВАННЯ

Методологія дослідження розвитку відносин власності виступає багаторівневою системою пізнання та засобів вирішення низки завдань та характеризує такі складові як об'єкт та предмет наукового пошуку. Об'єкт дослідження виступає в якості об'єктивної дійсності, що в реальній економіці відбиває розвиток відносин власності в сільському господарстві України. Предмет наукового дослідження відображає якісні сторони досліджуваного об'єкта та розкриває його властивості. При цьому має місце певне абстрагування стосовно реальної дійсності, якою виступає досліджуване економічне явище в якості об'єкта, що співвідноситься з предметом як загальне та часткове. В даному випадку предмет дослідження представляється сукупністю теоретичних, методологічних, методичних та прикладних положень щодо розвитку відносин власності в сучасних аграрних перетвореннях як вихідної передумови створення соціально-економічної основи підвищення добробуту сільських жителів та забезпечення продовольчої безпеки нації.

Методологія наукових досліджень відносин власності в системі сучасних аграрних перетворень передбачає використання сукупності пізнавальних методів та принципів, до числа основних з яких слід віднести історичність, об'єктивність, системність, динамічність.

Так, історичність віддзеркалює об'єкт дослідництва згідно динаміки його змін та становлення за останню чверть сторіччя у зв'язку з конкретно-історичними часовими вимірами та умовами функціонування. Такий підхід дозволяє представляти трансформації в сільському господарстві України з позицій виникнення існуючих відносин власності, часових етапів їх переходу від одного якісно визначеного ступеню до наступного ступеню та представлення сучасного кінцевого результату. Історизм у дослідженні грунтується на аналізі дійсного стану та тенденцій розвитку відносин власності аграрного сектора, тісно пов'язаний з його об'єктивним та системним поданням.

Ретроспективні дослідження аграрних перетворень в Україні з початку 90-х років минулого сторіччя дає підстави для виокремлення двох часових етапів, специфіка яких визначається радикальністю зміни відносин власності в сільському господарстві. Перший — включає 90-і роки минулого сторіччя та збігається з глибинними змінами у відносинах власності на нерухомість, зокрема на землю. Правовим підгрунтям цьому слугували прийняті на той час Закони України: "Про форми власності на землю", Земельний кодекс України, "Про оренду землі", "Про власність" тощо.

Про характер докорінних змін власності на землю свідчать прийняті на тому етапі такі Постанови Верховної Ради України, як: "Про земельну реформу" , "Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі", "Про форми державних актів на право власності на землю і право постійного користування землею". Оперативного характеру з активізації трансформацій відносин власності на зем-

лю набули тогочасні Укази Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва", "Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям", "Про гарантування захисту економічних інтересів та поліпшення соціального забезпечення селян-пенсіонерів, які мають право на земельну частку (пай)", "Про заходи щодо подальшого розвитку садівництва та городництва" .

Земельним трансформаціям були присвячені Постанови Кабінету Міністрів України "Про Методику нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів", "Про затвердження Порядку державної реєстрації договорів оренди землі" та ін. Крім цього, до кінця 90-х років минулого сторіччя трансформації відносин власності в сфері нерухомості безпосередньо стосувалися організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств як цілісних майнових комплексів та підтримки на селі індивідуального житлового будівництва. Правовий фундамент цих процесів сформували Закони України: "Про підприємства в Україні", "Про підприємництво", "Про колективне сільськогосподарське підприємство", "Про селянське (фермерське) господарство", "Про господарські товариства", "Про сільськогосподарську кооперацію", "Про пріоритетність соціального розвитку села і агропромислового комплексу в народному господарстві України"; урядові постанови: "Про прискорення приватизації майна в агропромисловому комплексі та спрощення процедури її проведення" та "Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі", Указ Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки", а також низка інших нормативно-правових актів законодавчих та виконавчих органів державної влади та місцевого самоуправління.

Перший період характеризується високими темпами роздержавлення сільськогосподарських підприємств та персоніфікацією власності на землю. В державних підприємствах різко скорочуються земельні ресурси, тоді як їх розміри в недержавних підприємствах демонструють певну стабільність. Приватна земельна власність громадян нарощується, особливо для ведення особистих селянських господарств, товарного виробництва, колективного та індивідуального садівництва, колективного та індивідуального городництва.

Другий період триває з початку 2000 р. та включає поточний час. Він відбиває пореформений етап розвитку сільського господарства з характерним для перехідного періоду змінами, зокрема серед землевласників та землекористувачів. До його особливих рис слід віднести масштабне зменшення земельних угідь в недержавних підприємствах, тоді як темпи скорочення їх скорочення в державних знизилися.

У методології наукових досліджень об'єктивність забезпечує здобуття та організацію знань щодо досліджуваного об'єкта. Такий підхід означає відображення всього спектра ціннісних орієнтацій, що відбувається в процесі розвитку відносин власності в системі сучасних аграрних перетворень. Адекватність реальному стану в оцінці досліджуваних процесів досягається за рахунок неупередженості дослідника та його незалежності від особистих світоглядних та суспільно-політичних орієнтирів при обгрунтуванні підходів, суджень та узагальнюючих висновків.

Об'єктивність у дослідженні відносин власності дозволяє розкрити реально існуючі суперечності аграрних перетворень та висвітлити широкий спектр різноспрямованих інтересів учасників виробничо-господарської та ринкової діяльності з відповідними критичними судженнями, оцінками та науковими узагальненнями. Об'єктивність дослідження забезпечує науковість, бо правдиво відображає існуючу палітру суперечностей розвитку відносин власності як цільного соціально-економічного явища.

У методології наукових досліджень використання системного підходу показує належність відносин власності в аграрних перетвореннях до надзвичайно складних та багатофакторних систем, елементи якої, в свою чергу, також представлені системами (підсистемами). Всі вони знаходяться в певному взаємозв'язку та взаємодії, а сукупність таких підсистем формує єдине ціле. Системний підхід забезпечує проведення дослідництва стосовно вказаного об'єкта дослідження як єдиного цілого в якості системи. Кожна її складова частина (підсистеми) може досліджуватися як самостійний об'єкт дослідження.

Системність дослідження необхідності аграрних перетворень засвідчує, що можливості адміністративно-командної системи управління, яка грунтувалася на ортодоксальних ідеологічних парадигмах щодо переваг соціалістичного способу виробництва, потенціал переважно екстенсивного шляху розвитку сільськогосподарського виробництва були вичерпані. Система економічних та соціальних відносин, що склалася в АПК не відповідала глобальним закономірностям розвитку продуктивних сил і суспільних відносин, заперечувалася досягненнями передових економік ринкового типу, що базуються на демократичних принципах управління, розвитку приватної власності на землю та інші засоби виробництва. Тому приватизація в сільському господарстві України, на наше переконання, мала об'єктивно обумовлений та неминучий характер.

Задум аграрної реформи 90-х років грунтувався на абсолютно демократичних цінностях та принципах справедливості щодо забезпечення природного права приватної власності селян на землю, вільного вибору працівниками колгоспів та радгоспів варіантів досягнення своїх економічних інтересів — господарювати самостійно через

відокремлення земельних та майнових паїв, або віддавати їх в оренду новоутвореним аграрним суб'єктам ринкового типу. Передбачалося, що потужний імпульс приватного інтересу в поєднанні з інтенсивними методами ведення сільського господарства забезпечить виведення аграрного виробництва на якісно новий технологічний рівень, гарантуватиме продовольчу безпеку країни, допоможе розв'язати соціально-інфраструктурні проблеми сіл, сприятиме підвищенню рівня доходів сільського населення.

Проте в процесі аграрної реформи була зроблена ставка переважно на науково-методичне та законодавче забезпечення приватизації в частині розпаювання земель та майна колективних сільськогосподарських підприємств та більшості радгоспів, реорганізації їх в нові організаційно-правові форми підприємств. Реформування практично було зведено до формалізації відносин власності на основі домінування її приватної форми, в той час коли реальна приватизація передбачає використання системного підходу, що одночасно з приватизацією включає створення економічних, організаційних, правових, морально-психологічних умов реалізації інтересів сільської громади та новоутворених власників. Без постійного та повноцінного відтворення в суспільстві системи умов і факторів розвитку відносин власності не можна досягти високої соціально-економічної результативності реформ як в аграрній, так і в інших сферах економіки.

Методологія пізнання відносин власності в сучасних аграрних перетвореннях показує, що вони як система не залишаються незмінними. Тому у цьому контексті важливим методологічним підходом дослідження постає динамічність — феномен розвитку. Згідно зі справедливими висновками професора Мельника Л.Г., виробничі біфуркації (якісні зрушення) стають не тільки перманентними, перетворюючись в безперервну низку подій, а й набувають нової якості "економічної місткості", пронизуючи весь територіально-галузевий простір світової економіки. Подібний перебіг економічних процесів потребує принципово нових якостей від людей, які беруть участь у виробництві та керують його процесом. Перш за все необхідні глибокі знання методології розвитку систем та управління трансформаційними процесами [4, с. 6]. Рівень компетенції стосовно таких методологічних знань слугує однією з причин низької соціально-економічної результативності аграрних перетворень.

Вітчизняний економіст-дослідник Шиян Д.В. до числа провідних особливостей сучасного суспільного життя правомірно відносить створення механізмів управління його розвитком. Ним вказується, що вагомого значення набувають теорії, які з необхідною повнотою та адекватністю відображають істотні риси і проблеми функціонування суспільства на конкретних етапах його розвитку. Як вихідну базу при цьому логічно прийняти положення, що суспільний, у тому числі економічний, розвиток являє собою динамічний процес, у ході якого відбуваються істотні зміни в системах різного рівня та складу [5, с. 7]. Тим самим наголошується на необхідності використання динамічності як методу пізнання, що безпосередньо відноситься до дослідництва відносин власності в системі сучасних аграрних перетворень.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологія дослідження відносин власності в системі сучасних аграрних перетворень передбачає проведення науково-пізнавальної діяльності з використанням сукупності методів та принципів, визначальними серед яких є системність, об'єктивність, історичність та динамічність. Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані з баченням того, що відносини власності закладають соціально-економічний фундамент високоефективного функціонування аграрного сектору, відродження села й селянства, та мають збалансовувати приватні, громадські, національні та цивілізаційні інтереси всіх учасників сучасних та майбутніх аграрних перетворень в Україні.

Література:

1. Чухно А.А. Діалектична філософія і методи економічної теорії / А.А. Чухно // Економічна теорія. — 2006. — № 4. — С. 3—16.
2. Хорунжий М.Й. Сучасні вимоги до інструментарію аграрної економічної науки та практики / М.Й. Хорунжий // Економіка АПК. — 2015. — № 1. — С. 96—105.
3. Кваша С.М. Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці / С.М. Кваша // Економіка АПК. — 2013. — № 8. — С. 12—21.
4. Мельник Л.Г. Фундаментальные основы развития / Л.Г. Мельник. — Сумы: ИТД "Университетская книга", 2008. — 288 с.
5. Шиян Д.В. Формування сучасної парадигми досліджень в аграрній економіці / Д.В. Шиян // Економіка АПК. — 2012. — № 1. — С. 7—12.

References:

1. Chukhno, A.A. (2006), "Dialectical philosophy and methods of economic theory", Ekonomichna teoriia, vol. 4, pp. 3—16.
2. Khorunzhyj, M.J. (2015), "Current requirements for agricultural tools of economic science and practice", Ekonomika APK, vol. 1, pp. 96—105.
3. Kvasha, S.M. (2013), "Methodological basis of social decision-making in agricultural policy", Ekonomika APK, vol. 8, pp. 12—21.
4. Mel'nik, L.G. (2008), Fundamental'nye osnovy razvitija [Fundamentals of development], ITD "Universitetskaja kniga", Sumy, Ukraine.
5. Shyian, D.V. (2012), "Formation of the modern paradigm of research in agricultural economics", Ekonomika APK, vol. 1, pp. 7—12.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2015 р.

УДК 631.16:336.221.24

Н. В. Трусова,
к. е. н., доцент, докторант,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Дніпропетровськ

ЛІЗИНГОВІ ПОСЛУГИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

N. Trusova,
PhD., associate professor, past graduate student for getting Doctor Degrees
Dnepropetrovsk State Agrarian-Economic University, Dnepropetrovsk

LEASING SERVICE AS A TOOL FOR FINANCIAL AND CREDIT PROVISION OF AGRICULTURE

У статті розглянуто проблемні питання фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства з визначенням особливостей використання лізингу на засадах інвестиційної спрямованості розвитку сільськогосподарських підприємств. Обгрунтовано, що сприяння активізації лізингу на пільговій основі для сільського господарства з боку держави, стимулює фінансові можливості сільськогосподарських підприємств, і є достатньо надійним механізмом використання фінансових ресурсів. Збільшення частки пільгових довгострокових кредитів через фінансові установи, привертає увагу суб'єктів ринку сільськогосподарської продукції до лізингових операцій та поєднує у собі відносини оренди та способи кредитування, і, тим самим, забезпечуючи потреби у фінансуванні в рамках інвестиційного попиту. Рекомендовано при виборі варіанту економії — лізинг чи купівля, використовувати еквівалент купівельної ціни лізингу, який дозволяє проводити порівняльний аналіз показників за чистої теперішньої вартості. Ідентифіковано виробничу функцію сільського господарства та запропоновано визначення взаємозалежності коефіцієнта завантаження основного капіталу від інвестицій у поточному періоді для прогнозування темпів ефективного використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств у довгостроковому періоді.

The paper deals with problematic issues of financial and credit provision of agriculture and determination of leasing usage peculiarities on the basis of investment tendencies in the development of agricultural enterprises. It has been grounded that governmental promotion and facilitation of concessional lease for agriculture extends the financial scope of agricultural enterprises and is a quite reliable mechanism of financial resource usage. Increasing in the share of concessional long-term loans provided by financial institutions attracts the attention of subjects on agricultural market to lease transactions and combines both leasing and ways of crediting, thus covering the need for financing within investment demand. While choosing a variant to save on costs between lease and purchase, it is recommended to use the equivalent of the buying price of lease that enables to conduct a comparative analysis of indices based on the net current cost. In the paper we have identified the production function of agriculture and proposed the method to determine the interrelation between the coefficient of fixed capital usage and investments in the current term for predicting the rates of efficient usage of financial resources in future for agricultural enterprises.

Ключові слова: фінансове забезпечення, фінансові ресурси, лізинг, фінансовий лізинг, лізингові операції, сільське господарство, основний капітал.
Key words: financial and credit provision, financial resources, leasing, financial lease, lease transactions, agriculture, fixed capital.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сільське господарство виступає найважливішою ланкою економіки України, що забезпечує 20 % ВВП країни. Ефективність та конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва обумовлена багатьма факторами, вагоме місце серед яких належить основному капіталу. Розвиток галузі потребує відповідного забезпечення і постійного оновлення основних активів. Сьогодні стан основних засобів аграріїв залишається незадовільним, їх зношеність досягає 70%. Тому, однією з суттєвих завдань нарощування сільськогосподарського виробництва є пошук додаткових джерел фінансування. Таким джерелом, в умовах дефіциту власних фінансових ресурсів, можуть стати лізингові послуги, які виступають альтернативною формою фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Передплатний індекс 21847

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питаннями регулювання фінансово-кредитного забезпечення та особливостей використання лізингу в сільському господарстві, займалися такі вчені, як В.Г. Андрійчук, М.Я. Демяненко, К.В. Лозінська, П.А. Лайко, Г.М. Підлісецька, Ф.В. Шпак та інші. Проте ефективний розвиток лізингових послуг як альтернативного інструменту фінансового-кредитного забезпечення сільського господарства України стримується комплексом організаційних, правових, фінансових чинників. Тому дослідження питань регулювання лізингових відносин та зниження фінансового навантаження на сільськогосподарських підприємств залишається актуальним.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення теоретичної та практичної природи формування альтернативної формою фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства з обслуговування суб'єктів ринку сільськогосподарської продукції на умовах лізингу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Досліджуючи особливості фінансово-кредитного забезпечення з метою узагальнення фінансових відносин в сільському господарстві, переважна більшість наукових досліджень так або інакше торкається кола питань щодо залучення фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами. Це пояснюється тим, що, по-перше, зовнішні чинники не підпадають під вплив окремого підприємства, тобто є некерованими. І, по-друге, результати діяльності та фінансове становище підприємства безпосередньо залежать від економічної поведінки держави, фінансових інституцій, споживачів продукції, які знаходяться за його межами, але забезпечують залучення фінансових ресурсів останніми.

Фінансово-кредитне забезпечення сільськогосподарських підприємств є системою чинників, які впливають на організацію, та результати їх фінансової діяльності. Залежно від характеру можливого контролю з боку підприємства в їх складі виділяють два види чинників — непрямого та безпосереднього впливу. Перший вид чинників не має індивідуальних особливостей по відношенню до конкретного підприємства. Зокрема, це державна підтримка та державне регулювання фінансової діяльності підприємства. Другий їх вид представляють чинники, на які можна впливати через комунікативні зв'язки. Комбінація чинників, напрям їх дії в фінансових відносинах динамічно змінюються, і, на різних етапах функціонування підприємств їх вплив проявляється по-різному. Так, зовнішні фінансові чинники мають принципове значення для підприємств і найбільше впливають на умови ефективного господарювання за існуючої конкуренції виробництва [16, с. 15—16].

Підприємство володіє певним набором елементів власних фінансових ресурсів та створює нові їх види в процесі виробничої діяльності. Так, фінансові ресурси, які безпосередньо не приймають участь у виробничому процесі, трансформуються в інші види економічних ресурсів. Цей процес має і зворотний напрям — для отримання фінансових ресурсів необхідно здійснити трансформацію інших видів економічних ресурсів в активи, що є елементами джерел фінансування. І в першому і в другому випадку трансформація здійснюється за межами підприємства. Проте слід наголосити, що фінансово-кредитне забезпечення сільськогосподарських підприємств має "незавершеність розвитку існуючих форм... воно є середовищем інверсного типу, тобто один крок вперед може супроводжуватися двома кроками назад, хоч може видаватись за рух вперед" [12, с. 151—152].

Фінансова система держави представляє собою як зміни у зовнішньому фінансовому оточенні, так й сутність відповідних процесів, які вони віддзеркалює. Так, наприклад, у рамках "цивілізаційного" процесу, саме зміна фінансової інфраструктури складає суть сучасного зовнішнього фінансового оточення у світі [21, с. 41—52, 60—82]. Інший процес зміни фінансової системи пов'язаний з змінами фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства, які характеризуються наступною послідовністю їх прояву: по-перше, будь-який нециклічний перелом в фінансово-кредитному забезпеченні можна розглядати як розрив звичних закономірностей розширеного відтворення [1, с. 6, 15]; по-друге, під час розриву звичних закономірностей слабіють регуляційні механізми державної підтримки суб'єктів господарювання. Відповідно, темпи і рівень розширеного відтворення останніх, призводить до трансформації фінансових ресурсів. Оскільки у структурі відтворення діють "ефекти замикання/розмикання", фінансовий ринок не в змозі надавати більш-менш чіткі цінові сигнали щодо кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств, що по суті призводить до нераціонального перерозподілу фінансових

ресурсів [13, с. 27]; по-третє, дезорієнтація фінансового ринку триває доки не з'являться нові інститути, здатні подолати виниклі зміни у структурі джерел фінансування сільськогосподарських підприємств. Саме такий стан і визначає процес зміни структури фінансово-кредитного забезпечення в Україні [2, с. 33].

Серед основних чинників, які сприяють виникненню нециклічного перелому фінансово-кредитного забезпечення в сільському господарстві є: зміна структури бюджетного фінансування в міжгалузевому перерозподілі фінансових ресурсів, поява нових форм фінансових відносин, корінна зміна законодавчої бази та правового поля, зміна структури власності, зміна технологічного типу сільськогосподарських підприємств, стратегічні зміни в напрямах інтеграції, диверсифікації, спеціалізації, управління тощо [2, с. 114; 3, с. 178]. Інакше кажучи, період зміни фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства, можна вважати процесом формування стабільного середовища системи фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, який, ми вважаємо, доцільно розкривати у контексті їх економічного розвитку.

До числа прорахунків, які у негативному напрямку підсилюють умови виникнення та існування нециклічного перелому фінансово-кредитного забезпечення відносять, як правило, і безсистемність фінансової політики в період фінансової кризи, орієнтація її лише на одну економічну концепцію — монетаризм, відірваність банківської системи, від розвитку сільськогосподарського виробництва, використання методів "шокової терапії" [17, с. 38—41]. Але поряд із цим важливо зазначити, що зовнішньоекономічна динаміка розвитку сільського господарства відноситься не тільки до економік, які здійснюють перехід до ринкового середовища, але й до тих економік, де відбувається оновлення або зміна певних фінансових інститутів та їх взаємозв'язку з господарюючими суб'єктами. Насамперед, це стосується державного втручання щодо регулювання розвинутості фінансового ринку, стимулювання заходів щодо залучення та використання прямих іноземних інвестицій, ефективного корпоративного управління тощо. При цьому прояв його впливу на розвиток лізингових відносин у сільському господарстві є більш-менш нівельованим.

Альтернативною формою фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства є обслуговування суб'єктів ринку сільськогосподарської продукції на умовах лізингу, який відрізняється подвійною природою, що проявляється, з одного боку, як вкладення фінансових ресурсів в основний капітал на визначений термін й зворотній основі, тобто, має багато спільного з кредитними відносинами, з іншого — як негрошова формою капіталу, що забезпечує оновлення основних засобів, прояв якої сприяє диверсифікації фінансових вкладень через інвестиції. Як наслідок, лізинг сприяє залученню кредитних ресурсів в операційний цикл, скорочуючи термін освоєння нової техніки та обладнання.

Сприяння активізації лізингу на пільговій основі для сільського господарства з боку держави, стимулює фінансові можливості сільськогосподарських підприємств. Крім того, збільшення частки пільгових довгострокових кредитів через фінансові установи, привертає увагу суб'єктів ринку сільськогосподарської продукції до лізингових операцій та поєднує у собі відносини оренди та способи кредитування, і, тим самим, забезпечуючи потреби у фінансуванні в рамках інвестиційного попиту. При цьому лізинг прискорює фінансові процеси, трансформуючи кредитні ресурси у функціонуючий механізм, створюючи стимули сільськогосподарських підприємств до накопичення власних фінансових ресурсів.

Світовий досвід показує, що 25—30% інвестицій у розвинутих країнах припадає на лізингові операції. Один з найбільш ефективних методів стимулювання розвитку лізингу — запровадження податкових пільг для учасників лізингової угоди. Наприклад, одна з причин швидкого розвитку лізингу в США — податкові пільги: прискорена амортизація та інвестиційна податкова пільга (до 10% вартості нових інвестицій відраховуються із суми податку). У Великобританії діє 25% знижка на вартість обладнання, яка списується на амортизацію за методом прискореної вартості, при цьому перший рік дії лізингової угоди не оподатковується [14, с. 9].

Спрямування фінансових процесів в сільськогосподарських підприємствах шляхом лізингу обладнання, є достатньо надійним механізмом використання фінансових ресурсів. Суперечність, що виникає між прагненням залучення фінансових ресурсів на підтримку агробізнесу і ризиком їх збереження та примноження, знімається шляхом створення інститутів акумуляції і контролю за цільовим витрачанням інвестицій в особі лізингових компаній. Інвестування у формі надання виробничого обладнання великій кількості сільськогосподарських підприємств істотно знижує ризик неповернення вкладених фінансових ресурсів за рахунок дроблення інвестицій на низку малих проектів і

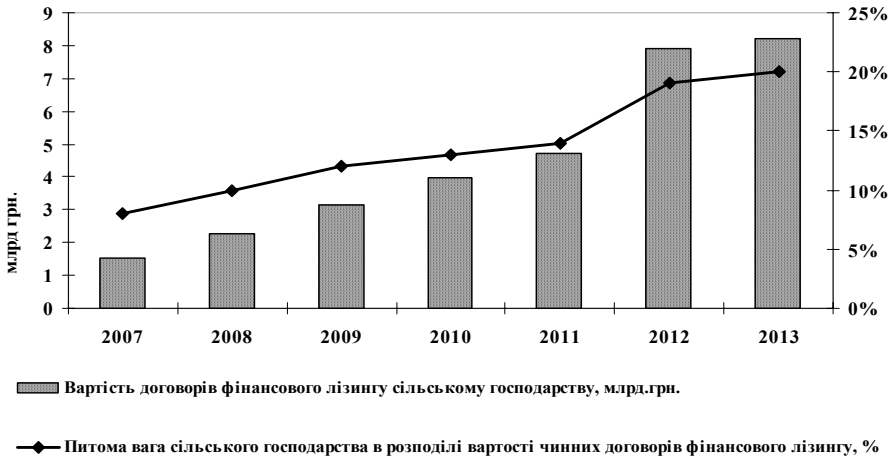

Рис. 1. Обсяги лізингових операцій у сільському господарстві України за 2007—2013 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [4—11].

збереження права власності на передане обладнання і контролю за його використанням. Крім того, накопичення досвіду роботи з вітчизняними суб'єктами агробізнесу, знання специфічних особливостей ринку сільськогосподарської техніки та обладнання стає додатковою гарантією повернення вкладених коштів. Тому наскільки необхідність лізингу відповідає тенденціям розвитку сільському господарству та економіки, настільки буде обумовлений і попит на лізингові операції [19].

Лізинговий бізнес в Україні складає невелику частину від загального обсягу інвестицій в економіку. Але питома вага сільського господарства в розподілі вартості чинних договорів фінансового лізингу збільшилась з 8% у 2007 р. до 20% у 2013 р. Кількість договорів лізингу в сільському господарстві за цей період зросла в 5,4 разів. На кінець 2013 р. обсяг лізингових угод становив 6,2% від валової доданої вартості сільського господарства і 18,7% від банківських кредитів у сільське господарство (рис. 1).

Причини зростання лізингу в сільському господарстві України, перш за все, пов'язані з оптимальним вибором довгострокового фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств, який порівняно із звичайним банківським кредитуванням, здійснюється через лізингові компанії на більш вигідній пільгових умовах. По-друге, лізингові компанії збільшують свої кредитні портфелі швидше, в той час як банки обмежені жорсткими резервними вимогами. По-третє, лізинг поліпшує умови оподаткування та фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств.

Необхідно зазначити, що нарощуванню масштабів державної лізингової діяльності та розвиток приватних лізингових компаній в галузі сільського господарства за наявності достатнього обсягу фінансування агролізингових операцій у сільськогосподарському виробництві України може підвищити платоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств, збільшити конкурентні можливості суб'єктів ринку лізингових послуг, і, як наслідок зменшення вартості лізингових угод. Тому, слід звернути увагу на те, що фінансові процеси в сільському господарстві в умовах зміни форм фінансово-кредитного забезпечення та рівноваги зовнішнього фінансового оточення, повинні конструювати безперервний рух фінансових ресурсів з позиції відновлення їх попиту на кредитні так інвестиційні потреби сільськогосподарських підприємств, поліпшуючи цінову кон'юнктуру не вдаючись до реструктуризації виробництва, вивільнення і консервації майнових комплексів.

Сучасний лізинг виступає не тільки як інструмент оперативного оновлення основних фондів, але і як схема фінансування діяльності аграрних підприємств, механізм їх фінансового оздоровлення, потужне джерело інвестицій. Зацікавленість в розвитку агролізингу обумовлюється вигодами, які отримують всі суб'єкти послуг: лізингодавець, лізингоотримувач, продавець техніки, бюджети всіх рівнів, населення і держава в цілому. Застосування різних форм лізингу — фінансового, оперативного, зворотнього, компенсаційного, дозволяє отримати максимальний економічний ефект угоди. Переваги лізингу для всіх учасників широко розкрити та проаналізовані науковцями [15; 18; 20]. Для аграрних виробників фінансовий лізинг є найбільш оптимальним, привабливим та гнучким способом технічного переоснащення. Лізингові послуги сприяють мобілізації коштів для розширення господарської діяльності. Обсяг залученого лізингового фінансування і сума

лізингових платежів повністю включаються лізингоотримувачем в собівартість продукції, що виробляється за допомогою предмету лізингу або на витрати, пов'язані з основною діяльністю. Лізингові схеми інвестування надають можливість використання механізму прискореної амортизації.

Позитивним моментом лізингової послуги є і те, що лізингові платежі, як правило, проводяться після початку експлуатації технічних засобів. Це знижує фінансове навантаження на лізингоотримувача, який може не тільки розширювати виробництво, але і налагодити обслуговування основних активів без значних одноразових витрат і необхідності залучення кредитних ресурсів, тобто питання придбання і фінансування вирішуються одночасно. Завдяки застосуванню лізингових технологій досягається мінімізація ризиків діяльності — ліквідності, кредитного, інфляційного, процентного та інших.

ВИСНОВКИ

Безумовно, лізинг не в змозі повною мірою забезпечити сільське господарство фінансовими ресурсами на переоснащення (заміщення) основних активів, однак може гарантувати вагому її частину. А це, в свою чергу, дає поштовх розвитку суміжних галузей, і перш за все, галузі сільськогосподарського машинобудування. Схеми лізингового фінансування забезпечують цільове використання інвестицій; передане у лізинг майно, що залишається на балансі лізингодавця, є гарантом надійності угоди. Організація лізингових відносин більш ефективна на базі галузевих лізингових угод, які враховують виробничі інтереси аграріїв за підтримки спеціальних державних програм. Проте механізм державного регулювання лізингових відносин потребує перегляду і вдосконалення.

На державному рівні програма заходів щодо розвитку агролізингу та підтримки переоснащення (заміщення) основних активів сільськогосподарських товаровиробників через механізм фінансового лізингу незначна, непрозора, необгрунтована і не відповідає реальним потребам галузі. Також слід звернути увагу на низький рівень інформованості сільськогосподарських виробників щодо можливостей одержання державної допомоги на часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва. Складний про-цедурний механізм і непрозорість отримання компенсації є причиною того, що основна маса вітчизняних товаровиробників, які такої підтримки потребують, залишаються поза її межами. Вирішення цих проблем на всіх рівнях забезпечить активізацію та розширення використання лізингових послуг для модернізації фінансово-кредитного забезпечення сільського-сподарського виробництва. Організаційно-правовий та фінансово-економічний зміст лізингу підтверджує його можливості виступати інструментом інвестиційної діяльності для сільськогосподарських підприємств. Формування сприятливих умов для залучення лізингових інвестицій в галузь сприятиме підвищенню віддачі фінансування аграрної галузі, що у взаємозалежності та комплексності внутрішніх і зовнішніх сигналів фінансового оточення посилить позитивні тенденції ефективної державної стратегії розвитку ринку агролізингових послуг.

Література:

1. Богачев Е.Б., Чуб Б.А. Проблемы функционирования финансовой системы региона / Е.Б. Богачев, Б.А. Чуб / Под ред. акад. В.В. Бандурина. — М.: БУКВИЦА, 2009. — 260 с.

2. Буряк П.Ю. Інтегровані підприємницькі структури: перспективи розвитку України / П.Ю. Буряк. — Львів: Логос, 2003. — 564 с.

3. Буряк П.Ю. Фінансове забезпечення розвитку підприємництва: монографія / П.Ю. Буряк / Інститут регіональних досліджень НАН України. — Львів: Вид-во ЛДФЕІ Мінфіну України, 2000. — 246 с.

4. Бюлетень НБУ. — 2007. — № 2.

5. Бюлетень НБУ. — 2008. — № 2.

6. Бюлетень НБУ. — 2009. — № 2.

7. Бюлетень НБУ. — 2010. — № 2.

8. Бюлетень НБУ. — 2011. — № 2.

9. Бюлетень НБУ. — 2012. — № 2.

10. Бюлетень НБУ. — 2013. — № 2.

11. Бюлетень НБУ. — 2014. — № 2.

12. Габбард Р.Г. Гроші, фінансова система та економіка: підручник / Р.Г. Габбард / Пер. з англ.; Наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесневич. — К.: КНЕУ, 2010. — 889 с.

13. Гальчинський А., Геєць В., Семиноженко В. Україна: наука та інноваційний розвиток / А. Гальчинський, В.Геєць, В. Семиноженко. — К.: ОП НДІБВ, 2013. — 68 с.

14. Драган Т.М. Ринок фінансового лізингу у цифрах / Т.М. Драган // Лізинг в Україні: Інформаційно-аналітичний бюлетень. — 2013. — № 2. — С. 8—12.

15. Лозінська В. Лізинг як інструмент інвестування аграріїв/ В. Лозынська. [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/index.php? operation=1&iid=794

16. Орехов С.А. Оборотные средства корпоративных объединений: теоретические и прак-

тические аспекты статистического анализа / С.А. Орехов. — М.: БУКВИЦА, 2010. — 157 с.

17. Павловський М.А. Макроекономіка перехідного періоду: Український контекст/ М.А. Павловський. — К.: Техніка, 2009. — 336 с.

18. Підсілецька Г.М., Денисенко П.А. Фінансовий лізинг як механізм державної підтримки техніко — технологічного забезпечення сільського господарства / Г.М. Підсілецька, П.А. Денисенко // Матеріально-технічне забезпечення аграрної сфери. — 2011 р. — № 4. — С. 75—79.

19. Теплова Т.В. Финансовый менеджмент: управление капиталом и инвестициями: учебник для вузов / Т.В. Теплова. — М.: ГУ-ВШЭ, 2000. — 504 с.

20. Федорчук О., Щаслива Г. Шляхи фінансового забезпечення оновлення матеріально-технічних засобів сільського господарства / О. Федорчук, Г. Щаслива [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http://conferences.neasmo.org.ua/node/1225

21. Яковец Ю. История цивилизаций / Яковец Ю. — М.: ИНФРА-М, 1995. — 248 с.

References:

1. Bogachev, Ye.B. and Chub, B.A. (2009), Problemy funktsionirovaniya finansovoy sistemy regiona.[The problems of the financial system in the region]. BUKVITSA, Moscow, Russia.

2. Buryak, P.Yu. (2003), Intehrovani pidpryiemnyts'ki struktury: perspektyvy rozvytku Ukrainy [Integrated businesses Perspective Ukraine], Logos, Lviv, Ukraine.

3. Buryak, P.Yu. (2000), Finansove zabezpechennia rozvytku pidpryiemnytstva [Financial support for enterprise development], Instytut rehional'nykh doslidzhen' NAN Ukrainy, Lviv, Ukraine.

4. National bank of Ukraine (2007), Byuleten' NBU vol.2, available at: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=44761 (Accessed 12 July 2015).

5. National bank of Ukraine (2008), Byuleten' NBU vol.2, available at: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=54434 (Accessed 12 July 2015).

6. National bank of Ukraine (2009), Byuleten' NBU vol. 2, available at: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66417 (Accessed 12 July 2015).

7. National bank of Ukraine (2010), Byuleten' NBU vol. 2, available at: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=59771 (Accessed 12 July 2015).

8. National bank of Ukraine (2011), Byuleten' NBU vol.2, available at: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=72175 (Accessed 12 July 2015).

9. National bank of Ukraine (2012), Byuleten' NBU vol.2, available at: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=109908 (Accessed 12 July 2015).

10. National bank of Ukraine (2013), Byuleten' NBU vol.2, available at: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=865699 (Accessed 12 July 2015).

11. National bank of Ukraine (2014), Byuleten' NBU vol.2, available at: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4881598 (Accessed 12 July 2015).

12. Gabbard, R.G. (2010), Hroshi, finansova systema ta ekonomika [Money, the financial system and the economy], KNEU, Kyiv, Ukraine

13. Gal'chins'kiy, A. Geets', V. and Seminozhenko, V. (2013), Ukraina: nauka ta innovatsijnyj rozvytok [Ukraine: science and innovation development], OP NDIBV, Kyiv, Ukraine.

14. Dragan, T.M. (2013), "Financial leasing market in figures", Lizynh v Ukraini: Informatsijno-analitychnyj biuleten', vol. 2, pp. 8—12.

15. Lozins'ka, V. (2015), "Leasing as investment tools farmers", Efektyvna ekonomika, vol. 6, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=794 (Accessed 10 June 2015).

16. Orekhov, S.A. (2010), Oborotnye sredstva korporatyvnykh ob'edynenyj: teoretycheskye y praktycheskye aspekty statystycheskoho analyza [Current assets of corporate entities: the theoretical and practical aspects of the statistical analysis], BUKVITSA, Moscow, Russia

17. Pavlovs'kiy, M.A. (2009), Makroekonomika perekhidnoho periodu: Ukrains'kyj kontekst [Macroeconomics transition: Ukrainian context], Tekhnika, Kyiv, Ukraine.

18. Pidsilets'ka, H.M. and Denysenko, P.A. (2011), "Financial leasing as a mechanism of state support technical and technological support of agriculture", Material'no-tekhnichne zabezpechennia ahrarnoi sfery, vol. 4, pp. 75—79.

19. Teplova, T.V. (2000), Finansovyy menedzhment: upravleniye kapitalom i investitsiyami [Financial management: money management and investment], GU-VSHE, Moscow, Russia.

20. Fedorchuk, O. and Shchasliva, G. (2015), "Ways to financial provision update material and technical means of agriculture", available at: http://conferences.neasmo.org.ua/node/1225 (Accessed 10 June 2015).

21. Yakovets, Yu. (1995), Ystoryia tsyvylyzatsyj [History of Civilizations], INFRA-M, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 12.07.2015 р.

УДК 658.7

О. В. Корнієцький,
к. е. н., декан, Миколаївський факультет морського та річкового транспорту Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЛОГІСТИКИ

O. Kornietskiy,
PhD in Economics, Dean, Mykolaiv faculty of sea and river transport
of the Kyiv State Maritime Academy named after hetman Petro Konashevich-Sagaydachniy

CONCEPT AND NATURE OF LOGISTICS

У статті розглянуто поняття логістики, охарактеризовано її сутність, проаналізовано рівні логістичних систем, їх використання в процесі міжнародного кооперування. Показано, що ефективне функціонування логістичних систем і поліпшення світової логістичної інфраструктури істотно впливають на розвиток міжнародної кооперації.

In the article the concept of logistics is reviewed, its essence is described, levels of logistics systems and their use in international cooperation are analyzed. It is shown that the effective operation of logistics systems and improvement of global logistics infrastructure significantly influence the development of international cooperation.

Ключові слова: логістика, логістична система, міжнародна кооперація, глобалізація, технологічний прогрес, процеси, економіка.
Key words: logistics, logistic system, international cooperation, globalization, technological progress, processes, economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Глобалізаційні процеси, які відбуваються в усьому світі, впливають на розвиток цивілізації, адже відкриваються кордони, які раніше були закритими. Тому важливим стає розвиток логістики, яка, в свою, чергу також впливає на глобалізацію.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у дослідження питання формування та розвитку логістики зробили такі представники, як: Бест М., Вордлоу Д., Вуд Д., Джонсон Д., Плахута Г., Саркисов С. та інші. Вплив глобалізації на логістичні системи розглядав дослідник Саркисов С.В. [3]; висвітлив основні шляхи розвитку логістичних систем і процесів в світовій економіці для формування і ефективного використання МЛС в зовнішньо економічній діяльності підприємств, Сербин В.Д.; показав вплив логістичних витрат на формування собівартості продукції Бест М. [1], Плахута Г.А. [2] та інші.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в аналізі процесу розвитку логістики та її впливу на розвиток міжнародної торгівлі за умов глобалізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Впровадження передового досвіду логістики став одним з найбільш цікавих і складних оперативних областях бізнесу та управління державним сектором. Логістика є унікальним явищем, яке ніколи не зупиняється. Логістика відбувається в усьому світі 24 години на добу, сім днів на тиждень, протягом 52 тижнів на рік [1, с. 206].

Поняття "логістика" походить від французького слова "Loger", що означає мистецтво ос-

Передплатний індекс 21847

новного навчання до руху і поставку товарів. Це стратегія або концепція, що зазвичай застосовується до управління маркетингом [2, с. 47]. Для нас цікавим є й визначення поняття "логістична система" — це сукупність дій учасників логістичного ланцюга (підприємств — виробників, транспортних та торговельних організацій, магазинів, тощо), побудованих таким чином, щоб виконувалися основні завдання логістики.

Логістичні системи дуже різноманітні за охопленням діяльності підприємства.

Для одних логістика — це просто вміння працювати з базами даних, для інших — постачальна або складська діяльність. Але за своїм призначенням (а головне її призначення — зменшення витрат за умови виконання планових завдань, а отже, збільшення ефективності виробничої діяльності) логістичні системи повинні охоплювати практично всі (крім бухгалтерських, кадрових тощо) напрями діяльності.

Компанії можуть розвивати власні логістичні підрозділи, а можуть залучати транспортно -логістичні організації для вирішення питань поставок, складування та постачання. Залежно від рівня залучення незалежних компаній для вирішення бізнес-завдань в логістиці розрізняють різні рівні: 1PL — від англ. "First — party logistics" — підхід, при якому організація вирішує логістичні питання самостійно; 3PL від англ. "Third — party logistics" — підхід, при якому повний комплекс логістичних послуг від доставки і адресного зберігання до управління замовленнями і відстеження руху товарів передається на сторону транспортно- логістичної організації . До функцій такого 3PL- провайдера входить організація і управління перевезеннями, облік і управління запасами, підготовка імпортно-експортної і фрахтової документації, складське зберігання, обробка вантажу, доставка кінцевому споживачеві [3, с. 26].

Завдання управління логістикою на практиці зводиться до управління декількома компонентами, які складають так званий "logistics mix": складські споруди (окремі складські споруди, центри дистрибуції, складські приміщення, суміщені з магазином); запаси (обсяг запасів по кожному найменуванню, місце знаходження запасу); транспортування (види транспорту, строки, види тари, наявність водіїв і т. д.); комплектація і упаковка (простота і легкість з точки зору логістичного обслуговування з одночасним збереженням впливу на купівельну активність); зв'язок (можливість отримання як кінцевої, так і проміжної інформації в процесі руху товару) [4].

Розрізняють наступні види логістики: закупівельну, транспортну, складську, виробничу, інформаційну та інші.

Саме логістика, що є інтегрованою, міждисциплінарною наукою, надає можливість прогнозувати об'єми реалізації продукції, витрати на їх просування до клієнта/споживача, терміни надходження платежів за відвантажену продукцію тощо, а також оцінювати спрямованість і силу впливу на ці процеси чинників бізнес-середовища. Тобто, саме логістика допомагає підприємству вірно розподілити зусилля у турбулентно-фрактальному ринку, який характеризується турбулентністю з утворенням розгалужених, фрактальних, ринкових структур, до яких додаються складні процеси дифузії. Дифузія в економіці — поширення технічних нововведень, нових технологій серед компаній, фірм. Цей процес фізичної природи є також достатньо важливим для вірної побудови діяльності підприємства, заснованої на логістичному підході.

Практично в усіх галузях і географічних регіонах, виробники мають одну спільну мету: збільшити рентабельність за рахунок зниження витрат [5, с. 379].

Все більше число виробників, як у Сполучених Штатах і в усьому світі, взяли глобальні джерела постачання як метод прискорення для досягнення цієї мети.

Глобальні ланцюжки поставок стали більш складними, з багатьма варіаціями, розвивається ландшафт вантажовідправників і практики. Складність і проблеми виникають у багатьох видах і на багатьох рівнях. Відстань, час, продуктивність, валюти, численні учасники, ризики, і культура небагато з них. Ланцюжки поставок не монолітні. З другого боку, міжнароді пересилки, як процес — ланцюжками поставок, видимості, вирівнювання та співробітництва здобули більшого значення [6, с. 102].

Приховані події часто впливають на операції ланцюжка поставок. Вони часто замовчують про зміни, адже викликані одним з найважливіших гравців логістичних у міжнародній торгівлі — контейнерні лінії. Доставка товарів змінювалася і продовжує змінюватися.

Перший рівень транспортно-логістичної системи характеризується низьким ступенем взаємодії об'єктів логістичної інфраструктури (ЛІ). Основною метою, що реалізується на цьому рівні, є координація, а також синхронізація процесів транспортно-логістичного обслуговування вантажного потоку "від дверей до дверей" за оптимальних витрат та відповідного рівня логістичного сервісу. Зауважимо, що на

сьогодні стан розвитку об'єктів транспортно-логістичної інфраструктури країни не задовольняє потреби національної економіки [7, с. 75].

На другому рівні формуються транспортно-логістичні центри локального, регіонального та міжнародного значення, а також інформаційно-аналітичні центри. Основними завданнями функціонування ТЛЦ є забезпечення надання транспортно-логістичних послуг за мінімальних витрат на логістичне обслуговування та логістичну інфраструктуру шляхом кооперації транспортно-логістичних компаній, що надають спеціалізований комплекс логістичних послуг. Варто додати, що ТЛЦ утворюють транспортно-логістичні вузли — центри зростання національної та регіональної економіки.

Наявність розвинутої логістичної інфраструктури та професійних ТЛЦ також дає змогу організувати оптимальні схеми доставки вантажу за інтермодальними та мультимодальними технологіями.

Третій рівень являє собою регіональні транспортно-логістичні системи (РТЛС), які спрямовані на оптимізацію руху вантажного потоку в межах певного регіону. Звідси виходить, що основним обмеженням цього рівня інтеграції є його територіальна приналежність. РТЛС сприяють взаємодії суб'єктів транспортно-логістичної діяльності при обслуговуванні вантажного потоку на території конкретного регіону, використовуючи його специфіку та потенційні можливості. РТЛС є підсистемою регіональної економічної системи та транспортно-логістичного кластера.

Транспортно-логістичні кластери (ТЛК) формуються на четвертому рівні і, на відміну від РТЛС, мають головне обмеження не за територіальними ознаками, а по наближенню знаходження учасників транспортно-розподільчого процесу до міжнародних транспортних коридорів. ТЛК спрямовані на оптимізацію руху вантажного потоку у міжнародних ланцюгах постачання. ТЛК концентрує в собі транспортно-логістичну інфраструктуру прикордонних територій та певних регіонів, транспортно-логістичні компанії, виробничі підприємства тощо. Концепція створення ТЛК має базуватися на нормативно-правовому регулюванні, організаційному, фінансовому, технічному, а також інформаційному забезпеченні діяльності транспортно-логістичних підприємств.

На остатньому, п'ятому, рівні формується інтегрована транспортно-логістична система України (ІТЛСУ), основною метою якої є координація організаційно-економічної, технічної та технологічної взаємодії суб'єктів ринку транспортно-логістичних послуг і об'єктів транспортно-логістичної інфраструктури країни для забезпечення оптимального руху вантажного потоку "від дверей до дверей"; підвищення ефективності економічної системи держави та зайняття конкурентоспроможних позицій на світовому ринку транспортно-логістичних послуг. На створення ефективної ІТЛСУ як підсистеми економічної системи країни та складової частини міжнародних транспортно-логістичних систем безпосередньо впливають: міжнародне та національне регулювання перевезення вантажів, фінансова система країни (транспортної галузі), ринкова інфраструктура, природно-ресурсний потенціал країни (транспортної галузі), ринок споживачів транспортно-логістичних послуг [7, с. 78].

Держава, розробляючи та реалізовуючи закони і правила щодо зовнішньої торгівлі і перевезень з позиції національних інтересів, також отримує вигоду від ефективного управління транспортними процесами, оскільки воно дає змогу впорядкувати і зробити більш сучасними адміністративні процедури і правила доставки товарів, стимулювати розвиток зовнішньої торгівлі, транзитних перевезення, активізувати інноваційні процеси на транспорті і розвивати діяльність транспортного комплексу країни [8].

Результати дослідження ринку міжнародних перевезень вантажів показали, що найбільш високою формою організації перевезень, яка задовольняє вимоги споживачів, є інтегральні технології. Вони дозволяють організаторам перевезень використати переваги кожного виду транспорту і запропонувати споживачам обслуговування високого рівня якості й прийнятні ціни [9, с. 143].

Інтеграція виробництва і транспорту призводить до високої взаємної залежності виробничо-транспортного процесу. З одного боку, вона сприяє гармонізації виробничих зв'язків і розвитку економіки (за оцінками європейських транспортних аналітиків реалізація ідеї інтеграції забезпечує зниження собівартості доставки на 20—30% порівняно з нинішнім рівнем). З другого боку, інтеграція висуває особливі вимоги до транспортних процесів створення єдиних для країн ЄС стандартів і правил регулювання ринку транспортних послуг, уніфікації вимог до документів, транспортних засобів і правил їх експлуатації [10, с. 141].

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, можна зробити висновок, що останніми роками значення логістики як чинника посилення міжнародної кооперації підвищується. Особливу роль в цьому процесі відіграє науково-технічний прогрес. Логістика на сучасному етапі надає значно більше можливостей підприємствам у рамках міжнародної співпраці, ніж, наприклад, десять років тому. Наявність глобальних логістичних систем є своєрідним каркасом міжнародної кооперації на сучасному рівні.

Література:

1. Бест М. Новая конкуренция. Институты промышленного развития / М. Бест / Пер. с англ. — М.: ТЕИС, 2002. — 356 с.; Портер М. Конкуренция: Пер. с англ. — М.: Издательский дом "Вильямс", 2000. — 495 с.
2. Плахута Г.А. Логістичний аутсорсинг: переваг и та недоліки застосування // Вісник СНУ ім. В.Даля, 2010. — No 11/158. — С. 47.
3. Саркисов С.В. Международные логистические системы в условиях глобализации: автореферат. — Москва, 2008. — С. 26.
4. Транспортно-логистические центры: зарубежный опыт [Електронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.elc-ua.com/ru/news/60
5. Новікова А.М. Україна в системі міжнародних транспортних коридорів / А.М. Новікова. — К.: НІПМБ , 2003. — 494 с.
6. Сирийчик Т. Транспортна політика України та її наближення до норм Європейського Союзу / Т. Сирийчик та ін.; за ред. Марчіна Свєнчіцкі. — К.: Аналіт.-дорадч. центр Блакитної стрічки, 2010. — 102 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/en_76033Transport_System_Reform_Jun2010.pdf
7. Співаковський С. Позиції України на міжнародному ринку транспортно-експедиційних послуг / С. Співаковський // Економіка України. — 2009. — No 1. — С. 75—78.
8. Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи України: тези доповідей за матеріалами сьомої Міжнар. наук.-практ. конф. (30 травня — 4 червня 2011 р., смт. Коктебель). — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2011_34/11dtdzep.pdf
9. Круминьш Н., Витолиньш К. Логистика в Восточной Европе. — М: SIA, 2007 г. — 156 с.
10. Сток Д.Р. Стратегическое управление логистикой. — М.: Инфра-М, 2005. — 142 с.
11. Джонсон Д., Вуд Д., Вордлоу Д., Мэрфимл. П. Современная логистика. 8-е изд. — М.: Издательский дом Вильямс, 2009. — 230 с.

References:

1. Best, M. (2002), Novaya konkurentsiya. Instituty promyshlennogo razvitiya [The New Competition. Institutes of Industrial Restructioning], TEIS, Moscow, Russia.
2. Plakhuta, G.A. (2010), "Logistics Outsourcing: Advantages and Disadvantages of Using It", V.Dal SNU Bulletin, vol. 11/158, p. 47.
3. Sarkisov, S.V. (2008), "International Logistics System in the Age of Globalization", Ph.D. Thesis, Economy, Moscow, Russia.
4. ELC (2015), "Transportation and Logistics Centers: Foreign Experience" available at: http://www.elc-ua.com/ru/news/60 (Accessed 12 June 2015).
5. Novikova, A.M. (2003), Ukraine in the International Transport Corridors [Ukraina v systemi mizhnarodnykh transportnykh korydoriv], NIPMB, Kyiv, Ukraine.
6. Syryichyk, T. (2010), Ukraine's Transport Policy and its advancement EU standards [Transportna polityka Ukrainy ta yii nablyzhennia do norm Yevropeiskoho Soiuzu], Analit. -doradch. tsentr Blakytnoi strichky, available at: http://www.undp.org.ua/files/en_76033Transport_System_Reform_Jun2010.pdf (Accessed 12 June 2015).
7. Spivakovsky, S. (2009), Positions of Ukraine in the International Market of Forwarding Services [Pozytsii Ukrainy na mizhnarodnomu rynku transportno-ekspedytsiinykh posluh], Ekonomika Ukrainy, vol. 1, pp. 75—78.
8. Journal of economy and transport industry (2011), Problems of international transport corridors and integrated transport system of Ukraine [Problemy mizhnarodnykh transportnykh korydoriv ta yedynoi transportnoi systemy Ukrainy] abstracts of the seventh scientific international conference, May 30 — June 4, Koktebel, Ukraine, available at: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2011_34/11dtdzep.pdf (Accessed 12 June 2015).
9. Kruminish, N. and Vitolinsh, K. (2007), Logistika v Vostochnoy Yevrope [Logistics in Eastern Europe], SIA, Moscow, Russia.
10. Stok, D.R. (2005), Strategicheskoe upravlenie logistikoy [Strategic logistics management], Infra-M, Moscow, Russia.
11. Johnson, D. Wood, D. Wardlow, D. and Murphy, Jr. P. (2009), Sovremennaya logistika [Contemporary Logistics], 8th ed., Williams Publishing House, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 08.07.2015 р.

УДК 657:658.017.3

Ю. В. Золотницька,
к. е. н., доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту,
Житомирський національний агроекологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Y. Zolotnitska,
Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor of accounting, taxation and auditing Zhytomyr National Agroecological University

FEATURES OF ACCOUNTING AND REPORTING FOR SMALL BUSINESSES

У статті проаналізовано нормативні акти, які регулюють порядок організації обліку та складання фінансової звітності на малих підприємствах. Досліджено відповідність облікових регістрів та форм обліку потребам суб'єктів малого бізнесу, в тому числі тих, які обрали спрощену систему оподаткування. Встановлено, що застосування подвійного запису для платників податку на додану вартість — або через систему рахунків бухгалтерського обліку, або через відповідні відомості та журнали — є не лише доцільним, а й обов'язковим. З метою усунення теоретичних прогалин в означенні використовуваних форм обліку, запропоновано для суб'єктів господарювання, які керуються Методрекомендаціями № 720 форму обліку назвати "Журнальна-спрощена", а для платників єдиного податку — "Книжна-проста".

The article analyzes the regulations that govern the organization of accounting and financial reporting for small businesses. Investigated compliance with accounting registers and forms accounting needs of small businesses, including those who have chosen the simplified taxation system. It was established that the use of double-entry payers of value added tax — or through accounts or through the appropriate information and magazines — is not only appropriate but also necessary. In order to eliminate gaps in the theoretical definition of accounting forms used, offered for entities governed Guidelines # 720 form called "Magazines-simplified" and for single taxpayers — "Book-easy."

Ключові слова: бухгалтерський облік, малий бізнес, спрощені форми обліку, подвійний запис, облікові регістри, фінансова звітність.
Key words: accounting, small business, simplified forms of accounting, double entry, accounting registers, financial reports.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Світовий досвід доводить, що відносини між суб'єктами малого бізнесу та державою, засновані на паритетних умовах, є взаємовигідними. Державна підтримка малого бізнесу дозволяє не лише успішно та прибутково здійснювати підприємницьку діяльність, але й створювати додаткові робочі місця, підвищувати платоспроможність населення та збільшувати надходження до бюджету у вигляді податків. Тому на сьогодні саме з малим та середнім підприємництвом держава пов'язує надію на швидкі позитивні структурні зміни в економіці, вихід з економічної кризи та створення умов до економічного зростання.

Враховуючи важливість даних суб'єктів ринку для економіки країни державою було

Передплатний індекс 21847

Таблиця 1. Узагальнення аспектів організації обліково-звітного процесу суб'єктів малого бізнесу

Загальна система оподаткування			Спрощена система оподаткування			
Платники податку на прибуток			Платники єдиного податку			
на загальних засадах	у т.ч. суб'єкти мікропід-приємництва не платники ПДВ	за нульовою ставкою (до 31.12.2015 р.)	I група	II група	III група	IV група**
Застосування регістрів бухгалтерського обліку відповідно до методрекомендацій:						
№ 422 від 25.06.2003 р.	№ 720 від 15.06.2011 р.		Методичних рекомендацій не передбачено		- для ФО - не передбачено; - для ЮО без ПДВ - № 720; - для ЮО з ПДВ - № 422	- № 422. - № 189
Застосовувана форма обліку						
- Журнальна. - Спрощена. - Проста	Журнальна-спрощена*		Книжна-проста*		- Спрощена. - Проста. - Журнальна-спрощена*. - Книжна-проста*	- Спрощена. - Проста
Застосування Плану рахунків						
- Загальний План рахунків. - Спрощений План рахунків	Без застосування подвійного запису				- без подвійного запису; - для платників ПДВ: спрощений План рахунків	- Загальний план рахунків; - Спрощений план рахунків
Складання фінансової звітності						
Форма 1-м. Форма 2-м	Форма 1-мс. Форма 2-мс		Фінансову звітність не подають		Не платники ПДВ фінансову звітність не подають. Для платників ПДВ: Форма 1-м. Форма 2-м	Форма 1-м. Форма 2-м

Джерело: узагальнено за [3; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11].
* пропоновано автором.
** до 12.2014 р. — платники фіксованого сільськогосподарського податку.

прийнято ряд законодавчих актів [4; 9; 14], які були спрямовані на підвищення державної підтримки через зниження податкового навантаження, спрощення ведення бухгалтерського обліку та подання фінансової звітності. Це, в свою чергу, призвело до необхідності приведення у відповідність методичних положень з організації обліку чинним нормативним документам [6; 7; 9; 10].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми організації бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності суб'єктів малого бізнесу досліджували багато вчених. Зокрема цим питанням присвячені праці І. Голошевич, Л. Городянської, І. Губіної, Т. Гоголь, О. Молдаван та інших. Однак, у зв'язку із постійними змінами законодавчої бази щодо розвитку малого бізнесу в Україні, виникають проблемні питання з організації обліку та складання звітності, що потребують вирішення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження аспектів організації бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу (застосування регістрів бухгалтерського обліку, Плану рахунків та обраної форми обліку) та формування фінансової звітності в умовах дії останніх редакцій Податкового Кодексу України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У рамках гармонізації чинної нормативної бази та положень, які регламентують аспекти організації зведеного бухгалтерського обліку суб'єктів малого бізнесу було затверджено Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами № 422 [6]. Зазначені методичні рекомендації спрямовані на систематизацію в регістрах бухгалтерського обліку методом подвійного запису інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності малих підприємств для накопичення даних і складання фінансової звітності.

У зв'язку із введенням норми так званих "податкових канікул", а також виокремлення суб'єктів мікропідприємництва виникла потреба у розробці спеціалізованих регістрів бухгалтерського обліку [7]. Методичні рекомендації № 720 визначають систему регістрів, порядок і спосіб реєстрації та узагальнення інформації в них без застосування подвійно-

го запису для складання Спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва за формою згідно із додатком 2 до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва".

До суб'єктів малого бізнесу належить також більшість фермерських господарств (ФГ), які відповідно до чинного законодавства можуть бути платниками або податку на прибуток, або єдиного податку [5, 11]. Відомо, що облік фермерських господарств доволі специфічний, оскільки для ФГ властиве здійснення окремих специфічних господарських операцій (засновники фермерського господарства здебільшого вносять до вкладеного капіталу не майно, а лише права користування ним; членам господарства виплачується не заробітна плата, а певна частка з отриманого господарством доходу), а основною діяльність ФГ є сільськогосподарська. У зв'язку з цим з метою встановлення єдиних правил і методологічних принципів організації ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах було затверджено Методичні рекомендації № 189 [10].

На практичне застосування зазначених Методичних рекомендацій в першу чергу впливатиме обрана система оподаткування. Систематизація та узагальнення підходів до організації бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності представлено в таблиці 1.

Зазначеними Методичними рекомендаціями можуть користуватися лише суб'єкти господарювання — юридичні особи. Для фізичних осіб, які обрали спрощену систему оподаткування, окремих Методичних рекомендацій із застосування регістрів бухгалтерського обліку не передбачено.

Платники єдиного податку першої-другої груп та третьої групи, які не є платниками ПДВ, не здійснюють облік витрат та можуть не застосовувати подвійного запису. Також слід врахувати той факт, що у більшості випадків посади бухгалтера у фізичних осіб не передбачено, а самі підприємці зазвичай не мають бухгалтерської освіти та досвіду. Тож у групуванні та систематизації даних щодо здійснених господарських операцій у окремих облікових регістрах з подальшим занесенням до Книги обліку доходів потреби не має.

Отже, єдиним обліковим регістром для фізичних осіб — платників єдиного податку, який призначений для узагальнення інформації про отримані доходи та понесені витрати, та на підставі якого здійснюється заповнення Податкової декларації платника єдиного податку — є Книга обліку доходів та Книга обліку доходів та витрат.

У березні 2015 р. Міністерством фінансів України було затверджено Проект наказу "Про затвердження форм книги обліку доходів і книги обліку доходів і витрат та порядків їх ведення" [10]. За умови прийняття даного наказу з'явиться можливість ведення Книги обліку доходів/доходів та витрат за вибором платника податку або в паперовому, або в електронному вигляді. Платники єдиного податку першої, другої групи та третьої групи не платники ПДВ заповнюватимуть Книгу обліку доходів, у якій щоденно, за підсумками робочого дня, відображатимуть отримані доходи. Платники єдиного податку третьої групи, які є платниками податку на додану вартість, заповнюватимуть Книгу обліку доходів і витрат, у якій щоденно, за підсумками робочого дня, відображатимуть отримані доходи та понесені витрати.

У відповідності до Методрекомендацій № 422 суб'єкти малого підприємництва можуть застосовувати просту або спрощену форми обліку.

Проста форма бухгалтерського обліку передбачає використання Журналу обліку господарських операцій та застосовується малими підприємствами з незначним документообігом (кількістю господарських операцій до 100 на місяць), що здійснюють діяльність з виконання нематеріаломістких робіт і послуг. В Журналі обліку господарських операцій записи здійснюються на підставі первинних та зведених облікових документів, відомостей нарахування заробітної плати і амортизації тощо з відображенням суми операції на рахунках бухгалтерського обліку.

Спрощена форма обліку застосовується у разі коли документообіг перевищує 300 господарських операцій на місяць. Дана форма бухгалтерського обліку передбачає узагальнення інформації про господарські операції у Відомостях (1-м — 5-м) із наступним складанням Оборотно-сальдової відомості.

Методрекомендації № 720 розкривають зміст облікових регістрів та порядок систематизації господарських операцій у відповідних журналах, проте не називають застосовуваної форми обліку. Методичних рекомендацій, які б розкривали зміст облікових регістрів та зас-

тосовувану форму обліку для фізичних осіб — платників єдиного податку, не передбачено взагалі.

Вважаємо, що дану "прогалину" слід усунути, оскільки це, певною мірою, призводить до теоретичної колізії. Оскільки основними регістрами бухгалтерського обліку, які застосовуються відповідно до Методрекомендацій № 720 є Журнали, тому пропонуємо дану форму обліку назвати Журнальна-спрощена. Враховуючи той факт, що основним та єдиним обліковим регістром, який заповнюють фізичні особи — платники єдиного податку, є Книга обліку доходів (Книга обліку доходів та витрат), пропонуємо дану форму обліку назвати Книжна-проста.

У рамках спрощення механізму організації бухгалтерського обліку у суб'єктів малого бізнесу з'явилась можливість не застосовувати один з основних елементів методу бухгалтерського обліку — подвійний запис. Такий підхід дозволяє відображати господарські операції без використання плану рахунків бухгалтерського обліку у спрощених облікових регістрах та складати фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва за спрощеною формою [8].

Згідно з чинними нормативними документами мають право не використовувати план рахунків бухгалтерського обліку та подвійний запис для організації процесу обліку і контролю за господарською діяльністю платники єдиного податку не платники ПДВ (I-III групи), юридичні особи — суб'єкти мікропідприємництва та платники податку на прибуток за нульовою ставкою. Для організації бухгалтерського обліку в методичних рекомендаціях запропоновано вести облік доходів і витрат у журналах (журнал 1-мс обліку активів; журнал 2-мс обліку капіталу і зобов'язань; журнал 3-мс обліку доходів; журнал 4-мс обліку витрат) і відомостях (відомість 1.1-мс обліку необоротних активів; відомість 1.2-мс обліку нарахування амортизації; відомість 2.1-мс обліку розрахунків з постачальниками, іншими кредиторами та бюджетом; відомість 2.2-мс обліку розрахунків з працівниками; відомість 4.1-мс обліку витрат на ремонт і поліпшення основних засобів), інформація з яких переноситься до спрощених форм фінансової звітності.

У відповідності до норм Методичних рекомендацій № 720 суб'єкти малого бізнесу — юридичні особи — повинні відображати зміни за господарськими операціями двічі у відповідних відомостях і журналах. Таким чином, як зазначають дослідники, у відображенні господарських операцій за спрощеними формами журналів і відомостей метод подвійного запису присутній. Погоджуємось, що застосовувати вислів для таких суб'єктів господарювання — "без застосування методу подвійного запису" — є некоректним, оскільки все одно діє правило подвійного відображення змін за господарськими операціями [2].

Відомо, що використання методу подвійного запису господарських операцій дозволяє відслідковувати зміни на рахунках активу і пасиву, доходів і витрат. Застосування рахунків обліку сприяє швидко та якісно складати фінансову звітність та отримувати більш широкий обсяг інформації для задоволення зовнішніх і внутрішніх користувачів економічної інформації.

Вважаємо, що відмова від застосування подвійного запису та реєстрації фактів господарського життя відповідно до плану рахунків платниками єдиного податку є цілком слушною. Суб'єкти господарювання, що обрали спрощену систему оподаткування в процесі здійснення підприємницької діяльності застосовують однотипні господарські операції, за результатами проведення яких заповнюється лише Книга обліку доходів або Книга обліку доходів та витрат.

Слід зауважити, що у суб'єктів малого підприємництва є право вибору не лише обраної форми обліку, а й застосовуваного Плану рахунків. Це означає, що у разі методично-рекомендованого Спрощеного плану рахунків, суб'єкту господарювання не заборонено працювати за Загальним планом рахунків або розробити власний Робочий план рахунків.

Не потребує доказу той факт, що без методу подвійного запису дуже складно збалансувати статті активу і пасиву та здійснити перевірку правильності ведення бухгалтерського обліку протягом всього звітного періоду. Тому вважаємо, що застосовувати метод подвійного запису — або через використання Плану рахунків, або через подвійне відображення сум господарських операцій у різних Журналах або Відомостях — слід лише суб'єктам господарювання, які зобов'язані подавати регламентовану фінансову звітність. Для платників єдиного податку записи у Книгах обліку доходів/доходів та витрат є достатніми.

Для суб'єктів малого підприємництва національними положеннями (стандартами) вста-

новлюється скорочена за показниками фінансова звітність у складі балансу і звіту про фінансові результати [9]. Малі підприємства, платники податку на прибуток, подають разом з річною податковою декларацією річну фінансову звітність у порядку, передбаченому для подання податкової декларації.

Пунктом 16 підр. 4 р. XX "Перехідні положення" ПКУ для платників податку, що мають право на застосування ставки 0 відсотків визначено критерії. З урахуванням ч. 7 ст. 11 Закону № 996 [4] платники податку на прибуток, що мають право на застосування ставки 0 відсотків, зобов'язані складати та подавати до відповідних органів фінансову звітність, передбачену для суб'єктів малого підприємництва, один раз на рік. Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Проміжна звітність складається щоквартально наростаючим підсумком з початку звітного року в складі балансу та звіту про фінансові результати. Баланс підприємства складається за станом на кінець останнього дня кварталу (року).

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Чинні Методичні рекомендації пропонують регістри та форми обліку, що надають альтернативу вибору суб'єктам малого бізнесу. Проте, Методичних рекомендацій, які б розкривали зміст облікових регістрів та застосовувану форму обліку для фізичних осіб — платників єдиного податку, не передбачено. Оскільки основними регістрами бухгалтерського обліку, які застосовуються відповідно до Методрекомендацій № 720 є Журнали, тому пропонуємо дану форму обліку назвати Журнальна-спрощена. Враховуючи той факт, що основним та єдиним обліковим регістром, який заповнюють фізичні особи — платники єдиного податку, є Книга обліку доходів (Книга обліку доходів та витрат), пропонуємо дану форму обліку назвати Книжна-проста.

У рамках спрощення механізму організації бухгалтерського обліку у суб'єктів малого бізнесу з'явилась можливість не застосовувати один з основних елементів методу бухгалтерського обліку — подвійний запис. Такий підхід дозволяє відображати господарські операції без використання плану рахунків бухгалтерського обліку у спрощених облікових регістрах та складати фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва за спрощеною формою.

Вважаємо, що застосовувати метод подвійного запису — або через використання Плану рахунків, або через подвійне відображення сум господарських операцій у різних Журналах або Відомостях — слід лише суб'єктам господарювання, які зобов'язані подавати регламентовану фінансову звітність та є платниками ПДВ. Для суб'єктів господарювання, які обрали спрощену систему оподаткування, не платників ПДВ, записів у Книгах обліку доходів/доходів та витрат достатньо.

Подальші дослідження будуть направлені на розкриття аспектів оподаткування та організації внутрішньогосподарського обліку суб'єктів малого бізнесу в умовах змін податкового законодавства України.

Література:

1. Гоголь Т.А. Подвійний запис у бухгалтерському обліку підприємств малого бізнесу / Т.А. Гоголь // Бухгалтерський облік і аудит — 2013. — № 4. — С. 361—366 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.business-inform.net/pdf/2013/4_0/361_366.pdf

2. Господарський Кодекс України від 16.01.03 р. No 436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15

3. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999 р. No 996- XIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14

4. Закон України "Про підприємництво" від 07.02.1991 № 698-12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12

5. Закон України Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи № 71-VIII від 28.12.2014. — Верховна Рада України — офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511

6. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами" від 25.06.03 р. № 422 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=196041

7. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Методичних рекомендацій із застосування регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами" від 15.06.11 р. № 720 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article%3 Fart_id=296068&cat_id=285157

8. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва" від 25.02.00 р. № 39 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00

9. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження спрощеного Плану рахунків бухгалтерського обліку" від 19.04.01 р. № 186 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0389-01

10. Наказ Міністерства аграрної політики України "Методичні рекомендації з організації та ведення обліку в селянських (фермерських) господарствах" від 02.07.01 р. № 189 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.-nau.ua/doc/?doc_id=183377

11. Податковий Кодекс України від 02.12.10 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

12. Проект наказу Міністерства фінансів України "Про затвердження форм книги обліку доходів і книги обліку доходів і витрат та порядків їх ведення" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1-&art_id=409828&cat_id=407082&ctime=-1425293679879

13. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні" від 24.10. 2007 р. No 911-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-%D1%80

14. Указ Президента України "Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" від 03.07.98 № 727/98 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2. rada.gov.ua/laws/show/727/98.

References:

1. Hohol, T.A. "Double entry accounting small businesses", Bukhhalterskyi oblik i audyt, vol. 4, pp. 361-366.

2. Verkhovna Rada of Ukraine (2013), "Economic Code of Ukraine", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15 (Accessed 05 July 2015).

3. Verkhovna Rada of Ukraine (1999), Law of Ukraine "on accounting and financial reporting in Ukraine", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14 (Accessed 05 July 2015).

4. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), Law of Ukraine "On Entrepreneurship", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12 (Accessed 05 July 2015).

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and some other legislative acts of Ukraine on tax reform", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua /pls/zweb2/webproc4_1?pf3511 (Accessed 05 July 2015).

6. Ministry of Finance of Ukraine (2003), Decree "On approval of the Methodical application of accounting rekomendacij accounting registriv small enterprises", available at: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=196041 (Accessed 05 July 2015).

7. Ministry of Finance of Ukraine (2011), Decree "On approval of the guidelines on the application of accounting registers of young enterprises", available at: http://www.minfin.-gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=-296068&cat_id=285157 (Accessed 05 July 2015).

8. Ministry of Finance of Ukraine (2000), Order "On Approval of Regulations (standard) accounting 25 "Financial Report of a small business", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00 (Accessed 05 July 2015).

9. Ministry of Finance of Ukraine (2001), Order "On approval of the simplified accounting rahunkiv accounting plan", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0389-01 (Accessed 05 July 2015).

10. Ministry of Agrarian Policy of Ukraine (2001), Order "Guidelines on the organization and registration of a peasant (farmer) farms", available at: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=183377 (Accessed 05 July 2015).

11. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Tax Code", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (Accessed 05 July 2015).

12. Ministry of Finance of Ukraine (2015), Draft order "On approval of the book of income and book income and expenses and order their conduct", available at: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=-1&art_id=409828&cat_id=407082&ctime=-1425293679879 (Accessed 05 July 2015).

13. Cabinet of Ministers of Ukraine (2007), Ordinance "Strategy of application of international financial reporting standards in Ukraine", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-%D1%80 (Accessed 05 July 2015).

14. President of Ukraine (1998), Order "On the simplified taxation system accounting and reporting of small business", available at: http://zakon2. rada.gov.ua/laws/show/727/98

Стаття надійшла до редакції 08.07.2015 р.

УДК 355.65-049.5(477)

Н. О. Шевченко,
д. держ. упр., доцент, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет
М. О. Сичова,
к. е. н., доцент, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

N. Shevchenko,
Doctor of state management, associate professor
M. Sycheva,
Ph.D., associate professor
Dnepropetrovsk State Agrarian Economics University

CURRENT PROBLEMS FOOD SAFETY OF UKRAINE

У статті проаналізовано сучасний стан продовольчої безпеки України в умовах політичної і економічної нестабільності. Обгрунтовано сучасне трактування продовольчої безпеки та існуючі підходи до її визначення. Розглянуто історичний аспект існування світової продовольчої безпеки. Визначено продовольчу безпеку як пріоритет агропродовольчої політики держави. Узагальнено досвід споживання продуктів харчування в провідних країнах світу. Визначено споживання продуктів харчування населенням України відповідно до норм фізіологічного мінімуму та раціональних норм споживання. Розраховано прогнозну вартість річного продуктового набору на основі роздрібних цін основних продуктів харчування. Досліджено стан та динаміка продовольчої ситуації в країні з урахуванням показників економічної доступності продовольчого забезпечення населення. Виявлено, що сучасний стан продовольчої безпеки України, в умовах, які склалися, близький до катастрофічного. Визначено, що першочергова роль для виходу із цього стану повинна належати державі.

The article analyzes the current state of food security of Ukraine in terms of political and economic instability. Grounded modern interpretation of food security and existing approaches to its definition. Considered the historical aspect of the existence of global food security. Defined food security as a priority of agro-food policy. Overview the experience of food consumption in the leading countries of the world. Defined food consumption of population of Ukraine in accordance with the physiological minimum and rational norms of consumption. Calculated predictive value of the annual product set based on retail prices of basic foods.The state and dynamics of the food situation in the country based on indicators of economic accessibility of food security of the population. Identified that the current state of food security of Ukraine, the situation existing close to catastrophic. It was determined that the primary role to exit from this state must belong to the state.

Ключові слова: національна безпека, продовольча безпека, економічна доступність продовольства, споживання продуктів харчування, ціни на продукти харчування, доходи населення.
Key words: national security, food security, economic availability of food, food consumption, food prices, incomes.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Національна безпека будь-якої держави базується на економічній безпеці, однією з найважливіших складових якої є продовольча безпека. Тому забезпечення продовольчої безпеки завжди посідає провідне місце у загальній національній безпеці кожної країни, оскільки є обов'язковою умовою та передумовою соціальної та економічної стабільності держави. На жаль, до недавнього часу держава приділяла мало уваги цим проблемам і ситуація тільки погіршувалась. В умовах політичної та економічної нестабільності стан продовольчої безпеки України наблизився до катастрофічного, що призвело до визначення України як країни з високим рівнем продовольчої небезпеки. Різке зниження платоспроможного попиту значної частини населення призвело до скорочення споживання продовольчих товарів, незбалансованості раціону харчування, що негативно впливає на здоров'я і розвиток нації. Це є прямою загрозою національній безпеці України. Тому вирішення проблем продовольчої безпеки України в контексті загальної проблеми національної безпеки є досить актуальним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у теорію і практику забезпечення продовольчої безпеки України внесли такі фахівці, як В.Р. Андрійчук, В.І. Богачова, П.П. Борщевський, В.С.Балабанов, Ю.Д. Білик, Б.М. Данилишин, Л.В. Дейнеко, О.І. Гойчук, М.М. Одінцов, П.Т. Саблук, В.Г. Ткаченко, О.М. Чечель, В.В. Щекович, О.С. Юрчишина та ін. Проте дослідження цієї проблеми не повністю відповідає сучасним умовам політичної та економічної нестабільності, які склалися в країні.

Передплатний індекс 21847

Провідними вітчизняними вченими визначена важливою складовою стратегія національної безпеки її економічна складова, яка включає продовольчу безпеку як самостійний об'єкт внутрішньої та зовнішньої політики держави [6].

Сучасне трактування продовольчої безпеки має певні відмінності, але принципова ознака сутності цього поняття як стабільне забезпечення населення продуктами харчування залишається однаковою у всіх визначеннях. Найчастіше зустрічається три підходи до визначення продовольчої безпеки.

Представники першого підходу використовують визначення продовольчої безпеки, в якому фігурує тільки споживання. На їхню думку, продовольча безпека — це забезпечення гарантованого доступу населення до продовольства в кількості, необхідній для активного здорового життя [8].

Прихильники другої точки зору в якості ще однієї ключової позиції в розумінні сутності продовольчої безпеки виділяють здатність країни самостійно забезпечувати себе необхідним обсягом та асортиментом продуктів харчування [3].

Третій підхід грунтується на двох критеріях: наявність на продовольчому ринку країни такої кількості продуктів харчування, якої достатньо для підтримання здорового способу життя населення; доступність цих продуктів абсолютно для всіх верст населення [7].

Таким чином, продовольча безпека обов'язково включає споживчий та платоспроможній аспекти.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є вивчення сучасного стану та проблем забезпечення продовольчої безпеки України.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблеми забезпечення продовольчої безпеки є актуальними при будь-яких політичних і економічних умовах, в тому числі нестабільних, і є найважливішими для сучасного стану української економіки.

Реальна і повноцінна система продовольчої безпеки будь-якої країни повинна охоплювати перш за все такі складові: міцне і надійне забезпечення населення продуктами харчування, що базується на національному АПК; фізична і економічна доступність необхідної кількості і асортименту продовольства для різних категорій населення, що забезпечується їх платоспроможністю; захищеність вітчизняного виробника продовольчих товарів від імпортної залежності.

Продовольча безпека держави — це ступінь забезпеченості населення країни екологічно чистими і корисними для здоров'я продуктами харчування вітчизняного виробництва за науково-обгрунтованими нормами і доступними цінами при збереженні і поліпшені середовища проживання. Продукти харчування у життєвій діяльності людини відіграють особливу роль. Експерти вважають, що за життя сучасного покоління проблеми недостатності та незбалансованості харчування можуть перерости у глибоку міжнародну кризу.

Довгий час, аж до кінця XIX століття, забезпечення необхідного рівня продовольчої безпеки регулювалося за допомогою традицій у рамках громад і натурального господарства. Держава на цьому етапі виконувала функції організації військової безпеки й лише в крайніх випадках втручалася в процес перерозподілу продуктів між соціальними групами та верствами суспільства.

З розвитком капіталістичних відносин кардинально змінюються умови існування людини, насамперед на місце ізольованих замкнутих форм існування приходить відкрите рухливе суспільство, яке характеризується загальноприйнятими нормами і структурою споживання, змінюється механізм забезпечення продовольчої безпеки. На даному історичному етапі все більшу роль починають грати держава і різні соціальні інститути, які виступають як фактори організації виробництва.

У 20—30 роки XX століття поняття національної безпеки країни (продовольча безпека розглядалася як її складова) характеризувалося як взаємозв'язок економічного процвітання, політичної стабільності й обороноздатності держави. При чому останнє мало пріоритетне значення.

На початку 70-х років, коли продовольча безпека була виділена в окрему категорію, дослідження в цій галузі були спрямовані на усунення голоду в країнах, що розвиваються, і перерозподіл світових запасів продовольства в бік найбідніших країн, тобто на першому місці стояла світова продовольча безпека. Основна проблема полягала в зростанні народонаселення, що випереджало виробництво продовольства в світі.

Однак наприкінці 70-х років, за наслідком світових продовольчих криз, пріоритетне значення набула політика національної продовольчої безпеки. Проблема продовольчої безпеки в Україні вперше стала обговорюватися на початку 90-х років. У період проведення реформ виникла реальна загроза продовольчого забезпечення країни. Зруйнована інфраструктура призвела не тільки до зниження виробництва та споживання продовольства в країні, але і до сильної імпортної залежності від поставок з інших країн і постійного зростання зовнішньоторговельного боргу. Фактично імпорт включав не тільки готові продовольчі товари, але також напівфабрикати та сировину, необхідні для виробництва, а це ще більше ускладнювало становище. Необхідність вирішення продовольчої проблеми носить соціально важливий характер, бо нестача продовольства може викликати в країні кризу, що позначиться на загальних показниках розвитку економіки. В умовах, які

Таблиця 1. Споживання продуктів харчування в Україні за роками, кг

Продукти харчування	Норма фізіологічного мінімуму	Раціональна норма споживання	У середньому на душу населення, кг/рік			
			1990	2000	2007	2014
М'ясо і м'ясопродукти	45,4	83,0	68,0	33,0	46,0	56,0
Молоко і молокопродукти	353,3	380,0	373,0	199,0	225,0	212,7
Яйця, шт.	246,0	290,0	272,0	166,0	252,0	311,0
Риба і рибопродукти	14,1	20,0	17,5	8,4	15,3	13,4
Цукор	26,8	38,0	50,0	37,0	40,0	36,0
Олія	7,1	13,0	11,6	9,4	14,3	12,8
Картопля	90,1	124,0	131,0	135,0	130,0	137,6
Овочі	106,8	161,0	102,0	102,0	118,0	157,4
Фрукти, ягоди, горіхи	61,3	90,0	47,0	29,0	42,0	54,2
Хліб і хлібопродукти	93,8	101,0	141,0	125,0	116,0	108,6

Джерело: наведено за даними Державного комітету статистики України та аналітичного відділу АСУ за даними Мінекономрозвитку.

Таблиця 2. Споживання продуктів харчування в Німеччині за роками, кг

Продукти харчування	У середньому на душу населення, кг/рік			
	1990	2000	2007	2014
М'ясо і м'ясопродукти	95,5	84,3	81,3	60,0
Молоко і молокопродукти	223,5	229,3	289,7	342,0
Яйця, шт.	289,0	250,0	237,0	212,0
Риба і рибопродукти	15,8	14,4	14,9	13,7
Цукор	29,4	35,6	37,2	35,6
Олія	13,3	18,3	17,9	11,2
Картопля	80,9	76,9	74,4	57,0
Овочі	74,5	90,6	129,2	97,0
Фрукти, ягоди, горіхи	122,1	132,4	139,3	110,7
Хліб і хлібопродукти	73,4	73,9	91,4	96,5

Джерело: наведено за даними Федерального відомства статистики Німеччини.

Таблиця 3. Споживання продуктів харчування в Республіці Білорусь за роками, кг

Продукти харчування	У середньому на душу населення, кг/рік			
	1990	2000	2007	2014
М'ясо і м'ясопродукти	75,0	59,0	69,0	93,0
Молоко і молокопродукти	425,0	295,0	233,0	256,0
Яйця, т.	325,0	224,0	275,0	305,0
Риба і рибопродукти	19,4	9,5	16,7	18,0
Цукор	48,7	34,9	34,0	42,0
Олія	8,6	8,7	15,8	18,0
Картопля	170,0	174,0	188,0	184,0
Овочі	78,0	93,0	141,0	146,0
Фрукти, ягоди, горіхи	38,0	25,0	57,0	70,0
Хліб і хлібопродукти	126,0	110,0	93,0	85,0

Джерело: наведено за даними Статистичного комітету республіки Білорусь.

Таблиця 4. Споживання продуктів харчування в світі за роками, кг

Продукти харчування	У середньому на душу населення, кг/рік			
	1990	2000	2007	2014
М'ясо і м'ясопродукти	33,8	38,4	40,1	42,5
Молоко і молокопродукти	77,2	78,2	86,2	108,7
Яйця, т.	127,0	163,0	173,0	187,0
Риба і рибопродукти	13,8	16,2	17,6	19,1
Цукор	20,3	20,2	20,8	25,1
Олія	9,5	11,0	12,3	13,7
Картопля	26,7	32,8	34,1	36,7
Овочі	77,7	108,6	123,9	132,3
Фрукти, ягоди, горіхи	50,5	60,4	61,7	64,8
Хліб і хлібопродукти	69,8	68,4	67,5	65,7

Джерело: наведено за даними FAO та Спілки молодих підприємців України.

склалися, підвищується роль держави як основи соціальної стабільності, бо тільки за умов стабільного становища на внутрішньому продовольчому ринку і розвиненого самозабезпечення продуктами харчування не виникає продовольча криза і уряд здатний проводити самостійну внутрішню та зовнішню політику.

Разом з тим, слід акцентувати увагу на проблемі продовольчої безпеки в сучасних умовах політичної і економічної нестабільності країни. Протягом 2014 року рівень продовольчого забезпечення України погіршився. Про це свідчать дані досліджень рейтингових агентств, згідно з якими в глобальному рейтингу продовольчої безпеки Україна опустилася на п'ять позицій до 52-го місця у світі. Якщо в 2013 році міжнародні експерти виставляли нашій країні 58 балів зі 100, то в 2014 році вже 56 балів. При цьому експерти виділяють два основних компонента продовольчої безпеки — фізичну і економічну доступність для населення продуктів харчування. Якщо з фізичною доступністю значних проблем не виникає (за більшістю видів продуктів харчування Україна більш ніж на 90% забезпечує себе самостійно), то економічна доступність викликає занепокоєння. В 2014 році відносно попереднього року продукти харчування в Україні подорожчали на 15,6% в основному за рахунок девальвації гривні (на імпортно-орієнтовані товари збільшення цін склало більше 50%). Більш того, така ситуація погіршується і надалі. За даними Державного комітету статистики України в березні 2015 року (в порівнянні до грудня 2014 року) ціни на продукти харчування зросли на 27,9%. Таке положення вплинуло на цінову доступність продовольства — більш 50% доходу українці почали витрачати на харчування. Для порівняння наведемо дані про частку доходів, яку витрачають мешканці деяких країн Європи на продукти харчування: Люксембург — 8,8%, Великобританія та Швеція — 9,2 та 9,7% відповідно, у вісімнадцяти країнах від 10 до 20%, у сімох країнах від 20 до

40%, у чотирьох — від 40 до 50%. Таким чином, витрати на харчування в Україні найвищі в Європі. Якщо мешканці країни витрачають значну частку зароблених коштів на те, щоб прогодувати себе та свою родину, така країна вважається бідною.

Бідність — це соціально-економічне явище, за якого певні категорії населення мають труднощі, в першу чергу, у задоволені фізіологічних потреб. Існують різні критерії виміру бідності за доходами, основними з яких є прожитковий мінімум та меж бідності. Прожитковий мінімум виступає базою для визначення рівня бідності і розраховується на основі мінімального споживчого кошика. Межа бідності розраховується за даними доходів і споживання населення і встановлюється відповідним нормативно-правовим актом. Люди відносяться до категорії бідних, якщо їх рівень життя (доходів чи споживання) нижче цієї межі. Практика економічно розвинутих країн свідчить, що бідною є сім'я, середньодушовий дохід якої не перевищує рівня прожиткового мінімуму, тобто прожитковий мінімум приймається за межу бідності. Виходячи з цього можна вважати, що Україна є бідною країною, а бідність, як відомо, є прямою загрозою національній безпеці країни.

Таким чином, вирішення проблеми продовольчої безпеки сприятиме зміцненню національної безпеки нашої країни. В першу чергу продовольча безпека залежить від економічної доступності продовольства для населення.

Економічна доступність — це здатність різних верств населення до придбання продовольства відповідно до своїх потреб і можливостей. В сучасних умовах економічна доступність визначається не так потребою населення в тих чи інших продуктах харчування, як можливостями їх придбання. Через низьку платоспроможність продовольство стає недоступним для значної частини населення України, внаслідок чого у більшості населення спостерігається порушення в харчуванні.

Дослідження стану та динаміки продовольчої ситуації в країни доцільно продовжити, вивчаючи показники економічної доступності продовольчого забезпечення населення країни: споживання продуктів харчування, ціни на основні продукти та доходи населення.

Розглянемо споживання продуктів харчування в різних країнах світу.

Цікавим виглядає порівняння вітчизняного споживання як зі світовим (табл. 4), так і з споживанням в окремих країнах. Для порівняння з окремими країнами були вибрані Німеччина як типовий представник Західної Європи (табл. 2) та Республіка Білорусь як країна колишнього Радянського Союзу і наш сусід (табл. 3).

Дані таблиці 5 свідчать про незбалансованість харчування населення України. Так, споживання тільки таких продуктів харчування як овочі, олія та цукор наближається до раціональної норми. Перевищує цю норму споживання таких продуктів, як картопля, яйця та хліб. Що стосується м'яса, молока, риби та фруктів, їх споживання відносно

Таблиця 5. Споживання продуктів харчування, кг

Продукти харчування	Норма фізіологічного мінімуму	Раціональна норма споживання	У середньому на душу населення в 2014 році, кг/рік			
			Світ	Україна	Білорусь	Німеччина
М'ясо і м'ясопродукти	45,4	83,0	42,5	56,0	93,0	60,0
Молоко і молокопродукти	353,3	380,0	108,7	212,7	256,0	342,0
Яйця, шт.	246,0	290,0	187,0	311,0	305,0	212,0
Риба і рибопродукти	14,1	20,0	19,1	13,4	18,0	13,7
Цукор	26,8	38,0	25,1	36,0	42,0	35,6
Олія	7,1	13,0	13,7	12,8	18,0	11,2
Картопля	90,1	124,0	36,7	137,6	184,0	57,0
Овочі	106,8	161,0	132,3	157,4	146,0	97,0
Фрукти, ягоди, горіхи	61,3	90,0	64,8	54,2	70,0	110,7
Хліб і хлібопродукти	93,8	101,0	65,7	108,6	85,0	96,5

Джерело: наведено за даними джерел, вказаних при заповненні таблиць 1—4.

Таблиця 6. Роздрібні ціни на основні продукти харчування по Україні, грн.

Продукти харчування	2007	2014
Яловичина, кг	17,39	82,45
Свинина, кг	20,45	63,26
Птиця (тушки курячі), кг	11,78	29,03
Ковбаси варені першого гатунку, кг	10,96	42,96
Сало, кг	8,45	36,62
Риба жива охолоджена, кг	6,15	27,50
Молоко пастеризоване жирністю до 2,5% включно, л	2,03	9,55
Сметана жирністю до 15% включно, кг	7,18	24,54
Сири тверді типу Едам, кг	26,90	65,50
Сири м'які жирні, кг	18,92	52,27
Масло вершкове, кг	11,95	72,34
Яйця, десяток	4,71	14,07
Олія соняшникова, л	8,39	19,64
Цукор, кг	2,81	8,15
Борошно пшеничне вищого гатунку, кг	1,69	6,15
Хліб пшеничний з борошна першого гатунку, кг	1,65	7,91
Хліб житній, житньо-пшеничний, кг	1,49	6,55
Рис, кг	3,15	17,22
Крупи гречані, кг	2,70	17,55
Макаронні вироби з м'яких сортів пшениці, кг	2,80	7,01
Картопля, кг	0,81	4,00
Капуста білокачанна, кг	0,79	5,04
Цибуля ріпчаста, кг	1,35	3,73
Буряк, кг	0,35	3,98
Морква, кг	0,26	3,61
Яблука, кг	2,05	10,39
Кісточкові, кг	4,02	33,12
Ягоди, кг	8,16	96,85
Апельсини і мандарини, кг	4,73	35,86

Джерело: наведено за даними Мінекономіки України.

Таблиця 7. Прогнозна вартість річного продуктового набору (на підставі роздрібних цін на основні продукти харчування станом на 30.01.15 р.)

Продукти харчування	У середньому на душу населення в 2014 році, грн./рік	У середньому на душу населення при раціональній нормі споживання, грн./рік	У середньому на душу населення при нормі споживання фізіологічного мінімуму, грн./рік
М'ясо і м'ясопродукти	2848,16	4221,38	2309,04
Молоко і молокопродукти	2258,91	4035,62	3752,05
Яйця.	435,42	406,01	344,42
Риба і рибопродукти	368,52	550,02	387,75
Цукор	293,43	309,70	218,42
Олія	251,39	255,32	139,44
Картопля	550,41	496,00	360,04
Овочі	643,77	658,52	436,81
Фрукти, ягоди, горіхи	2388,05	3965,4	2700,88
Хліб і хлібопродукти	785,18	730,23	678,17
Всього на рік	10038,06	15628,20	11327,02
Всього на місяць	836,51	1302,35	943,92

Джерело: власні розрахунки авторів.

раціональної норми нижче. Більш того українці споживають молока, риби та фруктів навіть нижче норми фізіологічного мінімуму, тобто в їх раціоні зменшується частка таких важливих продуктів харчування, які є основними джерелами білку тваринного походження.

За дослідженням Українського науково-дослідного інституту харчування внаслідок нераціональної структури харчування велика кількість людей втрачає імунні властивості організму. Це впливає на тривалість життя, працездатність, захворюваність, що є прямою загрозою національної безпеці України.

Наступним показником економічної доступності продовольчого забезпечення населення країни є ціни на основні продукти харчування (табл. 6).

З урахуванням даних, наведених в таблицях 5 і 6, здійснимо спробу розрахувати вартість річного продуктового набору пересічного українця (жителя міста, який не має підсобного господарства).

І нарешті, вагомим показником економічної доступності продовольчого забезпечення є доходи населення. За даними Державного комітету статистики України середньомісячний дохід на кінець 2014 року у розрахунку на 1 особу склав 2308,1 грн., мінімальна заробітна плата визначена у розмірі 1218 грн., а прожитковий мінімум — 1176 грн.

На підставі вищенаведених даних про доходи населення та даних табл. 7, розрахуємо частку витрат доходів на харчування. Якщо за основу для порівняння взяти середньомісячний дохід, то при збереженні структури споживання продуктів харчування у 2014 році та рівня наведених роздрібних цін, частка витрат складе 36%, для забезпечення раціонального харчування необхідно буде витратити 56,4%, а для досягнення норми фізіологічного мінімуму — 40,9%.

Для тих категорій населення, які живуть за рахунок мінімальної заробітної плати чи рівні прожиткового мінімуму частка витрат доходів на харчування складе відповідно 68,7%, 106,9 і 77,5% та 71,1%, 110,7 і 80,3%. Тобто ці дві категорії населення країни ніколи не зможуть досягти раціональної норми споживання. При самому оптимістичному погляді на продовольче забезпечення це складає більше чверті населення країни. На жаль, в Україні межа бідності не відповідає міжнародній практиці. При зверненні до стандартів, встановлених Організацією Об'єднаних Націй, виникає нагальна необхідність від оптимістичних поглядів перейти до реалій життя. Якщо людина за стандартами ООН витрачає на проживання менше як 5 дол. на день, а на місяць менш як 150 дол., то вважається, що вона живе за межею бідності. На сьогоднішній день за курсом НБУ це приблизно 3750 грн. Тоді, з урахуванням даних Держкомстату України щодо середньомісячного доходу, мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, не викликає сумніву висновок аналітичного агентства Economist Intelligence Unit про те, що 80% населення України на сьогоднішній день проживають за межею бідності.

Оцінивши сучасний стан продовольчої безпеки, можна запропонувати заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки країни: підвищити доходи населення з урахуванням міжнародних стандартів; стабілізувати ціни на продукти харчування на рівні, який дозволить наблизитися до раціональної норми їх споживання і дасть змогу збалансувати раціон харчування; підвищити купівельну спроможність населення що призведе до поліпшення асортименту харчування.

З огляду на проведене дослідження та українські реалії, продовольча безпека — це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток держави, що усуне загрозу національній безпеці України.

ВИСНОВКИ

Продовольчій безпеці будь-якої країни притаманна комплексність і перманентність. Залежно від особливостей національної продовольчої системи, періоду її розвитку, від того, яка складова продовольчої проблеми набиратиме на тому чи іншому етапі пріоритетного значення, завдання її забезпечення модифікуються разом із змінами внутрішніх і зовнішніх загроз.

У сучасних умовах політичної і економічної нестабільності країни рівень продовольчого забезпечення України погіршився. Про це свідчать дані досліджень рейтингових агентств, згідно з якими в глобальному рейтингу продовольчої безпеки Україна опустилася на п'ять позицій до 52-го місця у світі.

Дослідження виявили, що харчування населення України є незбалансованим. До раціональної норми наближається споживання тільки таких продуктів харчування як овочі, олія та цукор. Перевищує цю норму споживання таких продуктів, як картопля, яйця та хліб. Що стосується молока, риби та фруктів, їх споживання відносно раціональної норми нижче, більш того навіть нижче норми фізіологічного мінімуму. Тобто в раціоні українців зменшується частка таких важливих продуктів харчування, які є основними джерелами білку тваринного походження. Внаслідок нераціональної структури харчування велика кількість людей втрачає імунні властивості організму, що впливає на тривалість життя, працездатність, захворюваність, і є прямою загрозою національної безпеці України.

Одним з показників економічної доступності продовольчого забезпечення населення країни є ціни на основні продукти харчування, які в умовах політичної і економічної нестабільності суттєво зросли. Наряду з цим, доходи населення знизились, про що свідчить навіть офіціальна статистика. За останніми даними Держкомстату, середня заробітна плата в України порівняно з 2014 роком зменшилася на 557 грн. до 3455 грн. Скорочення доходів, девальвація, інфляція, безробіття та війна підвели багатьох до межі бідності. В Україні межа бідності не відповідає міжнародній практиці. За стандартами ООН, якщо людина витрачає на проживання менше як 5 дол. на день, а на місяць менш як 150 дол., то вважається, що вона живе за межею бідності. На сьогоднішній день за курсом НБУ це приблизно 3750 грн., що навіть вище офіційної статистики щодо середньої заробітної плати в Україні.

В умовах політичної та економічної нестабільності стан продовольчої безпеки України наблизився до катастрофічного, що призвело до визначення України як країни з високим рівнем продовольчої небезпеки.

Результати дослідження сучасних проблем продовольчої безпеки держави дозволяють стверджувати про те, що стан продовольчої безпеки України наблизився до катастрофічного. Першочергова роль для виходу із цього стану повинна належати державі.

Література:

1. Гойчук О.І. Продовольча безпека: монографія / О.І. Гойчук. — Житомир: Полісся, 2004. — 348 с.

2. Гойчук О.І. Продовольча безпека: структура, рівні та критерії забезпечення / О.І. Гойчук // Загальні проблеми економіки. — 2003. — № 12. — С. 12—18.

3. Зеленська О.О. Система продовольчої безпеки: сутність та ієрархічні рівні / О.О. Зеленська // Вісник ЖДТУ. — 2012. — № 1 (59). — С. 108—112.

4. Одінцов М.М. Моделювання факторів формування продовольчої безпеки // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www/economy.nayka.com.ua.

5. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: монографія / Саблук П.Т., Білорус О.Г., Власов В.І. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 632 с.

6. Чечель О.М. Регулювання формуванням та розвитку економіки агропромислового комплексу як основи продовольчої безпеки території // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Економіка та менеджмент", — 2005, — № 6-7 (18-19), — С. 81—87.

7. Шебаніна О.В. Формування і ефективний розвиток продовольчого під комплексу АПК: монографія / Шебаніна О.В. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 368 с.

8. Щекович О.С. Формування пріоритетів та розвиток аграрної політики України. / О.С. Щекович. — Київ: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2009. — 278 с.

References:

1. Hojchuk, O.I. (2004), Prodovol'cha bezpeka [Food security], Polissia, Zhytomyr, Ukraine.

2. Hojchuk, O.I. (2003), "Food security: the structure, levels and criteria of provision", Zahal'ni problemy ekonomiky, vol. 12, pp. 12—18.

3. Zelens'ka, O.O. (2012), "The system of food security: the nature and hierarchical levels", Visnyk ZhDTU, vol. 1, no. 59, pp. 108—112.

4. Odintsov, M.M. (2010), "Modeling factors of formation food security", available at: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=113 (Accessed 15 June 2015).

5. Sabluk, P.T. (2008), Hlobalizatsiia i prodovol'stvo [Globalization and foodstuffs], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

6. Chechel', O.M. (2005), "Regulation of formation and economic development of agroindustrial complex as the foundation of food security territory", Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu. Seriia "Ekonomika ta menedzhment", vol. 6—7, no. 18—19, pp. 81—87.

7. Shebanina, O.V. (2007), Formuvannia i efektyvnyj rozvytok prodovol'choho pidkompleksu APK [The formation and development of effective food subcomplex AIC], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

8. Schekovych, O.S. (2009), Formuvannia priorytetiv ta rozvytok ahrarnoi polityky Ukrainy [Formation of priorities and development of agrarian policy of Ukraine], NNTs "Instytut ahrarnoi ekonomiky", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2015 р.

УДК 005.21:65.0

К. В. Ор'єва,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту,
Національна металургійна академія України, м. Дніпропетровськ

ОБ'ЄКТНА ОРІЄНТОВАНІСТЬ ПРИКЛАДНОГО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: СУТНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

K. Orieva,
candidate of economics, associate professor of management department,
National metallurgical academy of Ukraine, Dnepropetrovsk

OBJECT DIRECTIVITY OF THE APPLIED STRATEGIC MANAGEMENT: ESSENCE AND PROBLEMS OF PROVIDING

Описані базові методологічні аспекти побудови системи стратегічного управління організацією у відповідності до позицій об'єктно-орієнтованої школи стратегії, а саме: цільове призначення стратегічного управління; сутність і наповнення базових процесів стратегічного управління: діагностика організації, прийняття і впровадження стратегічних рішень; інструментарій стратегічного управління; технічна організація процесу стратегічного управління.

Порівняно стратегічну конфігурацію організації на прикладі різних шкіл стратегії. Порівняно цільове призначення підпроцесів прийняття стратегічних рішень в організації. Описані особливості регламентованого планово-періодичного прийняття стратегічних рішень в організаціях. У відповідності до періодичності процесів стратегічного управління має будуватися й система інформування і навчання в межах організації, учасники якої повинні безперервно отримувати інформацію щодо динаміки характеристик зовнішнього і внутрішнього середовищ організації, які можуть мати вплив на прийняття та імплементацію стратегічних рішень. Виявлені особливості стратегічного інструментарію управління в умовах динамічного бізнес-середовища.

The base methodological construction aspects of the organization strategic management system are described in accordance with positions of the object-oriented strategy school, namely: a purpose of strategic management; essence and filling of strategic management base processes: diagnostics of organization, acceptance and introduction of strategic decisions; tools of strategic management; technical organization of strategic management process.

Organization of strategic configuration on the example of different strategy schools is compared. A subprocesses purpose of strategic decisions acceptance in organization is compared. Features of the regulated plan-periodic acceptance of strategic decisions in organizations are described. In accordance with periodicity of strategic management processes must be built and system of informing and studies within the organization, the participants of that must continuously get information on the dynamics of descriptions of external and internal organization environments, that can have an influence on an acceptance and implementation of strategic decisions. The features of management strategic tools in the conditions of dynamic business-environment are found out.

Ключові слова: організація, методологія стратегічного управління, базові процеси, стратегічна конфігурація, стратегічні рішення, стратегічний інструментарій, унікальні конкурентні стратегії, конкурентні переваги.

Key words: organization, methodology of strategic management, base processes, strategic configuration, strategic decisions, strategic tools, unique competition strategies, competitive edges.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Організація, в якій прийнято рішення щодо застосування стратегічного управління, повинна мати власну, унікальну концепцію стратегічного управління, що надає можливість розробити унікальну стратегію, яка саме своєю унікальністю буде сприяти виникненню в організації унікальних конкурентних переваг. У цьому сенсі важливим є розуміння необхідності об'єктно-орієнтованого застосування накопиченого досвіду стратегічного управління. Тобто у кожному конкретному випадку конкретної організації слід застосовувати власну інтеграційну модель стратегічного управління, яка фактично буде втіленням симбіозу існуючих підходів і методологій, адаптованого до умов функціонування конкретної організації. Іншими словами, синтез шкіл думок в області стратегічного управління скоріше буде відбуватися не на загальній основі, а на тлі вирішення конкретних проблем, конкретного кола стратегічних завдань конкретного об'єкта управління.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Така постановка проблеми виокремлює вільне поле для виникнення нової об'єктно-орієнтованої школи стратегії. Підтвердження цього можна знайти в роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких І. Ансофф, І.М. Білецька, Л.М. Варава, Т.В. Гавриленко, Н.М. Герасимова, Ю.О. Дідович, І.А. Ігнатьєва, В.С. Катькало, Г.В. Козаченко, О.В. Колісник, К. Корд, Я.В. Лендел, Т.С. Муляр, А.П. Наливайко, В.В. Пастухова, О.Л. Ремеслова, О.А. Сизоненко, В.В. Сліпенький, А.А. Томпсон, О.М. Юрьєвська, І.М. Ягнюк тощо. На відміну від багатьох існуючих наукових праць, присвячених окремим аспектам адаптування теоретичних напрацювань зі стратегічного управління до умов функціонування конкретної організації, в даній статті автор намагається підійти системно до проблеми забезпечення об'єктної орієнтованості прикладного стратегічного управління.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Ціллю даної статті є розвиток методологічної бази об'єктно-орієнтованого стратегічного управління організаціями.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єктно-орієнтована школа стратегії, відповідно до предметного поля стратегічного управління, має вирішувати низку базових методологічних аспектів побудови системи стратегічного управління організацією, а саме:

— цільове призначення стратегічного управління;

— сутність і наповнення базових процесів стратегічного управління: діагностика організації, прийняття і впровадження стратегічних рішень;

— інструментарій стратегічного управління;

— технічна організація процесу стратегічного управління.

Цільове призначення стратегічного управління полягає у забезпеченні підтримання життєдіяльності організації та її розвитку у відповідності до встановлених перед організацією цілей. Особливість цільового призначення стратегічного управління по відношенню до інших діючих в межах організації систем управління визначається саме особливостями стратегічних цілей, які відрізняються за своєю природою від інших цілей організації і мають особливе навантаження.

Безпосередня реалізація стратегічного управління здійснюється шляхом виконання його базових процесів: діагностика організації (визначення її конфігурації), прийняття стратегічних рішень і впровадження стратегічних рішень [1; 2]. Базовою компонентою процесу стратегічного управління є стратегічне рішення. Стратегічне рішення — це вид управлінського рішення, що приймається у процесі стратегічного управління щодо вибору стратегії або її виконання.

Інформаційною основою процесу прийняття стратегічних рішень є діагностика організації, яка полягає в ідентифікації та визначенні факторів, що мають враховуватися у процесі імплементації стратегічних рішень. Найчастіше сукупність таких факторів називають стратегічною конфігурацією організації. Структурне наповнення стратегічної конфігурації цілковито залежить від обраної методології стратегічного управління. Це чітко можна прослідити на прикладі стратегічних шкіл, які по-різному визначають набір ключових факторів впливу на прийняття стратегічних рішень, зокрема:

— школа позиціонування визначає ринкову позицію як головний визначальний фактор стратегічної конфігурації організації;

— школа влади визначає взаємовідносини влади в межах організації і по відношенню до зовнішнього середовища як головний фактор конфігурації організації;

— школа зовнішнього середовища визначає характеристики зовнішнього середовища як головний чинник конфігурації організації;

— школа культури визначає головним чинником конфігурації культуру і систему цінностей організації;

— школа конфігурації визначає структуру організації, схему управлінських взаємодій в межах організації й із зовнішнім середовищем як основні ознаки конфігурації організації.

Однак застосування перелічених підходів шкіл стратегії, які стандартизують набір необхідних для діагностики факторів, буде призводити до стандартизації стратегій, що приймаються, і, таким чином, призведе зрештою до втрати унікальності стратегій й унікальності конкурентних переваг. Унікальність стратегій в першу чергу залежить від пристосованості її до конкретної організації і до конкретних умов саме її діяльності. Тому докладне, всеосяжне вивчення організації та її середовища є необхідною умовою прийняття унікальних стратегій, що надають унікальні конкурентні переваги. І саме тому глибока деталізація процесу діагностики внутрішнього і зовнішнього середовища організації є однією з ключових вимог до сучасних систем стратегічного управління.

Така постановка, разом із розумінням складності визначення і сприйняття усіх аспектів діяльності організації, визначає ще одну із вимог до су-

часної методології стратегічного управління, а саме: залучення до участі у процесі стратегічного управління взагалі, і у процесі діагностики зокрема, широких кіл працівників організації [3; 4], сукупність знань яких найбільшим чином зможе охарактеризувати стратегічну конфігурацію організації.

Процес прийняття стратегічних рішень, як правило, складається із трьох підпроцесів — генерації альтернатив, оцінки і вибору стратегічних рішень.

Цільове призначення генерації альтернатив полягає у виявленні максимальної кількості стратегічних можливостей організації. Сучасні умови функціонування організацій накладають суперечливі вимоги до процесу генерації альтернатив стратегічних рішень. З одного боку, унікальність стратегій вимагає вільного, творчого, неформалізованого, відірваного від реалій і минулого підходу до генерації альтернатив. З іншого боку, вимога оперативності прийняття стратегічних рішень, яка викликана необхідністю перманентного пристосування до динамічного бізнес-середовища. Вимога пристосованості стратегічних рішень до умов функціонування конкретної організації потребує збільшення використання у сучасній системі стратегічного управління більш формалізованих, таких, що спираються на детальні знання особливостей організації, підходи до генерації альтернатив стратегічних рішень. Саме оперативне діалектичне поєднання творчих неформалізованих підходів із формалізованими докладними знаннями щодо діяльності організації визначає ще одну вимогу до сучасної системи стратегічного управління.

Цільовим призначенням оцінки альтернатив стратегічних рішень є визначення ознак їх співставлення. Оцінка альтернатив стратегічних рішень як і їх генерація здійснюється у поєднанні формалізованих (кількісної і якісної оцінок) та неформалізованих (особисте ставлення, інтуїція тощо) підходів. Важливою ознакою сучасних систем стратегічного управління є поширення застосування нефінансових і некількісних критеріїв співставлення різних стратегічних рішень [5; 6]. Насамперед це викликано тим, що в нестабільних умовах динамічного бізнес-середовища практично неможливо з достатнім ступенем вірогідності спрогнозувати кількісні показники функціонування організації.

Натомість досить чітко можна встановити поточні якісні характеристики діяльності організації, що сприятимуть досягненню встановлених стратегічних цілей. У науковій літературі такі характеристики називають ключовими факторами успіху в галузі, де функціонує організація. За таких умов сучасна система стратегічного управління має бути пристосована до визначення ключових факторів успіху в галузі діяльності та до застосування їх у процесі оцінки альтернатив стратегічних рішень.

Вибір стратегічних рішень — це раціонально-емоційний процес визначення такого стратегічного рішення, яке, на думку осіб, що приймають таке рішення, найбільш відповідає поставленим стратегічним цілям і буде сприяти їх досягненню.

Раціональність (розумна обгрунтованість) процесу полягає в тому, що особи, які приймають відповідне рішення, спираються на певні порівняльні характеристики різних альтернатив рішень. Однак раціональність вибору не є абсолютною. На такий вибір впливають ще два фактори: належна кількість інформації та її сприйняття. Раціональний вибір рішення, який здійснює будь-яка особа, може кардинально змінюватися в залежності від обсягу відомих цій особі характеристик рішень. Тобто діє визначений Г. Саймоном ефект обмеженої раціональності. Сприйняття об'єктивних характеристик також у значному ступені впливає на вибір стратегічних рішень. У цьому випадку діють притаманні людині психологічні фактори стереотипної оцінки однієї й той самої інформації, які у своїх роботах визначають Д. Канеман, А. Моргунов, С. Плаус, А. Тверскі.

Окрім раціональної інформації суттєвим чином на вибір рішення впливають емоційні фактори, серед яких і психологія людини, що приймає рішення, і стереотипи мислення, і настрій, і мотивація. Емоційні фактори виступають у якості лінзи, що "переломлює" раціональне мислення, не дає йому повністю проявитися і може відвести від об'єктивно досконалого рішення.

У загальному випадку система стратегічного управління повинна сприяти більш раціональному вибору стратегічних рішень і зменшенню впливу на цей процес емоційних факторів. Досягнення цієї мети має здійснюватися завдяки правильній організації процесу вибору стратегічного рішення.

Сучасна концепція стратегічного управління має передбачати безперервність і практичну одночасність виконання усіх базових процесів стратегічного управління (на цьому, зокрема, наполягають прихильники школи навчання, систем управління, що засновані на збалансованій системі показників та інші). Така ситуація спричинена характеристиками середовища організації, а саме:

— підвищена динамічність бізнес-середовища вимагає адекватного оперативного реагування з боку організації;

— підвищена швидкість інформаційних обмінів, яка спричиняє оперативність використання нових можливостей, що відкриваються, вимагає оперативності прийняття рішень щодо вико-

ристання нових можливостей для створення власних конкурентних переваг;

— складність внутрішнього і зовнішнього середовищ організації потребує багато часу на вивчення усіх аспектів функціонування організації, що для оперативного інформаційного забезпечення прийняття стратегічних рішень вимагає перманентного вивчення змін поточного стану цих середовищ.

Кожному базовому процесу стратегічного управління відповідає певний інструментарій. Сучасна концепція стратегічного управління має забезпечувати оперативність вибору і зміни стратегічного інструментарію, а також відповідність інструментарію, що використовується, складності і рівню завдань стратегічного управління. Наука презентує широкий набір інструментів стратегічного управління, який на практиці може використовуватися в різних комбінаціях, сполученнях і послідовностях. Конкретні схеми і послідовності застосування інструментарію залежать від системи організації стратегічного управління в межах конкретної організації, включаючи схеми виконання процесу стратегічного управління, кількісний і якісний склад учасників процесу і послідовності залучення цих учасників у різні базові процеси стратегічного управління. Чим ширше спектр інструментарію, який може використовуватися в межах певної системи стратегічного управління, тим більше можливостей "тонкого" настроювання процесу стратегічного управління, пристосування його до конкретних умов функціонування організації, тим більше шансів на прийняття й імплементацію унікальних стратегічних рішень, що створюють унікальні конкурентні переваги.

З позиції сучасного розуміння процесу стратегічного управління учасники процесу мають не тільки знати і володіти сукупністю методів, методик і прийомів вирішення різних завдань стратегічного управління, але й знати і розуміти переваги і недоліки кожного інструмента, знати умови і межи його ефективного застосування. У роботі [7, с. 68—69] зазначається, що "...організації безумовно мають потребу в інструментарії, але у такому інструментарії, що правильно застосовується". При цьому слід розуміти, що не існує універсального інструментарію вирішення стратегічних завдань. Один і той самий інструментарій може по-різному проявлятися у різних умовах функціонування організації. Тому в межах сучасної системи стратегічного управління необхідним є здійснення перманентного аналізу відповідності обраного інструментарію певній стратегічній задачі, окремим умовам функціонування конкретної організації.

Окрім цього система стратегічного управління в умовах динамічного бізнес-середовища має передбачати наступність і композитність (можливість поєднання) інструментарію, що застосовується на різних етапах стратегічного управління. Слід розуміти, що вибір певного інструментарію діагностики обмежує спектр інструментарію, що можна застосовувати у подальшому на етапі прийняття і навіть імплементації рішень. У поєднанні з необхідністю одночасного виконання базових процесів стратегічного управління наступність і композитність інструментарію передбачають, що сучасна система стратегічного управління має формувати умови для перманентної, одночасної, безперервної адаптації існуючого інструментарію стратегічного управління до змінних умов функціонування організації і створення нового інструментарію для вирішення унікальних стратегічних завдань.

У сукупності щільність процесів стратегічного управління, необхідність оперативного налаштування інструментарію до можливих змін, обмеженість універсальності інструментарію стратегічного управління обумовлюють ще одну вимогу до сучасної системи стратегічного управління, яка полягає в одночасній локалізації стратегічних задач та інструментарію, що використовується для їх розв'язання. Саме в межах локалізації задач можливе відповідне оперативне налаштування інструментарію стратегічного управління.

Така локалізація задач та інструментарію має здійснюватися у горизонтальному і вертикальному напрямах організаційної структури управління. Локалізація задач та інструментарію передбачає встановлення цілей, що відповідають ресурсам та інструментарію, які є доступними відповідному підрозділу організації або функціональному напряму її діяльності. При цьому горизонтальна інтеграція — це розподіл між рівноправними підрозділами або функціональними напрямами діяльності організації, а вертикальна — між підрозділами і окремими працівниками організації, які пов'язані між собою взаємовідносинами підпорядкованості. Горизонтальна локалізація задач та інструментарію регламентує пов'язане синергетичне сполучення цілей і задач підрозділів, функціональних напрямів або окремих працівників певного рівня ієрархії управління для найбільш якісного досягнення цілей і вирішення задач наступного (верхнього) рівня ієрархії управління. Вертикальна локалізація регламентує послідовність досягнення певних цілей і вирішення певних задач. Визначення методології та методик здійснення горизонтальних і вертикальних локалізацій задач та інструментарію стратегічного управління є однією із сучасних проблем побудови системи стратегічного управління.

Важливою характеристикою системи стратегічного управління є технічність організації процесу. У межах комплексу питань технічної організації процесу стратегічного управління слід визначати перелік учасників процесу стратегічного управління, їх відповідальність і ступінь залучення до різних етапів процесу, час і періодичність здійснення цих етапів, техніко-інформаційну підтримку прийняття стратегічних рішень, організацію взаємодії і комунікацій учасників у процесі стратегічного управління.

Сучасні системи стратегічного управління все більше спираються на розуміння необхідності максимального залучення працівників і власників організації до процесу стратегічного управління [3; 4; 8]. Це зокрема зумовлюється високою складністю задач стратегічного управління, які потребують високого ступеня локалізації задач і спеціалізації інструментарію, а також значною трудомісткістю підтримання перманентного виконання базових процесів стратегічного управління. У загальному випадку ступінь залучення певного учасника у процес стратегічного управління визначається рівнем стратегічних задач, які він вирішує. При цьому окрім збереження відповідності між задачами, що ставляться перед певним учасником, та доступному йому інструментарієм, має підтримуватися відповідність між цими задачами, керованими цим учасником ресурсами і ступенем його відповідальності за рішення, у прийнятті яких він бере участь.

Функціонування системи стратегічного управління в часі повинно мати двоїстий характер — виконуватися безперервно і періодично.

Система стратегічного управління має забезпечувати безперервність у часі виконання усіх базових процесів стратегічного управління. Але виключне покладання тільки не безперервні процеси стратегічного управління може принести негативні результати. Схема безперервного процесу стратегічного управління (навіть за думками авторів цих концепцій [7; 8]) є досить ідеальною моделлю, яка передбачає високий ступінь самосвідомості і самоконтролю учасників процесу, здатність цих учасників до самоспонукання і самомотивації при прийнятті та імплементації стратегічних рішень. На практиці ж безконтрольність безперервного і досить хаотичного процесу стратегічного управління може призвести до стабілізації внутрішніх процесів на рівні забезпечення комфортних умов життєдіяльності основних учасників процесу стратегічного управління. Така стабілізація у свою чергу призведе до внутрішньоорганізаційного спротиву змінам, відсутності подальшого розвитку організації, до старіння організації і втрати її життєздатності.

Тому для підтримання безперервності процесу стратегічного управління необхідним є здійснення періодичних регламентованих процесів прийняття стратегічних рішень. Регламентовані процеси повинні виконувати функцію контролю над ефективністю безперервного процесу. Регламентоване планово-періодичне прийняття стратегічних рішень на підприємствах дозволяє виявити певні недоліки існуючих схем стратегічного управління, ознайомити учасників процесів стратегічного управління з новими технологіями прийняття й імплементації стратегічних рішень, оцінити кваліфікацію учасників стратегічного управління, оцінити і переглянути вже прийняті стратегічні рішення і хід їх виконання.

Періодичні процеси прийняття стратегічних рішень, як і безперервні, мають бути локалізованими. Окрім забезпечення стандартної вертикальної і горизонтальної локалізації задач й інструментарію стратегічного управління, по відношенню до періодичного стратегічного управління необхідно забезпечити локалізацію у часі — для кожного рівня ієрархії структури управління, для кожної окремої функції або окремого працівника треба встановлювати індивідуальну періодичність виконання базових процесів стратегічного управління. Емпірично рекомендується виконувати процес стратегічного управління не менше одного разу на рік.

Необхідність перманентного здійснення базових процесів стратегічного управління накладає певні вимоги на систему техніко-інформаційної підтримки прийняття стратегічних рішень і контролю за їх виконанням.

У відповідності до періодичності процесів стратегічного управління має будуватися і система інформування і навчання в межах організації. У частині забезпечення безперервності й одночасності здійснення базових процесів стратегічного управління учасники цих процесів повинні безперервно отримувати інформацію щодо динаміки характеристик зовнішнього і внутрішнього середовищ організації, які можуть мати вплив на прийняття та імплементацію стратегічних рішень. У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій це забезпечується в межах періодичних, регламентованих процесів. При цьому система стратегічного управління має передбачати не тільки інформування і роз'яснення щодо нових аспектів і техніко-організаційних технологій діяльності організації, а й навчання учасників процесу стратегічного управління новим технологіям прийняття й імплементації стратегічних рішень. Комунікації в межах регламентованих процесів прийняття стратегічних рішень підтримуються в основному зав-

Передплатний індекс 21847

дяки особистим нарадам учасників процесу стратегічного управління. Система організації таких нарад індивідуальна і залежить від широкого спектру факторів таких, як кількість учасників наради, здатність їх працювати разом у командах, здатність учасників генерувати, аналізувати і приймати стратегічні рішення, сприймати і аналізувати інформацію, технічний рівень інформаційного забезпечення в межах організації, можливості організації щодо обробки інформації і технологій підтримки прийняття стратегічних рішень, питання технічного забезпечення проведення нарад в межах організації тощо.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, матеріали, викладені в даній статті, дозволяють зробити ще один крок в процесі наближення теоретичних напрацювань науки стратегічного управління до реалій сучасних організацій, які функціонують в умовах динамічного бізнес-середовища. В даному напрямі автором заплановані подальші дослідження, пов'язані з пошуком шляхів підвищення економічності побудови та підтримання функціонування системи стратегічного управління організацією, що в умовах глобальної кризи вбачається за перспективним та економічно виправданим.

Література:

1. Міщенко А.П. Стратегічне управління: навч. посібник. — К.: ЦУЛ, 2004. — 336 с.
2. Стратегический менеджмент/ Под ред. А.Н. Петрова. — СПб.: Питер, 2005. — 496 с.
3. Ліпєц Ю.В. Впровадження стратегічного менеджменту на підприємствах України як прогресивного напрямку їх розвитку // Проблеми науки. — 2010. — № 6. — С. 55—58.
4. Bates D. L., Dillard J. E. Generating strategic thinking through multi-level teams // Long Range Planning. — 1993. — Vol. 26, No. 5. — P. 103—110.
5. Ивлев В., Попова Т. Balanced Scorecard — альтернативные модели // Банки и технологии. — 2002. — № 4. — С. 35—40.
6. Wongrassamee S., Gardiner P.D., Simmons J. E. L. Performance measurement tools: the balanced scorecard and the EFQM excellence model // Measuring business excellence. — 2003. — Vol. 7, No. 1. — P. 14—29.
7. Минцберг Г., Альстрэнд Б., Лэмпел Дж. Стратегическое сафари: экскурсия по дебрям стратегического менеджмента. — СПб.: Питер, 2001. — 336 с.
8. Каплан Р.С., Нортон Д.П. Организация, ориентированная на стратегию. Как в новой бизнес-среде преуспевают организации, применяющие сбалансированную систему показателей / Пер. с англ. — М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 2004. — 416 с.
9. Глудкин О.П., Горбунов Н.М., Гуров А.И., Зорин Ю.В. Всеобщее управление качеством: учеб. для вузов / Под ред. О.П. Глудкина. — М.: Горячая линия — Телеком, 2001. — 600 с.
10. Сенге П. Пятая дисциплина. Искусство и практика самообучающейся организации / Пер. с англ. Б. Пинскер. — М.: Олимп-Бизнес, 2003. — 408 с.

References:

1. Mischenko, A.P. (2004), Stratehichne upravlinnia [Strategic management], TsUL, Kyiv, Ukraine.
2. Petrov, A.N. (2005), Strategicheskij menedzhment [Strategic management], Piter, Saint Petersburg, Russia.
3. Lipiets, Yu.V. (2010), "Implementation of strategic management at enterprises of Ukraine as a progressive direction of their development", Problemy nauky, vol. 6, pp. 55—58.
4. Bates, D.L. and Dillard, J.E. (1993), "Generating strategic thinking through multi-level teams", Long Range Planning, vol. 26, no. 5, pp. 103—110.
5. Ivlev, V. and Popova, T. (2002), "Balanced Scorecard — alternative models", Banki i tehnologii, vol. 4, pp. 35—40.
6. Wongrassamee, S. Gardiner, P.D. and Simmons, J.E.L. (2003), "Performance measurement tools: the balanced scorecard and the EFQM excellence model" Measuring business excellence, vol. 7, no. 1, pp. 14—29.
7. Mincberg, G. Al'strjend, B. and Ljempel, Dzh. (2001), Strategicheskoe safari: jekskursija po debrjam strategicheskogo menedzhmenta [Strategic safari: excursion in thickets of strategic management], Piter, Saint Petersburg, Russia.
8. Kaplan, R.S. and Norton, D.P. (2004), Organizacija, orientirovannaja na strategiju. Kak v novoj biznes-srede preuspevajut organizacii, primenjajushhie sbalansirovannuju sistemu pokazatelej [Organization focused on strategy. As in the new business environment succeed organizations applying balanced scorecard], ZAO "Olimp-Biznes", Moscow, Russia.
9. Gludkin, O.P. Gorbunov, N.M. Gurov, A.I. and Zorin, Ju.V. (2001), Vseobshhee upravlenie kachestvom [General quality management], Gorjachaja linija — Telekom, Moscow, Russia.
10. Senge, P. (2003), Pjataja disciplina. Iskusstvo i praktika samoobuchajushhejsja organizacii [The fifth discipline. The art and practice of the learning organization], ZAO "Olimp-Biznes", Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2015 р.

УДК 330: 330.4

О. В. Іваницька,
к. е. н., доцент,доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", м. Київ
Н. В. Рощина,
к. е. н., доцент,доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", м. Київ
Р. С. Сербул,
Студент, Інститут прикладного та системного аналізу,
Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", м. Київ

ТРАНСПОРТНА ЗАДАЧА ЛІНІЙНОГО ПРОГРАМУВАННЯ

O. Ivanytskaya,
Ph.D., associate professor, associate Professor of the Department of theoretical and applied Economics,
National technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv
N. Roshchina,
Ph.D., associate professor, associate Professor of the Department of theoretical and applied Economics,
National technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv
R. Serbul,
student of the Institute for applied systems analysis,
National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv

TRANSPORTATION PROBLEM OF LINEAR PROGRAMMING

У статті розглянуто методи складання опорного плану розв'язування транспортної задачі. Акцент зроблено на обгрунтування методів та наведено приклади застосувань цих методів. Крім того, у статті проведено порівняння представлених методів складання опорного плану та обрано найбільш ефективний. Стаття буде корисна студентам та викладачам, які цікавляться лінійним програмуванням, економічними задачами, а також для тих, хто працює у сфері автомобільних перевезень.

This article discusses the methods of preparing the reference plan of solving the transportation problem. Emphasis is placed on justification of the methods and examples of applications of these methods. In addition, the article presents a comparison of methods for the preparation of the basic plan and selected the most effective. The article will be useful to students and teachers who are interested in linear programming, economic problems, and also for those who work in the field of road transport.

Ключові слова: транспортна задача, опорний план, збалансована транспортна задача метод північно-західного кута, метод мінімальної вартості, метод подвійної переваги, метод апроксимації Фогеля.

Key words: transport problem, basic plan, balanced transportation problem method the North-West corner method, minimum cost method preference, the method Fogel approximation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вирішення широкого кола завдань більшості галузей народного господарства грунтується на оптимізації складної сукупності залежностей, описаних математично за допомогою лінійного програмування. На сьогодні, воно є одним з найбільш важливих напрямків удосконалення планування й аналізу діяльності компанії. Транспортна задача є однією з найрозповсюджених задач лінійного програмування. Застосування даної задачі полягає в знаходженні плану перевезення певних обсягів ресурсів від постачальників до споживачів, з урахуванням витрат на транспортування. Тому постає проблема: отримати оптимальний план між усіма складовими транспортного процесу для розподілу матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Для розробки планів такого типу використовують методи складання опорного плану транспортної задачі.

Дані методи дуже широко застосовуються в прикладній економіці, системах аналізу даних і в різних галузях прикладної математики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У сучасній науковій літературі проблеми складання опорного плану розв'язування транспортної задачі розглядаються у роботах таких учених, як: О.Ю. Зайченко, Ю.П. Зайченко, О.М. Ісакова, О.М. Шевченка, С.І. Наконечного, С.С. Савіна.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є дослідження структури та постановки транспортної задачі, а також визначення найбільш раціональних методів та способів транспортування товарів. До основних завдань дослідження можна віднести: розгляд основних методів складання опорного плану розв'язування транспортної задачі; демонстрація прикладів застосування цих методів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перш ніж перейти до розгляду основних методів складання опорного плану розв'язування транспортної задачі, визначимо основні принципи її формулювання. Класична транспортна задача лінійного програмування формулюється так: деякий однорідний продукт, що знаходиться у m постачальників A_i в обсягах $a_1, a_2, \dots, a_m$ одиниць відповідно необхідно перевезти n споживачам B_j в обсягах $b_1, b_2, \dots, b_n$ одиниць. При цьому виконується умова, що загальний наявний обсяг продукції у постачальників дорівнює загальному попиту всіх споживачів. Відомі вартості C_{ij} перевезень одиниці продукції від кожного A_i-го постачальника до кожного B_j-го споживача, що подані як елементи матриці виду:

$$c_{ij} = \begin{pmatrix} c_{11} & c_{12} & \cdots & c_{1n} \\ c_{21} & c_{22} & \cdots & c_{2n} \\ . & . & . & . \\ c_{m1} & c_{m2} & \cdots & c_{mn} \end{pmatrix} \qquad (1).$$

Необхідно визначити план перевезень, за якого вся продукція була б вивезена від постачальників, повністю задоволені потреби споживачів і загальна вартість всіх перевезень була б мінімальною.

У такій постановці задачі ефективність плану перевезень визначається його вартістю і така задача має назву транспортної задачі за критерієм вартості перевезень [6].

Отже, треба визначити множину змінних $x_{ij} \geq 0$, $i = \overline{1,m}, j = \overline{1,n}$, що задовольняють умови:

$$\sum_{j=1}^{n} x_{ij} = a_i \quad \left(i = \overline{1,m}\right) \qquad (2)$$

$$\sum_{j=1}^{m} x_{ij} = b_j \quad \left(i = \overline{1,n}\right) \qquad (3),$$

Таблиця 1. Загальний вид транспортної матриці

Постачальники		*Споживачі*			
		B_1	B_2	...	Bn
		b_1	b_2	...	b_n
A_1	a_1	c_{11} x_{11}	c_{12} x_{12}	...	c_{1n} x_{1n}
A_2	a_2	c_{21} x_{21}	c_{22} x_{22}	…	c_{2n} x_{2n}
…	…	…	…	…	…
A_m	a_m	c_{m1} x_{m1}	c_{m2} x_{m2}	…	c_{mn} x_{mn}

і таких, де цільова функція досягає мінімального значення:

$$\min F = \sum_{i=1}^{m} \sum_{j=1}^{n} c_{ij} x_{ij} \qquad (4).$$

При виконанні умови (2) продукт вивозиться з усіх пунктів виробництва, а умова (3) означає повне задоволення попиту в усіх пунктах споживання.

Тоді умови транспортної задачі зручно подавати у вигляді таблиці (табл. 1).

Транспортну задачу називають збалансованою, або закритою, якщо виконується умова (5). Якщо ж така умова не виконується, то транспортну задачу називають незбалансованою, або відкритою.

Планом транспортної задачі називають будь-який невід'ємний розв'язок системи обмежень, який позначають матрицею $X = x_{ij}, i = 1,m;\ j = \overline{1,n}$. Значення невідомих величин — обсяги продукції, що мають бути перевезені від і-х постачальників до j-х споживачів, називають перевезеннями.

Розрізняють два типи транспортних задач: за критерієм вартості (план перевезень оптимальний, якщо досягнуто мінімальних витрат на його реалізацію) і за критерієм часу (план оптимальний, якщо на його реалізацію витрачається мінімум часу) [6].

Крім того, необхідною та достатньою умовою існування розв'язку транспортної задачі є її збалансованість:

$$\sum_{i=1}^{m} a_i = \sum_{j=1}^{n} b_j \qquad (5).$$

Якщо при перевірці збалансованості (5) виявилося, що транспортна задача є відкритою, то її необхідно звести до закритого типу. Це здійснюється введенням фіктивного (умовного) постачальника A_{m+1} у разі перевищення загального попиту над запасами:

$$\left(\sum_{j=1}^{n} b_j > \sum_{i=1}^{m} a_i \right) \qquad (6)$$

із ресурсним обсягом: $a_{m+1} = \sum_{j=1}^{n} b_j - \sum_{i=1}^{m} a_i$ (7).

Таблиця 2. Умови транспортної задачі — метод північно-західного кута

Постачальники	*Запаси*	*Споживачі*			
		B_1	B_2	B_3	B_4
		Потреби			
		$b_1 = 110$	$b_2 = 50$	$b_3 = 60$	$b_4 = 80$
A_1	$a_1 = 150$	4 110	4 40	2	5
A_2	$a_2 = 60$	5	3 10	1 50	2
A_3	$a_3 = 90$	2	1	4 10	2 80

Якщо ж загальні запаси постачальників перевищують попит споживачів:

$$\left(\sum_{i=1}^{m} a_i > \sum_{j=1}^{n} b_j\right) \quad (8),$$

то до закритого типу задача зводиться введенням фіктивного (умовного) споживача B_{n+1} з потребою $b_{n+1} = \sum_{i=1}^{m} a_i - \sum_{j=1}^{n} b_j$ (9).

Вартість перевезення одиниці продукції від фіктивного постачальника A_{m+1} (або фіктивного споживача B_{n+1}) до кожного зі споживачів (виробників) має дорівнювати нулю або бути набагато більшою за реальні витрати [1, с. 9—13; 4, с. 428—429; 6, с. 184—186].

Розв'язування транспортної задачі полягає не тільки в правильній постановці задачі, а й у цілеспрямованому виборі найбільш оптимального опорного плану. Початком такого процесу є побудова першого опорного плану.

Перший опорний план транспортної задачі можна побудувати графічним, симплексним методами, але це призводить до надто складних розрахунків. Позаяк існують інші методи побудови опорного плану, до яких відносять: метод північно-західного кута, метод мінімальної вартості, метод подвійної переваги та метод апроксимації Фогеля. Розглянемо кожний з наведених вище методів.

Ідея методу північно-західного кута полягає в тому, що заповнення таблиці починають, не враховуючи вартостей перевезень, з лівого верхнього (північно-західного) кута. У клітину записують менше з двох чисел a_1 та b_1. Далі переходять до наступної клітини в цьому ж рядку або у стовпчику і заповнюють її, і т. д. Закінчують заповнення таблиці у правій нижній клітинці. У такий спосіб значення поставок будуть розташовані по діагоналі таблиці [2, с. 119; 5, с. 19].

Дослідимо цей процес детальніше на прикладі.

Спираючись на наведені вище принципи подання транспортної задачі, представимо умови обраного прикладу у таблиці 2. Спочатку, не враховуючи вартості перевезень, завжди задовольняють потреби першого споживача B_1, використовуючи запаси першого постачальника A_1. У нашому прикладі потреби споживача B_1 становлять $b_1 = 110$, а запаси постачальника — $a_1 = 150$ одиниць (тобто із запасів першого постачальника можна повністю задовольнити потреби першого споживача), тому в клітинку A_1B_1 записуємо менше із значень, b_1, тобто 110.

Тепер потреби першого споживача повністю задоволені, переходимо до задоволення потреб наступного (другого) споживача B_2. Обсяг його потреб $b_2 = 50$. Після задоволення потреб першого споживача залишок запасів першого постачальника становить 150-110 = 40. Отже, від першого виробника другому споживачеві можна перевезти лише 40 одиниць продукції, тому в клітину A_1B_2 записуємо число 40.

Після проведених операцій, запаси першого постачальника повністю вичерпані, переходимо до використання запасів наступного постачальника A_2. Його запаси $a_2 = 60$, а незадоволені потреби другого споживача 50-40=10, тому в клітинку A2B2 записуємо число 10, і другий споживач у такий спосіб також повністю отримав необхідну кількість продукції.

Далі переходимо до задоволення потреб наступного споживача B_3. У результаті часткового використання запасів другого постачальника його залишок продукції становить 60 — 10 = 50. Отже, від другого виробника до третього споживача можна перевезти 50 одиниць продукції. Клітинка A_2B_3 міститиме зазначене число 50, і цим запаси постачальника A_2 будуть повністю вичерпані.

На кінець переходимо до розподілу запасів третього постачальника A_3. Залишились незадоволеними потреби третього споживача в обсязі 60 - 50 = 10. Для їх задоволення скористаємося запасами постачальника A_3. У клітинку A_3B_3 записуємо число 10, і потреби споживача B_3 також повністю задоволені. Переходимо до останнього споживача B_4 з потребами $b_4 = 80$, які повністю задо-

Передплатний індекс 21847

вольняються за рахунок залишку запасів третього постачальника: 90 — 10 = 80.

Отже, у таблиці 2, у заповнених клітинках, знаходяться числа, що означають можливий план перевезень продукції. Сума чисел (перевезень) по рядках дорівнює обсягам запасів постачальників, а сума чисел по стовпцях — обсягам потреб відповідних споживачів.

Аналогічний результат можна отримати, починаючи розподіл поставок з лівого нижнього кута і рухаючись до правого верхнього по діагоналі. В такому разі спосіб розподілу перевезень можна було б назвати методом південно-західного кута, тому цей метод ще називають діагональним [6].

Визначимо загальну вартість перевезень згідно з початковим опорним планом. Від першого постачальника до першого споживача необхідно перевезти 110 одиниць продукції за ціною 4 ум. од. (ціна записана в правому верхньому куті кожної клітини), отже, це коштуватиме $110 \times 4 = 440$ (ум.од.). Крім того, необхідно перевезти від першого постачальника 40 одиниць продукції до другого споживача за ціною 4 ум. од. і т. д. У такий спосіб визначимо загальну вартість усіх перевезень:

$$F = 110 \times 4 + 40 \times 4 + 10 \times 3 + 50 \times 1 + 10 \times 4 \times 80 \times 2 = 880 \text{ (ум. од)}.$$

Метод північно-західного кута є найпростішим, однак і найменш ефективним. Тому що отримане рішення транспортної задачі, швидше за все, виявиться не оптимальним, оскільки в ньому не враховуються ціни доставки [6, с. 195—197; 7].

Ідея методу мінімальної вартості полягає в тому, що на кожному кроці заповнюють клітинку таблиці, яка має найменшу вартість перевезення одиниці продукції. Такі дії повторюють доти, доки не буде розподілено всю продукцію між постачальниками та споживачами [6, с. 198].

Даний метод відрізняється від методу північно-західного кута тільки порядком заповнення клітин транспортної таблиці. На кожному кроці методу заповнюється не викреслена клітина, якій відповідає найменше значення транспортних витрат (спосіб заповнення клітин залишається тим самим). Тому слід очікувати, що в більшості випадків при використанні методу мінімального елемента отримаємо більш економічний опорний план у порівнянні з методом північно-західного кута [3, с. 23].

Таблиця 3. Умови транспортної задачі — метод мінімальної вартості

a_i	b_j			
	$b_1 = 110$	$b_2 = 50$	$b_3 = 60$	$b_4 = 80$
$a_1 = 150$	4 70	4	2	5 80
$a_2 = 60$	5	3	1 60	2
$a_3 = 90$	2 40	1 50	4	2

Складемо за допомогою цього методу план розглянутої вище задачі. Для подання умов другого прикладу транспортної задачі використаємо таблицю 3.

Найменшу вартість мають перевезення, які здійснюються від A_2 до B_3 та від A_3 до B_2 (ціна перевезення одиниці продукції — 1 ум. од.). Заповнимо будь-яку з них, наприклад, A_2B_3. Оскільки постачальник має 60 одиниць продукції, а споживач потребує саме такої її кількості, то в клітину A_2B_3 ставимо значення 60. У такий спосіб запаси другого постачальника повністю вичерпані, а потреби третього споживача повністю задоволені. Також мінімальною є вартість перевезень від третього постачальника до другого споживача, тому заповнимо також клітину A_3B_2.

З клітинок таблиці, що залишились незаповненими, вибираємо наступне мінімальне значення вартості перевезень, яке дорівнює 2 ум. од. — для клітин A_1B_3, A_2B_4, A_3B_1 та A_3B_4. Заповнення клітин A_2B_4 та A_1B_3 неможливе, оскільки постачальник A_2 вже повністю вичерпав власний обсяг запасів, задовольняючи потреби споживача B_3, а споживач B_3 повністю задовольнив свої потреби. Отже, можна заповнити тільки клітину A_3B_1 чи

Таблиця 4. Умови транспортної задачі — метод подвійної вартості

a_i	b_j			
	$b_1 = 110$	$b_2 = 50$	$b_3 = 60$	$b_4 = 80$
$a_1 = 150$	4 110	4	2 *	5 40
$a_2 = 60$	5	3	1 ** 60	2 *
$a_3 = 90$	2 *	1 ** 50	4	2 * 40

Таблиця 5. Умови транспортної задачі — метод апроксимації Фогеля

a_i \ b_j	$b_1 = 110$	$b_2 = 50$	$b_3 = 60$	$b_4 = 80$	Різниці по рядках		
$a_1 = 150$	4 110	4 40	2	5	2	2	0
$a_2 = 60$	5	3	1 60	2	1	2	
$a_3 = 90$	2	1 10	4	2 80	1	1	1
Різниці по стовпцях	2	2	1	3			
	2	2	1				
	2	3					

A_3B_4. Заповнимо A_3B_1. Обсяг запасів a3 = 90, причому 50 одиниць продукції вже надано другому споживачеві. Отже, маємо залишок 90 — 50 = 40, а потреби b1 = 110, тому від третього постачальника до першого споживача плануємо перевезти 40 одиниць продукції. Тепер у клітину A_3B_4 не можна записати будь-який обсяг постачання, оскільки запаси третього постачальника вже повністю вичерпані.

Знову вибираємо найменшу вартість для клітин таблиці, що залишилися пустими, і продовжуємо процес доти, поки всі запаси не будуть розподілені, а потреби — задоволені.

У результаті ми отримуємо початковий опорний план, загальна вартість перевезень для якого становить:

$$F=70 \times 40 + 80 \times 5 + 60 \times 1 + 50 \times 1 + 40 \times 2 = 870 \text{ (ум. од.)}.$$

Значення цільової функції менше за попередній варіант, значить цей план ближчий до оптимального [2, с. 120; 6, с. 198—199].

Якщо розмірність задачі досить велика, то перебір за методом мінімальної вартості ускладнюється. В такому разі спростити пошук клітин з найменшими вартостями можна, застосовуючи метод подвійної переваги.

Ідея методу подвійної вартості полягає в тому, що перед початком заповнення таблиці необхідно позначити будь-якими символами клітинки (позначимо символом *), які містять найменшу вартість у рядках, а потім — у стовпчиках. Таблицю починають заповнювати з клітинок, позначених двічі (які містять вартості, що є мінімальними і в рядку, і в стовпчику). Далі заповнюють клітинки, позначені один раз (що містять мінімальні вартості або в рядку, або в стовпчику), а вже потім — за методом мінімальної вартості [6]. Для подання умов другого прикладу транспортної задачі використаємо таблицю 4.

$$F = 110 \times 4 + 40 \times 5 + 60 \times 1 + 50 \times 1 + 40 \times 2 = 830 \text{ (ум.од.)}.$$

Застосування для побудови опорного плану даного методу уможливлює отримання найменшого у зіставленні з розглянутими вище значення цільової функції. Отже, такий план є найближчим до оптимального [6, с. 199—200].

Ідея методу апроксимації Фогеля полягає в тому, що на кожному кроці визначають різницю між двома найменшими вартостями в кожному рядку і стовпчику транспортної таблиці. Ці різниці записують у спеціально відведених місцях таблиці — знизу та справа у кілька рядків та стовпчиків, що відповідають крокам заповнення таблиці. З-поміж усіх різниць вибирають найбільшу і у відповідному рядку чи стовпчику заповнюють клітинку з найменшою вартістю. Якщо ж однакових найбільших різниць кілька, то вибирають будь-який відповідний рядок або стовпчик. Коли залишається незаповненим лише один рядок або стовпчик, то обчислення різниць припиняють, а таблицю продовжують заповнювати за методом мінімальної вартості [6].

Даний метод побудови опорного плану враховує не лише маршрути з мінімальними витратами перевезень продукції, але й співвідношення витрат у рядку чи стовпчику, тобто розраховується наскільки, може збільшитися вартість постачання на наступних кроках процедури, якщо не здійснити на поточному кроці постачання в клітину з мінімальною вартістю.

Метод апроксимації Фогеля дає змогу, особливо для задач великих розмірностей, скласти найкращий опорний план. Розглянемо застосування цього методу на прикладі. Для подання умов другого прикладу транспортної задачі використаємо таблицю 5.

У таблиці 5 навпроти кожного рядка і стовпчика записані величини, які знайдені як різниці між мінімальним значенням вартості та наступним за ним по рівню. Максимальне значення такої різниці на першому кроці відповідає четвертому стовпчику і означає, що у разі, коли не буде задоволена потреба четвертого споживача перевезенням продукції від третього постачальника за ціною 2 ум. од. за одиницю, то на наступних кроках вартість перевезення може бути на 3 ум. од. більшою. Тобто інакше може статися, що потребу четвертого споживача необхідно буде задовольняти перевезенням продукції від першого постачальника, що

Передплатний індекс 21847

призведе до збільшення вартості цього перевезення в 2,5 рази. Водночас для всіх інших споживачів та постачальників такі різниці є меншими. Отже, найдоцільніше на першому кроці заповнити клітину A_3B_4. Після цього потреби B_4 повністю задоволені, і всі клітини четвертого стовпчика виключаються з наступного розрахунку різниць по рядках і стовпцях.

На другому кроці максимальна різниця дорівнює 2 і відповідає першому і другому рядкам та першому і другому стовпчикам, тому можна заповнювати будь-яку їх клітину з мінімальною вартістю, наприклад, A_2B_3. Після цього з розгляду виключаються одразу всі клітини другого рядка та третього стовпця, оскільки потреби третього споживача повністю задоволені, а запаси другого постачальника вичерпані.

Останній розрахунок різниць (найбільше значення 3 відповідає другому стовпчику) свідчить про доцільність введення поставки від третього постачальника до другого споживача. Решту клітин заповнимо методом мінімальної вартості та визначимо загальну вартість перевезень:

$$F = 110 \times 40 + 40 \times 4 + 60 \times 1 + \\ + 10 \times 1 + 80 \times 2 = 830 \quad \text{(ум. од.)}.$$

Результат збігся із значенням цільової функції для опорного плану, що складений за попереднім методом. Ефективність методу апроксимації Фогеля є очевидною для задач більшої розмірності [6, с. 200—202].

ВИСНОВКИ

У роботі розглянуті найбільш, на думку авторів, ефективні методи складання опорного плану транспортної задачі:

— метод північно-західного кута;
— метод мінімальної вартості;
— метод подвійної переваги;
— метод апроксимації Фогеля.

Отже, порівнюючи дані методи було встановлено, що метод північно-західного кута є найпростішим, однак і найменш ефективним, адже при заповненні таблиці для складання опорного плану, спочатку завжди задовільняють потреби споживачів, а вже потім враховують вартість перевезень. Слід зауважити, що метод мінімальної вартості дозволяє знайти опорний план транспортної задачі, при якому загальна вартість перевезень вантажу менша, ніж загальна вартість перевезень при плані, знайденому для даної задачі за допомогою північно-західного кута. Тому найбільш доцільно використовувати опорний план транспортної задачі складений методом мінімальної вартості. Використовуючи метод подвійної переваги у порівнянні з попередніми методами, можна отримати найменше значення цільової функції. Метод Фогеля є найбільш ефективним, адже при його застосуванні можна скласти опорний план для задач великих розмірностей, а також даний метод враховує співвідношення витрат та маршрути з мінімальним перевезенням продукції. Для кожного методу було розроблено програму і протестовано на багатьох прикладах, результати роботи програм показали що, дійсно, метод Фогеля має найкращий результат порівняно з іншими методами.

Для кожного методу наведено математичне обгрунтування, та показано корисність застосування опорних планів для розв'язування транспортної задачі.

Література:

1. Гюльштейн Е.Г. Задачи линейного программирования транспортного типа: учебник / Е.Г. Гюльштейн, Д.Б. Юдин / Издательство "Наука", Москва, 1969. — 384 с.
2. Зайченко О.Ю. Дослідження операцій. Збірник задач / О.Ю. Зайченко, Ю.П. Зайченко. — К.: Видавничий Дім "Слово", 2007. — 472 с.
3. Крас М.С. Основы математики и ее приложения в экономическом образовании: учебник / М.С. Крас, Б.П. Чупрынов / 6-е изд., испр. — М.: Издательство "Дело" АНХ, 2008. — 720 с.
4. Кузнецов А.В. Высшая математика. Математическое программирование: учебник / А.В. Кузнецов, В.А. Сакович, Н.И. Холод. — Минськ "Вышэйшая школа", 1994.
5. Наконечний С.І. Н-22 Математичне програмування: навч. посіб. / С.І. Наконечний, С.С. Савіна. — К.: КНЕУ, 2003. — 452 с.
6. Розв'язування задач лінійного програмування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vevivi.ru/best/Rozvyazannya-zadach-lninogo-programuvannya-ref193370.html

References:

1. Hiul'shtejn, E.H. (1969), Zadachy lynejnoho prohrammyrovanyia transportnoho typa [linear programming problems of transport type], Nauka, Moscow, Russia.
2. Zajchenko, O.Yu. (2012), Doslidzhennia operatsij [Research of operations], Vydavnychyj Dim "Slovo", Kyiv, Ukraine.
3. Kras, M.S. (2008), Osnovy matematyky y ee prylozhenyia v ekonomycheskom obrazovanyy [Fundamentals of mathematics and its application in economic education], Yzdatel'stvo "Delo" ANKh, Moscow, Russia.
4. Kuznetsov, A.V. (1994), Vysshaia matematyka. Matematycheskoe prohrammyrovanye [Higher mathematics. Mathematical programming], "Vyshejshaia shkola", Minsk, Belarus.
5. Nakonechnyj, S.I. (2003), N-22 Matematychne prohramuvannia [N-22 Mathematical Programming], KNEU, Kyiv, Ukraine.
6. Vinnytsia National Technical University (2007), "Solution of linear programming task", available at: http://www.vevivi.ru/best/Rozvyazannya-zadach-lninogo-programuvannya-ref193370.html (Accessed 15 July 2015).

Стаття надійшла до редакції 16.07.2015 р.

УДК 336.764.1:658

О. Г. Радєва,
ст. викладач кафедри обліку та аудиту, Запорізький національний університет , м. Запоріжжя

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

O. Radeva,
senior lecturer of the department of accounting and auditing Zaporizhzhya national university, Zaporizhzhya

METHODOLOGICAL BASES OF FIXED ASSETS TO ENSURE THE EFFECTIVE WORK OF MACGINE-BUILDING ENTERPRISES

У статті досліджено особливості управління основними засобами машинобудівних підприємств. Встановлена взаємозалежність категорій "основний капітал" та "основні засоби". Визначено мету та завдання управління основним капіталом та основними засобами. Доведено, що від ефективного управління основними засобами скорочуються витрати на їх оновлення та збільшується прибуток підприємства. Обгрунтовано, що результативність управління основними засобами при рівності інших умов визначається структурою і якістю вкладень, організацією та інтенсивністю їх використання. Висвітлено фактори, що впливають на ефективність управління основними засобами. Запропоновано використання концептуальних елементів при плануванні основного капіталу на машинобудівному підприємстві. Розроблено алгоритм управління основними засобами машинобудівних підприємств, що включає ряд етапів, забезпечує визначення ефективності порядку використання та оновлення основних засобів та впливає на усі основні бізнес-процеси, пов'язані з виробничою діяльністю машинобудівного підприємства.

In the article are researched the features of management of fixed assets on machine-building enterprises. Defined interdependence of categories "capital" and "fixed assets". Defined goals and objectives of management of main capital and fixed assets. Proved that due toefficient management of the fixed assets, expences are reduced and profits are increased. Proved that perfomance of management of fixed assets with equal other conditions is determined by the structure and quality of investments, organization and intensity of their use. Displayed factors that influence the effectiveness of management of fixed assets. Offered the use of conceptual elements in the planning of main capital at machine-building enterprise. Developed an algorithm of control of fixed assets on machine building enterprise, including a number of stages, providing determine the effectiveness of the procedure and the use and renovation of fixed assets and affects all key business processes associated with industrial activity of machine-building enterprise.

Ключові слова: управління, основний капітал, основні засоби, відтворення, ефективність, рентабельність, оптимізація.

Key words: management, main capital, fixed assets, reproduce, efficiency, profitability, optimization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах визначальними факторами економічного зростання на мікрорівні стає конкурентоспроможність і якість продукції, рівень виробничої бази, ефективність використання всіх видів ресурсів.

Високий науково-технічний потенціал та інтенсифікація діяльності забезпечують не просто приріст прибутку, але й високу його якість, що свідчить про стійкість бізнесу і його меншу ризикованість. Однією з найважливіших ресурсних складових господарської діяльності традиційно є основні засоби. Від того, які засоби праці використовуються, який їх стан, інтенсивність оновлення, якому рівню технічного розвитку вони відповідають, залежить в кінцевому підсумку результативність діяльності. Важливість даного активу визначається також тим, що основні кошти становлять основу вартості виробничої компанії, часто виступають як заставне забезпечення кредиту або прибуткове вкладення.

У світлі зазначених нами закономірностей стає очевидною необхідність постійного моніторингу наявності та стану основних засобів, ефективного управління даними активом.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблемами щодо ефективного управління основними засобами з метою оптимізації роботи підприємств та економіки в цілому присвячена велика кількість наукових робот зарубіжних та вітчизняних вчених: О.М. Антіш, В.В. Хомяков, П.Т. Саблук, Н.А. Карасьова, М.А. Болюх, В.М. Мельник, В.О. Мец, О.В. Пав-

ловська, Г.В. Савицька, І.Ю. Приварникова, В.Г. Андрійчук, В.Я. Амбросов, Л.М. Анічін, Л.Д. Ревуцький, О.І. Гуторов, Н.В. Довгалюк, С.М. Євтушенко, О.В. Олійник, О.М. Федорчук, В.М. Трегобчук, В.Й. Шиян, О.І. Добриніна, О.І. Ноткіна, Л. Гітмана, О.Г. Ютобол, В. Шарпа, Н.Р. Домбровська та ін. Названими вченими-економістами зроблено вагомий внесок у визначення управління основними засобами, але ще й досі залишається велика кількість дискусійних та нерозкритих аспектів, щодо створення єдиного універсального алгоритму прийняття управлінських рішень відносно ефективного використання основних засобів з метою оптимізації роботи підприємства та збільшення прибутку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою наукових досліджень є проведення обгрунтування методологічних підходів щодо формування стратегій управління основними засобами промислових підприємств з метою їх ефективного використання та оновлення на підставі узагальнення теоретичних й методологічних положень та розробці практичних рекомендацій щодо оптимізації процесів відтворення основних засобів на промислових підприємствах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ефективне використання основних засобів призводить до зменшення потреб у введенні нових виробничих потужностей при зміні обсягу виробництва, а отже, до підвищення прибутку підприємства. Поліпшення використання основних засобів означає також прискорення їх оборотності, що значною мірою сприяє вирішенню проблеми скорочення розриву в термінах фізичного і морального зносу, прискорення темпів оновлення основних засобів.

На сучасному етапі розвитку економіки проблема підвищення ефективності використання основних засобів і потужностей підприємств займає центральне місце. Будь-який господарюючий суб'єкт повинен постійно аналізувати й оцінювати рух основних засобів: їх склад і структуру; стан та ефективність використання.

Проводячи аналіз складу, структури та стану основних засобів необхідно чітко і конкретно позначити роль основних засобів у виробничому процесі, чинниках, які впливають на використання основних засобів. Серед різноманіття методів аналізу ефективності використання основних засобів, слід виділити методи економічного аналізу, які сприяють підвищенню ефективності використання основних засобів підприємства, а також які сконцентровані на зниження витрат виробництва і зростання продуктивності праці. Цей підхід заснований на тому, що ефективна оцінка та управління основними засобами близько пов'язані і з іншим центральним завданням сучасного періоду розвитку суспільства — підвищенням якості продукції що випускається, оскільки в умовах ринкової конкуренції швидше реалізується і користується попитом високоякісна продукція.

Надана інформація дозволяє підприємству виявити шляхи і резерви підвищення ефективності використання основних засобів, а крім того, вчасно виявити і скоригувати негативні відхилення, які в подальшому можуть спричинити серйозні наслідки для успішної діяльності підприємства. Для того щоб визначити, наскільки ефективно те чи інше підприємство розпоряджається основними засобами, а так само виявити наявні проблеми, необхідно проводити аналіз основних засобів, який визначить, за якими конкретно напрямами треба вести роботу. Відповідно до цього результати аналізу дають відповідь на питання, які найдієвіші способи поліпшення управління основними засобами підприємства в конкретний період його діяльності.

Будь-яке підприємство, незалежно від його приналежності до тієї чи іншої організаційно-правовій формі, володіє основними засобами, які характеризують його матеріальну базу і визначають технічний рівень виробництва.

Метою управління основними засобами підприємства є забезпечення максимально ефективного використання при мінімальних витратах на їх утримання та обслуговування. Завдання управління основними засобами підприємства є:

— визначення розміру потреби в прирості основних засобів;

— розробка плану розвитку матеріально-технічної бази підприємства;

— вибір форми задоволення потреби в прирості основних засобів;

— обгрунтування ремонтної політики підприємства;

— оптимізація строків експлуатації основних фондів [1].

Політика управління основними засобами підприємства передбачає постійне здійснення перегляду наявного складу основних засобів і порівняння його з отриманими фінансовими результатами. При цьому використовується це порівняння з попередніми роками і визначається при якій політиці і при якій структурі виробничих засобів підприємство працювало найрентабельніше і на разі визначаються шляхи оптимізації складу виробничих фондів [2].

Розглядаючи еволюцію такої економічної категорії як основні засоби, то першим вченим, який

виділив це поняття, був А.Сміт. У рамках політичної економії він узагальнив поняття основного та оборотного капіталу. На його думку, основний капітал — це капітал, направлений на поліпшення землі, купівлю машин та устаткування, інструментів та інших предметів, які приносять дохід, залишаючись у одній і тій же натурально-речовій формі у одного власника. Таким чином, управління основними засобами на підприємстві необхідно розглядати в контексті функціонування основного капіталу [3].

Удосконалення управління ефективним розвитком і використанням основного капіталу стало в даний час однією з найбільш значущих проблем економічної політики взагалі і промислової політики особливо. Це пов'язано з роллю основного капіталу у виробничо-технологічному потенціалі промисловості, його впливом на економічний прогрес країни в цілому.

Основні концептуальні елементи системи планування основного капіталу на машинобудівному підприємстві можуть бути представлені наступним чином (рис. 1).

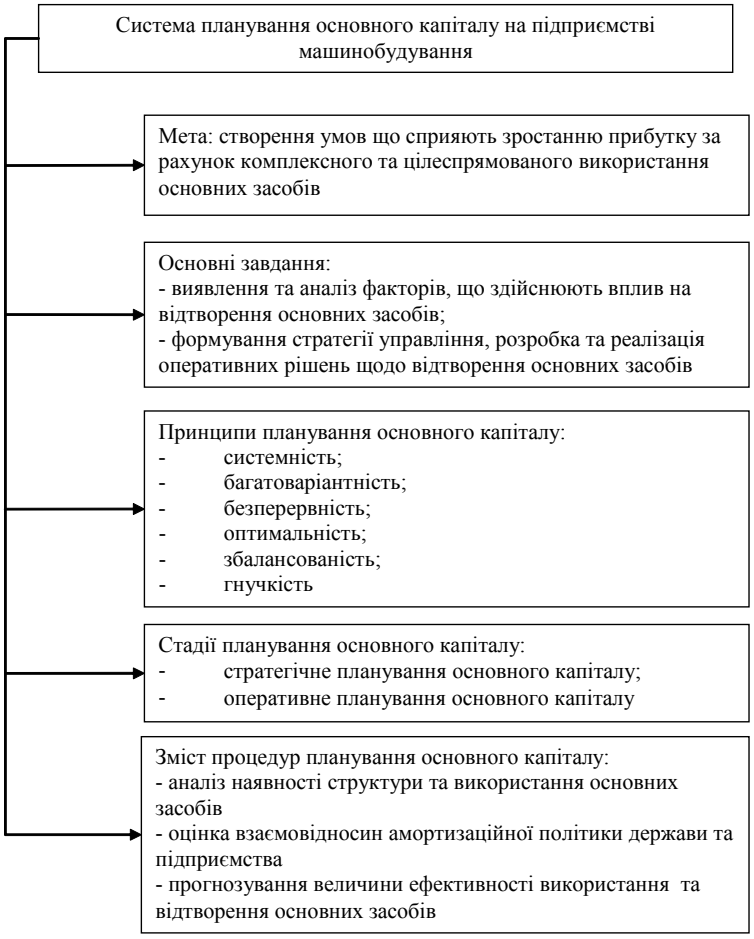

Рис. 1. Основні елементи системи планування основного капіталу на машинобудівному підприємстві

Розроблено автором.

У процесі планування основного капіталу здійснюється збір і обробка даних на підприємстві, розробляють різні схеми діяльності, що дозволяють приймати певні управлінські рішення.

Важливим етапом управління основним капіталом підприємства є прогнозування величини відтворення основних засобів. Це дозволяє оцінити тенденцію загальної потреби підприємства в основних засобах для підтримки обсягів виробництва продукції на рівні платоспроможного попиту з урахуванням динаміки цін на ринку товарів і послуг. Також це дозволяє визначити можливості досягнення стратегічних орієнтирів за рахунок виявлення потреби в конкретних видах основних засобів [4, с. 10].

Реалізація ефективної стратегії управління відтворенням і використанням основного капіталу підприємства неможлива без урахування фінансової складової господарської діяльності. Наявність різних джерел фінансування відтворювального процесу, які відносяться як до власних коштів підприємства, так і до позикових, сформовані умови їх залучення і можливі тенденції зміни, все це дозволяє здійснити теоретичне обгрунтування підходів до побудови ефективної схеми фінансування інвестиційних вкладень в основний капітал підприємства.

Для оцінки і контролю дієвості прийнятих рішення в галузі управління основним капіталом підприємства використовується відповідна система аналітичних показників. Діагностика процесу відтворення і використання основного капіталу підприємства за допомогою такої системи аналітичних показників дозволить відстежувати зміни в економічній системі та своєчасно вносити корективи у разі її незадовільного розвитку.

Розроблені теоретичні положення дозволяють сформувати ефективну ланку управління основним капіталом, реалізація якої призведе до досягнення сформульованої підприємством цілі та місії діяльності.

Етапи і заходи по управлінню основними засобами подано на рисунку 2.

Ефективність управління основними засобами знаходить відображення у:

— збільшенні виробництва продукції;
— поліпшенні її якості;
— підвищенні продуктивності праці;
— зниженні витрат виробництва.

Передплатний індекс 21847

Результативність управління основними засобами при рівності інших умов визначається структурою і якістю вкладень, організацією та інтенсивністю використання. Останні, в свою чергу, залежать від рівня підготовки кадрів та економічних умов [5, с. 8].

Ефективність управління основними засобами залежить також від їх технічного стану, ступеня оновлення і зносу. Високий ступінь зносу і поганий технічний стан призводять до зниження фондовіддачі. І навпаки, своєчасне оновлення основних фондів шляхом придбання, будівництва нових, реконструкції та ремонту старих об'єктів сприяє підвищенню продуктивності їх використання.

Ефективне управління основними засобами машинобудівного підприємства досягається збалансованістю всіх факторів виробництва, впровадженням інтенсивних технологій на всіх стадіях виробництва продукції.

Рис. 2. Алгоритм управління основними засобами машинобудівних підприємств

Розроблено автором.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження показало, що управління основними засобами на підприємстві необхідно розглядати в контексті функціонування основного капіталу. Важливим етапом управління основним капіталом підприємства є прогнозування величини відтворення основних засобів. Це дозволяє оцінити тенденцію загальної потреби підприємства в основних засобах для підтримки обсягів виробництва продукції на рівні платоспроможного попиту з урахуванням динаміки цін на ринку товарів і послуг. Також це дозволяє визначити можливості досягнення стратегічних орієнтирів за рахунок виявлення потреби в конкретних видах основних засобів. В цілому ефективність управління основними засобами знаходить відображення у збільшенні виробництва продукції, поліпшенні її якості, підвищенні продуктивності праці, зниженні витрат виробництва.

Література:

1. Кунц Г., О'Доннел С. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций / Г. Кунц, С. О'Доннел. — К.: Факт, 2007. — 720 с.

2. Россоха В.В. Ефективність використання виробничого потенціалу в аграрній сфері / В.В. Россоха // АПК. — 2010. — №6. — С. 16—28.

3. Домбровська Н. Р. Економічна сутність основних засобів та їх класифікація [Електронний ресурс] / Н.Р. Домбровська // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. — 2012. — Вип. 9 (1). — С. 340—349. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2012_9(1)__51.pdf

4. Бойчук Є. Консервація основних засобів: механізм, бухгалтерський та податковий облік / Є. Бойчук // Все про бухгалтерський облік. — 2012. — № 51. — С. 6—11.

5. Півторак М.В. Класифікація основних засобів: вітчизняний досвід / М.В. Півторак / Агроінком. — 2006. — № 5. — С. 6—11.

References:

1. Kunts, H. and O'Donnel, S. (2007), Upravlenie: sistemnyj i situacionnyj analiz upravlencheskih funkcij [Management: a systematic situation analysis and management functions], Fakt, Kyiv, Ukraine.

2. Rossokha, V.V. (2010), "Efektyvnist' vykorystannia vyrobnychoho potentsialu v ahrarnij sferi", APK, vol. 6, pp. 16—28.

3. Dombrovs'ka, N. R. (2012), "The economic essence of fixed assets and their classification", Ekonomichni nauky: Oblik i finansy, [Online], vol. 9 (1), available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2012_9(1)__51.pdf

4. Bojchuk, Ye. (2012),"Conservation assets: mechanism, accounting and tax accounting", Vse pro bukhhalters'kyj oblik, vol. 51, pp. 6—11.

5. Pivtorak, M. V. (2006), "Classification of fixed assets: domestic experience", Ahroinkom, vol. № 5, pp. 6—11.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2015 р.

УДК 657.246

Я. П. Мельничук,
аспірант, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕСПЕЧЕННЯ СЕРТИФІКАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Y. Melnychuk,
PhD, Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Kyiv

THE NFORMATION SUPPORT OF LAND CERTIFICATION AND IT'S USE FOR ORGANIC PRODUCTION

У статті виявлено сприятливі умови для здійснення органічного землеробства на території України та проаналізовано вигоди від даного виду землеробства. Також розглянуто процес впровадження органічного землеробства в Україні та доведено необхідність виробництва органічної продукції. Здійснено аналіз придатних територій для вирощування органічної продукції, виділено найбільш придатні регіони для здійснення органічного землеробства на основі даних забрудненості земель на відповідних територіях. Розглянуто механізм правового регулювання охорони грунтів сільськогосподарського призначення та здійснення сертифікації таких земель. Досліджено документальне оформлення земельних ділянок для виробництва органічної продукції, а саме такі документи, як паспорт поля, технологічна карта та книга історії полів. Доведена необхідність використання зазначених документів при переході господарства на органічне землеробство.

The article revealed favorable conditions for organic agriculture in Ukraine and analyzed the benefits of this type of agriculture. Also the process of implementing organic farming in Ukraine and necessity of organic production has been reviewed. The analysis of suitable areas for growing organic production is provided, selected the most suitable areas for the implementation of organic farming based on land contamination in the territories. The mechanism of legal regulation of soil for agricultural purposes and the certification of such land has been reviewed. The documentation of land for the production of organic products has been investigated, namely documents such as field's passport, technological map and field's history book. The necessity of using these documents in transition to organic agriculture has been established.

Ключові слова: органічне землеробство, органічне виробництво, органічна продукція, сільськогосподарська продукція, документальне оформлення, первинні документи, паспорт поля, технологічна карта, книга історії полів.

Key words: organic agriculture, organic farming, organic products, agricultural products, documentation, source documents, field's passport, technological map, field's history book.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В останні роки населення все частіше стало замислюватись над якістю продуктів харчування, що воно споживає. Збільшення обсягів інтенсивності виробництва продукції, його здешевлення веде до погіршення якості продуктів харчування, що напряму відображається на здоров'ї споживачів. Водночас на ринки просувається якісно нова, органічна продукція. В Україні є землі та природно-кліматичні умови необхідні для вирощування такої продукції. Проте нормативна база з питань виробництва органічної продукції потребує удосконалення, а інформаційні аспекти органічного землеробства, недостатньо висвітлені в науковій літературі.

Передплатний індекс 21847

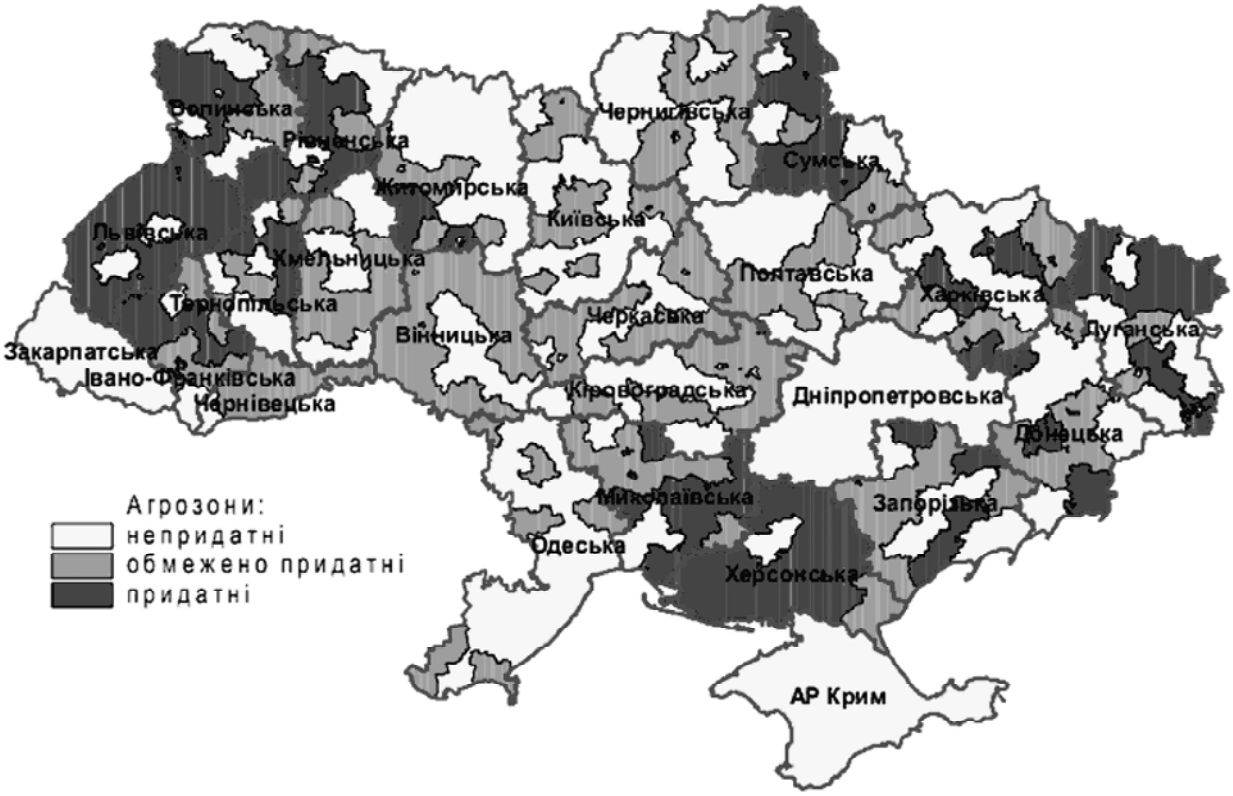

Рис. 1. Придатність території України для вирощування екологічно чистої сільськогосподарської продукції

Джерело: [7].

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням інформаційного забезпечення сертифікації земельних ділянок для виробництва органічної продукції займались ряд вітчизняних науковців і практиків: В.В. Бальковський, М.М. Городній, Д.О. Мельничук, С.А. Подолинський, В.В. Сінтинський, І.А. Шувар та інші.

МЕТА СТАТТІ

Ціллю статті є дослідження документального оформлення процесу сертифікації земельних ділянок, їх стану, використання для виробництва органічної продукції та дослідження земельного потенціалу органічного землеробства в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Потреби інформаційного забезпечення виробництва екологічно чистої продукції рослинництва вимагають додаткового, якісно нового підходу до отримання бухгалтерської інформації, яка використовується для управління ефективністю галузі, що і зумовлює актуальність теми.

Україна має значний земельний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Зростання споживання такої продукції на внутрішньому ринку сприяє розвитку власного органічного виробництва. Так, площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції, складає вже понад триста тисяч гектарів, а наша держава займає почесне двадцяте місце світових країн-лідерів органічного руху. Частка сертифікованих органічних площ серед загальної площі сільськогосподарських угідь України складає близько 0,9%. При цьому Україна займає перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, спеціалізуючись переважно на вирощуванні зернових, зернобобових та олійних культур.

Приблизно 40% території України займають потенційно родючі грунти, які не забрудненні до небезпечних меж, і на яких можливе вирощування екологічно чистої продукції на рівні найсуворіших світових стандартів (Північно-Полтавський, Вінницько-Прикарпатський, Південно-Подільський, Північно-східно-Луганський (рис. 1). Високий вміст гумусу (3—5%) і суглинковий механічний склад чорноземів забезпечують високу врожайність, особливо зернових та олійних культур, а виробничий по-

тенціал сільського господарства України, який використовується лише на 30%, дозволяє виробляти у 10 разів більше продукції, ніж було витрачено [7].

Тобто більшість українських органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Київській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській та Сумській областях. Українські сертифіковані органічні господарства — мають різну земельну площу — від кількох гектарів, як і в більшості країн Європи, до декількох тисяч гектарів ріллі.

Дослідження здійснені Федерацією органічного руху України свідчать, що сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватись з початку 2000-х років, склавши: у 2007 році — 500 тис. євро, в 2008 році — 600 тис. євро, у 2009 — 1,2 млн євро, у 2010 — 2,4 млн євро, у 2011 р. цей показник зріс до 5,1 млн євро, у 2012 році — до 7,9 млн євро, у 2013 р. — до 12,2 млн євро, а у 2014 р. — до 14,5 млн євро.

Механізмом охорони грунтів сільськогосподарських земель є добровільна сертифікація грунтів. Правовою основою сертифікації грунтів на сьогодні є наказ Мінагрополітики України "Про добровільну сертифікацію земель (грунтів) сільськогосподарського призначення" від 09.04.2008 №235, ГСТУ 46.075-2004 "Якість грунтів. Сертифікація земель (грунтів) сільськогосподарського призначення" та ГСТУ 46.081:2004 "Якість грунтів. Сертифікація земель (грунтів) сільськогосподарського призначення. Вимоги до органів з сертифікації земель та порядок їх акредитації". Між тим, цей механізм буде ефективним лише тоді, коли між сільськогосподарськими виробниками буде точитися досить жорстка конкуренція. За інших умов проводити добровільну сертифікацію доцільності немає.

Відповідно до вимог статей 37 та 54 Закону України "Про охорону земель" з метою здійснення контролю за динамікою родючості грунтів систематично проводиться їх агрохімічне обстеження, видаються агрохімічні паспорти, в яких фіксуються початкові та поточні рівні забезпечення поживними речовинами грунтів і рівні їх забруднення [3].

Завданням агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення є визначення показників якісного стану грунту, їх зміни внаслідок господарської діяльності, а також умов для раціонального використання мінеральних і органічних добрив у господарствах всіх форм власності, збереження від забруднення, відтворення їх родючості [5].

Документ, в якому зосереджена інформація про родючість грунтів та їх агроекологічний стан, тобто забрудненість антропогенними токсикантами називається еколого-агрохімічним паспортом поля. Розробляється він для кожного поля або земельної ділянки на основі матеріалів агрохімічного, радіологічного та інших видів моніторингу грунтів, у тому числі на вміст важких металів і залишків пестицидів. Використовуючи паспорт поля, обгрунтовують заходи, спрямовані на раціональне використання та підвищення родючості грунтів, поліпшення їх агроекологічного стану.

Паспорт поля представляє собою розгорнуту таблицю в якій зазначаються наступні відомості про грунт: глибина гумусного горизонту, кислотність, тип засолення, вміст рухомих форм мікроелементів, вміст сполук фосфору та калію, залишки пестицидів та інше. В кінці таблиці виставляється агрохімічна оцінка грунту в балах.

Дані агрохімічної паспортизації земель використовуються в процесі регулювання земельних відносин при: передачі у власність або наданні в користування земельної ділянки, в тому числі в оренду, зміні власника земельної ділянки або землекористувача; проведенні грошової оцінки земель, визначенні розмірів плати за землю, здійсненні контролю за станом родючості грунтів тощо.

Форму агрохімічного паспорта та порядок його ведення встановлює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері земельних відносин, а саме: Державне агенство земельних ресурсів України. З метою своєчасного виявлення змін стану земель, їх оцінки, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів ведеться моніторинг грунтів на землях сільськогосподарського призначення.

Моніторинг грунтів на землях сільськогосподарського призначення включає: агрохімічне обстеження грунтів; контроль змін якісного стану грунтів; агрохімічну паспортизацію земельних ділянок [3].

Агрохімічна паспортизація орних земель здійснюється через кожні 5 років, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень — через кожні 5—10 років. Суцільне грунтове обстеження проводиться через кожні 20 років. Агрохімічна паспортизація земельних ділянок, що є складовою частиною моніторингу грунтів на землях сільськогосподарського

призначення, здійснюється уповноваженим органом виконавчої влади з питань аграрної політики. Процедура виготовлення та видачі агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки встановлена Порядком ведення агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 01.10.2011 №536, який зареєстровано в Мінюсті 23.12.2011 за № 151/20255. Цим наказом визначено, що агрохімічний паспорт підписується посадовою особою центрального органу виконавчої влади з питань формування та забезпечення реалізації державної аграрної політики. Паспорт має містити такі відомості: код поля, земельної ділянки; координатну прив'язку; код, назву та площу грунтів; схему поля; тип сільськогосподарських угідь. Агрохімічний паспорт поля, земельної ділянки — документ, що містить дані щодо агрохімічної характеристики грунтів і стану їх забруднення токсичними речовинами та радіонуклідами, форма якого затверджена наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 01.10.2011 №536 [5].

Об'єктами агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення є: рілля, у тому числі зрошувана, осушена; сіножаті і пасовища; багаторічні насадження.

Агрохімічний паспорт поля, земельної ділянки видається у двох примірниках, один з яких зберігається у землевласника або землекористувача, а інший — в центральному органі виконавчої влади з питань формування та забезпечення аграрної політики.

Наявність агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки є обов'язковою при передачі земельних ділянок у власність, користування, наданні дозволу на зняття та перенесення грунтового покриву (родючого шару грунту) земельної ділянки, консервації та рекультивації земель і в інших випадках, передбачених законодавством [5].

Основним технологічним документом на вирощування і збирання органічних сільськогосподарських культур є технологічні карти.

Технологічна карта являє собою нормативний документ, у якому зазначають комплекс виробничих операцій, потребу в механізованих засобах та їх використання, а також техніко-економічні показники виконання виробничої програми.

Технологічна карта відображає перелік і послідовність виробничих операцій, розміщених у хронологічній послідовності, їх тривалість у календарних і робочих днях, склад агрегату, обслуговуючий персонал, виробіток за зміну і норму витрати палива, затрати праці на одиницю роботи і на весь обсяг робіт, потребу в механізаторах і допоміжних працівниках, потребу пального, потребу техніки, обсяг робіт в умовних еталонних гектарах, прямі витрати коштів та інше.

Якісний склад машинно-тракторного парку, типові технології вирощування сільськогосподарських культур, дані про технічний стан техніки є вихідними даними для складання технологічних карт на вирощування та збирання органічної продукції.

Зазвичай, норми внесення органічних мінеральних і рідких добрив в цілому і в тому числі під основний обробіток, при сівбі і догляді за рослинами, повинні вибиратися під запланований урожай з врахуванням наявності у грунті поживних речовин.

У перелік сільськогосподарських робіт технологічної карти слід включати всі операції, необхідні для одержання кінцевої продукції. Сюди також прийнято включати транспортні, навантажувально-розвантажувальні роботи і роботи попереднього року, починаючі з обробітку поля після збирання попередника і закінчуючи збиранням і заготівлею основної і побічної продукції.

Для вирощування органічної продукції необхідно, щоб землі були екологічно чистими. Для покращення стану земель необхідно здійснювати капітальні витрати на поліпшення земель, що відображаються в обліку як окремий об'єкт обліку, який амортизується у встановленому порядку.

З цього випливає, що капітальні витрати на реабілітацію земель сільськогосподарського призначення підлягають амортизації та в подальшому віднесенню на собівартість сільськогосподарської продукції. Це пов'язано з переходом від групового нарахування амортизації до пооб'єктного відповідно до змін у податковому кодексі України.

Відповідно до ПКУ капітальні витрати на поліпшення земель відносяться до 2-ї групи основних засобів та інших необоротних активів, які підлягають амортизації, й відповідно встановлено мінімальний строк корисної експлуатації 15 років. Методами нарахування амортизації на капітальні витрати на поліпшення земель є наступні: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, кумулятивний та виробничий [1]. Обрання того чи іншого методу нарахування затверджується в Наказі про облікову політику.

Також в Наказі про облікову політику можуть зазначатись відомості про облік витрат на поліпшення земель, перелік дозволених для внесення добрив та інші відомості про маркування, пакування, переміщення готової органічної продукції.

Переведення земельної ділянки зі складу земель основної діяльності до складу земель іншої діяльності є одним зі способів адаптивно-ландшафтної системи землеробства. Даний варіант передбачає використання земельної ділянки в інший цілях, що може призвести до поліпшення її природних характеристик. Фактично цим забезпечується оптимальне поєднання інтенсивного і екстенсивного використання угідь. При переведенні земель призначених для основної діяльності до складу земель іншого призначення, складається Акт. Витрата матеріалів, при переведенні земель, оформляється Накладною.

Існує такий документ, як Книга історії полів сівозміни. Це агровиробничий документ, що відображає історію кожного поля сівозміни та досягнутий рівень культури землеробства в господарстві.

У книзі історії полів наводяться дані про стан земельного фонду та його коротка характеристика. У ній має бути записано, коли і на якій площі було введено або освоєно сівозміну (польову, кормову, спеціальну), наведені схема і план переходу до сівозміни, планова і фактична площа посіву культур, чистих і зайнятих парів, коротка характеристика поля, рельєф, механічний склад грунту, її фізичні і хімічні властивості, потужність орного шару і вміст у ньому за даними останніх аналізів рухомих сполук фосфору, калію, переважні види бур'янів, хвороб, шкідників та ін.

Ведуться також записи про заходи боротьби з бур'янами, хворобами та шкідниками, способи збирання врожаю на кожному полі, збори основної та побічної продукції. З кожною культурою в полі відзначають обсяг проведених робіт і застосовану техніку. Записують результати всіх фенологічних спостережень у період розвитку рослин, а також окремі метеорологічні явища (опади, суховії, заморозки, пилові бурі і т. д.).

Книга історії полів допомагає вирішувати питання більш раціонального використання землі (ріллі), визначення економічної ефективності окремих агротехнічних та інших заходів щодо збереження та підвищення родючості грунту. Всі дані, записані в Книзі історії полів, можуть служити додатковим матеріалом при встановленні технічно обгрунтованих норм виробітку, організації оплати праці та впровадженні госпрозрахунку всередині бригади.

Хоча Книга історії полів на органічне виробництво продукції принципово відрізняється від агропаспорта тим, що в першу записують підсумки проведених агротехнічних заходів і врожайність відповідних культур по кожному полю сівозміни, а в агропаспорт — планований залежно від особливостей кожного поля та інших причин (родючості поля, біологічної особливості культури, наявності добрив , гербіцидів, сільськогосподарської техніки та рівня кваліфікації механізаторських кадрів) урожай культури та її агротехніку на майбутній рік.

Агропаспорт складається з двох розділів: характеристики поля і агротехнічних заходів. Використовується він як первинний документ для заповнення Книги історії полів і одночасно є первинним документом агронома бригади або відділення та головного агронома господарства.

Заплановані агротехнічні заходи, включені в агропаспорт кожного поля сівозміни, повинні обговорюватися з механізаторами і робочими тракторно-рільничої бригади, які будуть безпосередніми виконавцями планованих заходів. Таке ознайомлення з агропаспортамі дозволяє уточнити агротехнічний комплекс на кожному полі сівозміни та краще підготувати виконавців до виконання всього комплексу завдань.

ВИСНОВКИ

В Україні є унікальні можливості для виробництва органічної продукції, від родючих грунтів до сприятливих природно-кліматичних умов. Земля на якій виробщується органічна продукція та технологія виробництва продукції, мають бути задокументовані. Документ, в якому зосереджена інформація про родючість грунтів та їх агроекологічний стан, тобто забрудненість антропогенними токсикантами називається еколого-агрохімічним паспортом поля. Основним технологічним документом на вирощування і збирання органічних сільськогосподарських культур є технологічні карти. Серед розпорядчих документів, в Наказі про облікову політику мають зазначатись відомості про облік витрат на поліпшення земель, перелік дозволених для внесення добрив та інші відомості про маркування, пакування, переміщення готової органічної продукції. Не менш важливим, є такий документ, як Книга історії полів сівозміни. Це агровиробничий документ, що відображає історію кожного поля сівозміни та досягнутий рівень культури землеробства в господарстві.

Передплатний індекс 21847

Отже, здатність до органічного землеробства можна відобразити через такі документи: паспорт поля, технологічна карта та книга історії полів. Таке документування дасть змогу полешити процес аналізу стану грунту для переходу на органічне землеробство.

Література:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

2. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини [Електронний ресурс]: закон України [прийнято Верхов. Радою 3 вересня 2013 р. № 425-VII]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18

3. Про охорону земель [Електронний ресурс]: закон України [прийнято Верхов. Радою 19 червня 2006 р. № 962-IV]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/962-15

4. Наказ Мінагрополітики України Про добровільну сертифікацію земель (грунтів) сільськогосподарського призначення від 9 квітня 2008 року № 235 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN37739.html

5. Наказ Мінагрополітики України Про затвердження Порядку ведення агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки від 11 жовтня 2011 р. № 536 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1517-11

6. Подолинский С.А. Труд человека и его отношение к распределению энергии / С.А. Подолинский. — М.: Ноосфера, 1991. — 161 с.

7. International Federation of Organic Agriculture Movements [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ifoam.org

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "The Tax Code of Ukraine", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (Accessed 9 July 2015).

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2013), The Law of Ukraine "About production and the circulation of organic agricultural products and raw materials", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18 17 (Accessed 9 July 2015).

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "About land protection", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/962-15 (Accessed 27 June 2015).

4. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2008), "About voluntary certification of land (soil) agricultural purpose", available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN37739.html 17 (Accessed 9 July 2015).

5. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2011), "About approval of conduct agrochemical field passport of land", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1517-11 17 (Accessed 9 July 2015).

6. Podolinskij, S. A. (1991), Trud cheloveka i ego otnoshenie k raspredeleniju jenergii [Labor rights and its relation to the distribution of benefits] Noosfera, Moskow, Russia.

7. International Federation of Organic Agriculture Movements (2015), available at: http://www.ifoam.bio/ 17 (Accessed 9 July 2015).

Стаття надійшла до редакції 16.07.2015 р.

УДК 334.724

П. В. Кривобок,
магістр з економіки підприємства, м. Київ

СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНЕ ПІДПРИЄМСТВО ЯК МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛ УКРАЇНИ

P. Kryvobok,
Master in Economy of Enterprise, Kyiv

SOCIALLY-ORIENTED ENTERPRISE AS A MODEL OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF VILLAGES UKRAINE

У статті вивчено наукові підходи щодо процесу зупинення занепаду українського села та його подальшого розвитку. Однак кожна з представлених моделей має низку недоліків, спільними з яких є вузькість спрямування та недосконалість існуючої нормативно-правової бази для їх ефективної реалізації.

Автор обгрунтовує необхідність запровадження моделі соціально-орієнтованого підприємства, в процесі реалізації якої виникне можливість підняти розвиток сільських місцевостей на значно вищий рівень та створити всі умови для комфортного життя на селі.

Реалізація проекту і отримання перших позитивних результатів можлива в найближчій перспективі за умови створення належної законодавчої бази та підтримки держави і суспільства.

The article includes analysis of scientific approaches to the process of stopping the decline of the Ukrainian village and its further development. However, each of the models has many drawbacks common of which is the narrow focus and imperfections of the existing legal framework for their effective implementation.

The author justifies the need for the introduction of the model of social-oriented enterprises in the implementation of which there opportunity to raise rural development at a much higher level and create all conditions for comfortable life in the village.

The project and getting the first positive results is possible in the short term under condition of creation proper legal basis and support from the state and society.

Ключові слова: соціально-орієнтоване підприємство, концептуальні моделі, розвиток сільських територій, сільське населення, громада.

Key words: social-oriented enterprise, the conceptual models, the development of rural areas, rural population, community.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток суспільства вносить багато коректив в його устрій і життєдіяльність. Створюються нові професії і відмирають старі. Це, в свою чергу, впливає на збільшення значимості міст як осередків прогресу та накопичення капіталу як фінансового, так і людського. Дані тенденції спричиняють прискорення процесу урбанізації. Разом зі збільшенням міст зростає чисельність його мешканців. Це стосується як тих людей, які постійно проживають в містах, так і тих, хто тимчасово там живуть, заробляючи кошти. Згідно з даними ООН, ще у 2010 році чисельність містян у світі перевищила чисельність мешканців сільських місцевостей. Зважаючи на поглиблення інтеграційних процесів України в глобальний простір, такі тенденції проявляються і в нашій державі.

Оперуючи даними, що наводить офіційна статистика, простежуються негативні зміни щодо сільських поселень. Так, за останні десять років в Україні зникло 174 села [2]. Тобто в середньому щороку з карти України зникає 17—18 сіл. Території цих населених пунктів не вливаються у більш крупні адміністративно-територіальні одиниці, а просто занепадають і обезлюднюються. Впродовж 2006—2015 років найбільш гостро цей процес проявлявся у Сумській (-33 села) та Чернігівській (-23 села) областях. Це підтверджується загальновизна-

Передплатний індекс 21847

ним твердженням щодо депресивності північно-східного регіону України [1].

Причин зникнення сіл безліч. Це як соціальні та економічні, так, в деякому випадку, і політичні фактори, коли держава вважає певне село неперспективним і за допомогою давно налагодженого механізму "ліквідує" такий населений пункт. Так, наприклад, великої популярності набула політика ліквідації неперспективних сіл, яку проводив радянський уряд України в 1950—70-х роках минулого століття. Як показала історія, ті процеси пагубно відобразилися на економічному житті населення, його соціальних і духовних цінностях, бо з ліквідацією тисяч українських сіл руйнувалися історичні та етнічні зв'язки, зникала національна самобутність великих територій нашої держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

До питання занепаду українського села зверталася велика кількість вітчизняних вчених-економістів, зокрема Прокопа І.В., Саблук П.Т., Шанін О.В., Юрчишин В.В. та інші. Їхні напрацювання грунтуються як на власних дослідженнях, так і на зарубіжних, що в більшості випадків беруть за основу розвиток не лише сільського населення, а суспільства в цілому.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обгрунтування моделі соціально-орієнтованого підприємства як найдоцільнішого та найефективнішого шляху розвитку українського села, побудованої на дослідженнях, аналізі та спостереженнях автора.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У 2015 році в Україні набрала обертів адміністративно-територіальна реформа, яка була результатом ініціативи нинішніх Президента та уряду. Її значущість настільки велика, що регіональними органами держави вона розглядається на одному рівні з посиленням обороноздатності країни. Відповідно до Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" та Методики до цього Закону, основним завданням даної реформи є створення таких об'єднань існуючих населених пунктів, які б сприяли економічному та соціальному розвитку таких населених пунктів, соціальному захисту населення та створення умов комфортного життя [3].

На нашу думку, ідеальна реалізація даного проекту повинна реально змінити життя на краще. В першу чергу це буде стосуватися розвитку сіл, адже спад в одному селі буде компенсуватися більшим розвитком в іншому селі. Згідно із законом синергії, сила об'єднаних потенціалів є більшою за суму окремих потенціалів. Тобто теоретично об'єднання громад повинно не тільки стабілізувати життєдіяльність і цих громад, але й викликати розвиток завдяки спільному вирішенню соціально-економічних питань.

Однак ця реформа на своєму шляху зустріла велику кількість бар'єрів таких як:

— недосконалість Закону, який регламентує цю реформу (немає пояснення понятійно-термінологічного апарату, який використовується в цьому Законі; тривалості виконання певних етапів суперечать термінам виконання інших державних функцій, зокрема розробленню Бюджету на наступний рік; невизначеність термінів остаточної реалізації реформи та ін.);

— залишається незрозумілою остаточна адміністративно-територіальна структура України, які посередники додадуться чи віднімуться між об'єднаною громадою та державою;

— звідки будуть братися кошти на будівництво адміністративних будівель та на розвиток інфраструктури в центрах об'єднаних громад;

— недовіра населення до влади;

— страх більш багатших сіл, що за їх рахунок житимуть бідніші села, що входитимуть до такого об'єднання;

— неприйнятність змін населенням, їх консервативний спосіб життя, що залишився з радянських часів;

— загальнодержавний характер, що завдяки масштабності проекту ускладнює його ідеальну реалізацію;

— складна військово-політична ситуація в країні тощо.

Цей перелік можна продовжувати великою кількістю пунктів, що диктують нам сучасні реалії. Варто зазначити, що поки що впровадження реформи так, як це планувалося спочатку, неможливе. Цьому підтвердженням є досвід Польщі, де подібний проект реалізовувався кілька років.

Але це не означає, що необхідно зупинитися і чекати кращих часів для впровадження життєво необхідних реформ. Суспільство потребує позитивних змін вже зараз, а село потребує їх ще більше.

Поки чиновники доопрацьовують різні проекти, а суспільство вагається змінюватися, з карти України зникає по кілька сіл, а ще з тисячі українських сіл виїжджає молодь, роблячи такі села неперспективними. Динаміка зміни

Таблиця 1. Динаміка зміни кількості населених пунктів в Україні у 2006—2015 рр. (за даними на 01 січня)

Роки	Кількість населених пунктів в Україні (станом на 01 січня)			Відхилення абсолютне:					
				від 2006 року			від попереднього року		
	міста	смт	села	міста	смт	села	міста	смт	села
2006	457	885	28562	-	-	-	-	-	-
2007	458	886	28540	+1	+1	-22	+1	+1	-22
2008	458	886	28504	+1	+1	-58	-	-	-36
2009	459	886	28490	+2	+1	-72	+1	-	-14
2010	459	885	28471	+2	-	-91	-	-1	-19
2011	459	885	28457	+2	-	-105	-	-	-14
2012	459	885	28450	+2	-	-112	-	-	-7
2013	460	885	28441	+3	-	-121	+1	-	-9
2014	460	885	28397	+3	-	-165	-	-	-44
2015	460	885	28388	+3	-	-174	-	-	-9

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [2].

кількості населених пунктів представлена в таблиці 1.

Адміністративно-територіальна реформа передбачає певні зміни, які можна реалізувати вже зараз і про які говорили ще кільканадцять років тому. Зокрема це стосується надання більшої автономності роботи місцевим органам влади, більшої самостійності в прийнятті рішень. Податковий кодекс України передбачає два місцевих податки та 2 місцевих збори. Однак у великій кількості сіл немає можливості справляти такі фіскальні платежі і, таким чином, поповнювати місцеву казну. А бюджетних коштів, що надаються з Державного бюджету не завжди вистачає навіть на забезпечення мінімальних витрат села, не говорячи вже про його розвиток.

У світовій практиці існує таке поняття, як "соціальне підприємство". Ідеологом такого явища вважається Мохаммад Юнус, який одним з перших в світі доклав зусилля створити економічний і соціальний розвиток знизу, тобто з незахищених верств населення.

Навесні 2015 року Верховною Радою України було прийнято Закон України "Про соціальні підприємства", який повинен вступи в дію з 1 січня 2016 року [4]. Відповідно до цього Закону, соціальним підприємством вважається суб'єкт господарювання, утворений юридичними та/або фізичними особами, пріоритетом діяльності якого є досягнення соціальних результатів, зокрема, у сфері охорони здоров'я, освіти, науки, культури, навколишнього середовища, надання соціальних послуг та підтримки соціально вразливих груп населення (безробітних, малозабезпечених, осіб похилого віку, осіб з інвалідністю та інших встановлених законодавством осіб). Основними критеріями визначення підприємства соціальним є:

— забезпечення робочим місцем осіб, віднесених до соціально вразливих верств населення, частка зайнятості яких становить не менше половини загальної кількості працюючих на підприємстві;

— надання соціальних послуг, визначених Законом України "Про соціальні послуги", за умови, що більше половини отримувачів цих послуг є соціально вразливі верстви населення;

— забезпечення робочим місцем та надання соціальних послуг особам із соціально вразливих верств населення, якщо частка зайнятості таких осіб становить не менше 30% загальної кількості працюючих на підприємстві та не менше 30% отримувачів соціальних послуг відповідно;

— реалізація продукції підприємства особам із числа соціально вразливих за цінами собівартості продукції або нижче собівартості;

— інвестиції у соціально значимі проекти.

На перший погляд створення такого підприємства в селах повинно посприяти покращенню соціально-економічного становища населення. Однак сфера впровадження соціального підприємства є досить вузькою і в більшості випадків грунтується лише на наданні пільг незахищеним верствам населення. Тобто, враховуючи певну економічну втрату для підприємців від такої діяльності, впровадження соціального підприємництва у віддалених селах матиме додаткові комерційні втрати на стадії заснування та стадії функціонування. В першу чергу це стосується того, що при таких умовах господарювання період окупності проекту може настати досить пізно. Наприклад, через реалізацію продукції за цінами собівартості або нижче собівартості прибутковість буде набагато меншою, ніж на таких же підприємствах без додаткового соціального спрямування.

Ще один напрям створення такої моделі суб'єкта господарювання це надання діючому підприємству статусу "соціального" у разі відповідності його вище зазначеним критеріям. Однак у віддалених селах немає підприємств, які могли б стати соціальними, або їх кількість критично мала.

Іншими словами, використання соціального підприємництва як способу зупинення процесу занепаду села в даній редакції Закону є малоефективним., бо, зважаючи на те, що най-

більша частка соціально незахищеного населення знаходиться в селах, створення соціального підприємства з метою розвитку села є неможливим через відсутність ефективного механізму реалізації проекту, який би враховував всі аспекти цієї проблеми.

Більш ефективна модель розвитку села за допомогою підприємництва описана О.В. Шаніним на основі "Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року" [5]. Даний проект передбачає створення селоутворюючого підприємства як пріоритетної форми господарювання на селі. Попри виключення поняття "селоутворююче підприємство" з проекту Стратегії через дискусії навколо його визначення, ідея такого утворення не втрачає свою актуальність. Основними принципами такого підприємства є:

— збалансованість його розвитку за економічними, соціальними та екологічними критеріями;

— створення умов для формування заінтересованого в довгостроковому ефективному господарюванні відповідального користувача (власника) землі;

— розвиток різних форм господарювання за умови пріоритетності формування господарств, що мають велику соціально-економічну роль для сільських громад (селоутворюючу).

Шанін О. виокремлює наступні форми селоутворюючого підприємства [6]:

— сімейні господарства (ферми);

— малі сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства;

— середні сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства.

Відповідно до цього, очевидним стає факт, що наголос робиться на аграрну сферу і функціонування сільськогосподарських підприємств (ферм) як селоутворюючого формування. Такий підхід є зрозумілим, враховуючи великі площі родючої землі нашої держави та історично обумовлений аспект аграрного способу господарювання та розвитку суспільства. Створення таких аграрних селоутворюючих підприємств матиме позитивний ефект не тільки для села (забезпечення робочих місць, отримання додаткових доходів селом), але матиме вигоди й на макрорівні, зокрема це посилення продовольчої безпеки України та зростання зовнішньоекономічного торгового балансу за рахунок збільшення експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції.

Однак, на нашу думку, в процесі розвитку села не слід обмежуватися лише аграрним виробництвом.

На основі минулих практичних і теоретичних напрацювань, нами було розроблено нову модель соціально-орієнтованого підприємництва. При її створенні були враховані всі позитивні негативні сторони вищезазначених форм господарювання, а також переосмислено вітчизняні та зарубіжні механізми впливу держави на розвиток села.

Наша модель базується на створенні такого підприємства, яке організовується і функціонує в першу чергу лише в інтересах громади села, де воно розташоване.

З метою розвитку українського села передбачається створення в кожному сільському населеному пункті підприємства громадою, яке б функціонувало в інтересах цієї громади. У певних випадках припускається створення кількох таких підприємств в одному селі або одного підприємства на кілька сіл. Це залежить від демографічної ситуації в конкретній місцевості, її соціального та економічного рівня розвитку.

Запропонована модель соціально-орієнтованого підприємства повинна створюватися і функціонувати на наступних принципах:

— спеціалізація підприємства відповідає природним умовам, історичним традиціям чи звичаям даної місцевості;

— є соціально вигідним. Забезпечує робочим місцем принаймні одного члена малозабезпеченої сім'ї населеного пункту;

— рівність членів громади. Кожен мешканець даного села має рівне право взяти участь в створенні такого підприємства (кожен має право вкласти кошти в організацію підприємства і отримати в подальшому знижки на придбання продукції цього підприємства);

— громадська залежність. Підприємство створюється в інтересах громади. Значна частка чистого прибутку направляється в бюджет села, інша частина — на розвиток підприємства). В заміщенні вакансій на підприємстві перевага надається місцевим мешканцям. При підприємстві діє професійно-технічна школа відповідно до специфіки діяльності підприємства. Також передбачається часткова компенсація навчання в профільних вищих навчальних закладах.

Етап організації соціально-орієнтованого підприємства. Створення підприємства ініціюється місцевою владою, громадою села чи вищими органами виконавчої влади. Проектною комісією, до якої входитимуть представники влади, громадськості і бізнесу, розробляється проект майбутнього підприємства. Спеціалізацію проекту обирають відповідно до природно-

Рис. 1. Схема функціонування соціально-орієнтованого підприємства

кліматичних умов території, співвідношення попиту і пропозиції на певні товари (послуги) в регіоні, історичні особливості розвитку місцевості тощо. Після підрахунку бюджету проекту створюється фонд створення підприємства. Місцевому населенню пропонується вкласти кошти до цього фонду при умові, що в майбутньому вкладники отримають знижки на придбання товару (послуги) підприємства, які вони зможуть використати самі або продати третій особі. Розміри і терміни використання знижки залежать від розмірів вкладення та специфіки товару (послуги). Решта коштів, необхідних для створення підприємства, отримується з місцевого бюджету, спонсорів, кредиторів, державних трансфертів тощо. Варто зазначити, що на початкових етапах реалізації проекту по створенню соціально-орієнтованих підприємств основна ставка ставитиметься на зовнішні джерела залучення фінансування. Це пояснюється тим, що будівництво та закупка необхідного обладнання коштують дуже дорого, а рівень доходів у нинішніх селян є досить низьким і профінансувати створення всього підприємства за рахунок вкладів громади на більшій території України може бути неможливо. Окрім цього, прийнятним також залишається придбання обладнання, яке вже було в експлуатації, за нижчими цінами або нового обладнання в лізинг. Вирішення шляхів фінансування через низький рівень доходів місцевої громади необхідно індивідуально вирішувати в кожному конкретному населеному пункті відповідно до спеціалізації підприємства, місця знаходження, розвитку місцевого бізнесу тощо.

При будівництві і налаштуванні потужностей підприємства максимально залучається місцеве населення, забезпечуючи його тимчасовим заробітком. Також на початковій стадії визначається кількісний і якісний склад персоналу підприємства та відкриваються вакансії на заміщення їх в майбутньому. З метою максимальної зайнятості місцевого населення на соціально-орієнтованому підприємстві паралельно з цим відкривається професійно-технічна школа (курси) для навчання майбутніх працівників з числа місцевої громади. У випадку наявності незаміщених вакансій працевлаштування пропонується жителям інших населених пунктів.

Соціальний ефект функціонування соціально-орієнтованого підприємства. Соціально-орієнтоване підприємство повинно вирішити низку проблем, з якими зіткнулося в наш час українське село. По-перше, з'являться нові робочі місця, що дозволить зменшити рівень безробіття і призупинити від'їзд молоді з села. По-друге, через те, що переважна частина прибутку підприємства буде залишатися в розпорядженні місцевої громади, це сприятиме соціально-економічному розвитку населеного пункту (освітлення вулиць, асфальтування доріг, підтримка соціально-культурних, медичних та освітніх закладів тощо). По-третє, таке підприємство сприятиме покращенню екологічного становища населеного пункту. Також місцеве населення може отримувати додатковий дохід, здаючи землю в оренду чи сільськогосподарську продукцію на переробку.

Початкова схема організації та функціонування соціально-орієнтованого підприємства представлена на рисунку 1.

Втілення в життя соціально-орієнтованого підприємства є цілком реальним та ефективним. Беручи до уваги досвід аграрних підприємств,

Передплатний індекс 21847

які беруть в селян в оренду землі в обмін на додатковий дохід чи продукцію, можна говорити про перспективність даної моделі. Однак для її реалізації необхідно провести ряд законодавчих реформ. Зокрема потрібно на нормативно-правовому рівні розробити методику створення і функціонування соціально-орієнтованого підприємства. Такі підприємства повинні бути звільнені від сплати податку на прибуток та інших податків, бо майже весь прибуток направлятиметься в бюджет села. Пропонується також звільнити підприємство від сплати ПДВ на певний період часу, що дозволить закумулювати більші грошові обсяги для розвитку підприємства та стабілізації його діяльності на початкових етапах функціонування. Також повинен бути розроблений механізм залучення додаткових коштів для створення підприємства в разі слабкого накопичення грошових вкладень у фонді створення підприємства.

Варто зазначити, що спеціалізацією соціально-орієнтованого підприємства може виступати не лише виробництво, а й надання послуг. Наприклад, у рекреаційних зонах це можуть бути бази відпочинку чи спортивні клуби, а біля великих міст — транспортно-експлуатаційні господарства чи надання культурно-просвітницьких послуг (екскурсійних турів, подорожей).

Поширення концепції соціально-орієнтованого підприємства дозволить забезпечити розвиток сільських територій та зробити сільський побут комфортним і престижним, однак до цього повинно прийти також місцеве населення і прийняти реформи спрямовані на покращення їхнього життя.

ВИСНОВКИ

З великої кількості напрямів розвитку українського села, кожен підхід має свої недоліки основними з яких є вузькість спрямування та недосконалість законодавчої бази щодо ефективної реалізації розроблених моделей.

Запропонована нами концепція соціально-орієнтованого підприємства на даний час є найбільш ефективним способом зупинення процесі занепаду села та поштовху його подальшого розвитку. Представлена модель дозволить в короткий проміжок часу забезпечити робочими місцями місцеве населення, поповнити сільські бюджети, посприяє соціально-економічному розвитку сільських територій тощо.

Подальші наукові дослідження повинні бути спрямовані на розробку та впровадження конкретних механізмів реалізації вищенаведеної концепції у вітчизняних умовах господарювання.

Література:

1. Асоціація аналітичних громадських організацій "Соціально-економічні стратегії і партнерства" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sesp.org.ua.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua
3. Закон України "Про об'єднання територіальних громад" від 05.02.2015 р. № 157-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-viii
4. Проект Закону України "Про соціальні підприємства" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vsgo.org.ua/ua/node/259
5. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки (на період до 2020 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://minagro.gov.ua/node/7644
6. Шанін О.В. Концепція село утворюючого підприємства в системі розвитку сільських територій / О.В.Шанін // Ефективна економіка. — Вип.4. —2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3996&p=1

References:

1. Association of analytical public organizations "Socio-Economic Strategies and Partnership" (2015), [Online], available at: http://www.sesp.org.ua
2. State Statistics Service of Ukraine (2014), [Online], available at: www.ukrstat.gov.ua
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "On unification of territorial communities", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-viii (Accessed July 12, 2015).
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Project of Law of Ukraine "On social enterprises", available at: http://vsgo.org.ua/ua/node/259 (Accessed July 8, 2015).
5. Ministry of Agriculture and Food of Ukraine (2013), "Strategy development of the agricultural sector (until 2020)", available at: http://minagro.gov.ua/node/7644. (Accessed April 12, 2015).
6. Shanin, O.V. (2015), "Concept of villigeformingenterprises in the system rural areas development", Efektyvna ekonomika, [Online], vol.8, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3996&p=1 (Accessed 15 July 2015).

Стаття надійшла до редакції 16.07.2015 р.